

Sandy Denglerová

**Susanna
Wesleyová**
*služebnice
Boží*

ECM Praha 2004

Sandy Denglerová

Susanna Wesleyová – služebnice Boží

Tuto knihu prvně vydalo nakladatelství Moody Publishers v USA
pod názvem ***Sandy Dengler: Susanna Wesley***

© The Moody Bible Institute, Chicago, 1987

Přeloženo s povolením

Žádná část této knihy nesmí být v jakékoli formě publikována bez
písemného svolení vydavatele

Přeložil ***Vilém D.Schneeberger***

© Vydala Evangelická církev metodistická, Praha 2004

ISBN 80-85013-81-9

Předmluva

Křesťané v naší době často volají po kladných příkladech lidí, kteří opravdově vydali svůj život Bohu a uspořádali jej podle norem Písma. V české církevní literatuře je v posledních letech velkým přínosem řada životopisných publikací významných křesťanských služebníků a služebnic. V naší církvi se hodně mluvilo o životě a teologii zakladatele metodismu Johna Wesleyho. Jsme vděční nejen za jeho Deník, ale také za publikace o něm i za jeho Standardní kázání. V roce 2002 jsme vydali publikaci o jeho bratru Charlesovi. Jsem rád, že můžeme církvi předložit další příspěvek díky překladu bratra V.Schneebergera a díky laskavému souhlasu Moody Press, vydavatele anglického originálu.

Matka obou Wesleyů, zakladatelů metodismu, Johna a Charlese, bývá označována za matku metodismu. Je nepochybné, že nesmírně ovlivnila výchovu obou těchto bratrů, stejně jako výchovu ostatních svých dětí. V této knize je nám dána příležitost nahlédnout do života rodiny anglikánského duchovního z přelomu 17. a 18. století. Nenacházíme v ní mnoho hlubokých teologických rozborů nebo pojednání. Kniha je pojata zcela prakticky: Jak se v té rodině žilo, co je trápilo a kde se jim dařilo. Věřím, že se nám i takové informace podaří zapracovat do našeho vlastního života, že nám to pomůže formovat naše křesťanské názory. A v neposlední řadě si uděláme lepší obrázek o tom, co formovalo křesťany tehdejší doby.

Přeji Vám, čtenářům, mnoho užitku z četby a požehnání pro Váš osobní křesťanský život.

Josef Červeňák

Praha, leden 2004

Krásná Sukey

Když se Londýn ocitne v poryvech mrazivého severáku, pak ani nejtěsnější okno nezadrží pronikající zimu. Skoro celý rok brání husté, tmavé pruhy mlh pronikat slunci do města a čpícímu kouři statisíců komínů stoupat vzhůru. Vlhká mlha nad kamennou dlažbou často skrývá dveře domů dlouhé dny a pak, když to člověk nejméně čeká, proklube se slunce a zažene mrazivý chlad.

Když jdete večer kolem „Bear Garden“, kde se právě koná zápas, při kterém se psi zahryzávají do medvědů a býků, vidíte, jak se mračna prachu mísí s pachem divoce pokřikujícího davu a stoupají nad arénou k začouzenému světlu luceren. A pak je po boji. Býci, medvědi a také někteří psi jsou mrtvi, ale rozpálení sázející křičí, smějí se a pijí dál, aby se nakonec i oni odebrali domů chladnými ulicemi, rozmáčenými deštěm.

Počasí je znát i uvnitř. Prostorná, studená katedrála St. Giles, v níž se kroky dunivě rozléhají, způsobuje, že se každý otřese chladem – ať do ní vstoupí v kteroukoli roční dobu. Naproti tomu krb ve velké hale na faře ve Spital Fields vítá praskáním polen či mírným, teplým žářem rašeliny. Horko a zima, slunce a vítr, oheň a déšť – a člověk nikdy neví, co bude následovat.

Dnes pro změnu svítilo slunce. Jeho paprsky pronikly listím stromů a vrhly na trávu stín, který vypadal jako roztančené vzorky kraje. Sytá zeleň stonků růží rostoucích podél zahradních plotů učinila růžové květy ještě o poznání půvabnějšími. Jako by celá příroda opěvovala další anglické léto.

Služebná, která měla na starosti horní patra, zavěsila v zahradě fary koberec a začala do něj bušit rytmickým „bum, bum“. Po každé ráně se vyvalil oblak prachu. Podomek konečně vyměňoval tři zlomené tyčky v růžovém sadu. Dvě krotké kočky objevily v haldě roští před vchodem do kuchyně cosi malého, kvičícího. Služka se odvrátila a začala před verandou leštit velký mosazný zvon, který svolával rodinu k jídlu. A nad tím vším zářilo nádherné zlaté slunce.

„Sukey! Odhod' konečně tu starou zatuchlou knihu a pojď na slunce! Je příliš krásně, než aby ses před ním schovávala!“

Susanna knihu neodhodila. Opatrně ji odložila a vyklonila se z okna.

Dole na dvoře stála Elizabeth, ruce opřené v bok, a dívala se veselýma očima do slunce. Jak měla Susanna reagovat? S úctou, jak se sluší vůči starší sestře? Nebo tak jako obvykle? Rozhodla se pro druhou možnost. Okamžik ještě zaváhala a potom řekla přemýšlivě: „*Deus deorum Dominus locutus est: et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum.*“

„Coooo?“

„Žalm padesátý, verš první. Vidiš, člověk může buď studovat, nebo se slunit jako líná ještěrka. Já jsem pro studování. Ty se klidně sluň, chceš-li.“

„Na svůj věk jsi pěkně drzá. Je ti sotva třináct a tváříš se, jako bys byla moudrost sama!“

„Raději třináct, než se brzy vdávat! Užij si slunce, Elizabeth. Brzy budeš zaměstnána drhnutím podlah a rozením dětí.“ Susanna rychle stáhla hlavu dovnitř a rozhodla se, že ta nepřítel zdvořilá slova, pronikající zezdola, prostě přeslechne. Přitom byla Elizabeth také farářskou dcerou. Susanna se zase uvelebila na židli u okna a zvedla starou zatuchlou knihu.

Zatuchlou? Starou? Výborně! Obě slova naznačovala úctyhodnost a moudrost stáří a Susanna po ničem tak netoužila jako po moudrosti. Vskutku se mohla pokládat za šťastnou, že měla vzdělaného otce s ohromnou knihovnou a mnoho moudrých sester, které jí pomáhaly při učení.

Ano, „hezké“ nazývali Londýňané sestry Annesleyovy, jako by krása byla všechno, co děvče potřebuje. Nejmladší Susanně říkali „nejhezčí ze všech“ a obdivovali její hedvábné tmavé vlasy a tmavomodré oči. Proč si lidé, kteří přicházeli na faru, nevšimli, že Susanna, stejně jako její sestry, uměla číst hebrejsky, řecky a latinsky, že uměla počítat jako kterýkoli muž a diskutovat o teologických otázkách s každým bohoslovcem? Na takové schopnosti mohl být člověk hrdý, nebyl to rozmar přírody jako tělesná krása.

Teplý letní vzduch vanul pokojem jako jemné flétnové tóny mytické sirény a zapuzoval pach zatuchlé učenosti. Susanna položila knihu do klína. Možná, že Elizabeth měla pravdu. Proč propást to krásné počasí? Opatrně svazek odložila a sešla po schodech. V dlouhé chodbě zněly rytmicky její kroky.

„Sukey? Máš chvíli čas?“

„Pro tebe vždy, tati!“ Než vstoupila do pracovny svého otce, Susanna se krátce zarazila. Tušila, o čem s ní asi chce otec mluvit, a jakékoli jiné téma by jí bylo milejší. Nakonec prošla útulným pokojem a sedla si otci k nohám. Jeho kolena a mohutné čalouněné křeslo podobné trůnu čněly nad ní.

Otec se naklonil dozadu jako obvykle a sepnul své tlusté prsty. „Včera jsem byl ve městě. Katedrála St. Paul roste, i když pomalu. Lidé říkají, že se bude stavět ještě mnoho let. Myslím, že mají pravdu.“

„Ach, kdybych tak byla zažila Londýn, jak vypadal před velkým požárem. Říká se, že kostelní věže byly vidět ze vzdálenosti padesáti mil,“ povzddechla si Susanna, která dobře věděla, že otec jistě nechce mluvit o katedrále. „Požár musel být ohromný. Sammy a Benny mi o něm mnoho vyprávěli, ale nevím, co jim mohu věřit; pořád si ze mne utahují. Prostě jsem se narodila o tři roky později...“

„Má nejmenší dcerka snad chce zpochybnit svrchované Boží načasování?“

„Naprosto je nezpochybňuji, tati. Jenom někdy lituji.“

„A čeho ještě lituješ vzhledem k Boží svrchovanosti?“

„Jsi nespravedlivý, tati. Víím, že nesmím nic říkat proti Boží svrchovanosti, ale mohu snad projevit svá přání! A přála bych si, aby i děvčata mohla chodit na vysoké školy a semináře jako chlapci. Přála bych si, aby mě lidé konečně brali vážně. A přála bych si..., aby si Elizabeth nebrala toho Johna Duntona. Podle mne se vytahuje a je domýšlivý, jistě to není muž podle Božího zalíbení.“

Otec hleděl ze svého trůnu na dceru: „A tak mluví děvče, kterému ještě není čtrnáct. Opravdu víš, v čem má Bůh zalíbení a v čem ne?“

„Jeho slovo je jasné!“

„A ty si myslíš, že má zalíbení v anglikánské církvi?“

Věděla to. Přesně tohoto tématu se bála. Jak měla tentokrát formulovat své argumenty? Susanna objala svá kolena, přitáhla je k sobě a položila si na ně hlavu.

„Tati.“ Přeložila si ruce zase jinak, ale nebylo to pohodlnější. „Ach, tati...“ povzddechla si. „Já přece nevyčítám Bohu, že nesmím studovat

v Oxfordu nebo na jiné podobné škole; lidem to vyčítám. Oni si vymysleli takové zákony. A stejně tak nevyčítám Bohu, že jsi musel tolik vytrpět od církevních autorit. I to je lidské dílo – dílo malicherných lidí vůči velkému muži.“

„Lichotíš mi, Sukey.“

„Nelichotím, tati. Tvůj život mluví jasnou řečí: lidé, kterým sloužíš ve svém sboru, způsob, jak k tobě vzhlížíjí studenti a mladí muži. Máš své postavení mezi nonkonformisty¹, a proto k tobě mám úctu. A z mnoha jiných důvodů. Ale já nevyčítám ani anglikánské církvi, že někteří z jejích členů jsou tak malicherní.“

„Tito lidé tvoří církev, oni jsou církví.“

„V jistém smyslu ano. Ale na druhé straně je církev něco víc. A jenom této církvi se cítím zavázána.“ Susanna se při mluvení rozechvěla; slova jí lehce plynula se rtů. „Tati, náboženství potřebuje jako všechno ostatní silný zákonný rámec a pravidla. Přísná pravidla na základě Božích přikázání. Vy nonkonformisté taková pravidla nemáte; státní církev je však má. Proto se tam cítím lépe. Mám ráda pravidla a liturgii, když se všechno děje pěkně metodicky...“

Otec se na ni z výšky svého trůnu usmíval. „Víš, moji přátelé mi říkají, že jsi ještě dítě, které neví, co chce, a že se jednoho dne zase vrátíš do našich shromáždění. Domnívají se, že jsi lehkovážná a že věci nerozumíš. Ale moji přátelé tě ještě neznají. Neberou třináctileté děvče vážně, jak jsi to řekla při vypočítávání svých přání. Ale já tě беру vážně. Je-li to tvým přáním, můžeš opustit můj sbor a připojit se zase k anglikánskému společenství. Já tě nezavrhu.“

„A nebudeš se mnou už diskutovat na toto téma?“

„Ne, pokud sama nezačneš.“

Susanna se přimkla k jeho tvrdým kolenům. Ta byla tou částí jeho těla, na kterou mohla nejspíše dosáhnout. „Děkuji, tati. A co teď uděláme s Elizabeth?“

Samuel Annesley se hlasitě zasmál. „Přesně tak mluví Elizabeth o tobě. Vždycky ji rozčílí to, co uděláš. Jak nedávno, když jsi se zastávala té sekty sociniánů². Bojí se o tvou duši, stejně jako ty se strachuješ o její budoucnost.“

„Je-li víra sociniánů tak nebezpečná, proč jsi mi pak ještě proti nim nekázal?“

„Protože bys mě neposlouchala. Děláš to, co sama pokládáš za správné. Tak tomu bylo vždycky. Důvěřuji Duchu svatému, že tě přesvědčí ve svůj čas. On je pravý učitel. Když nechceš naslouchat mně, pak jemu budeš muset naslouchat.“

Susanna dobře rozuměla napomenutí, i když je otec přednesl mírně. Netroufala si otci odporovat, jak by to udělala vůči Elizabeth nebo vůči bratru Bennymu. Tak raději mlčela.

„Sukey, proč nejdeš ven, když je tak krásně? Už dost vážných debat. Jdi a buď zase na chvíli dítětem.“

Susanna se napřímila. „Mám raději zatuchlé staré knihy a rozhovory o náboženství než slunění. Ale dobře, tati, půjdu se smažit a hnědnout.“

Otec se na svém trůnu naklonil, aby svou dceru objal. Na jeho očích viděla, jak je smutný. Nechtěla milovanému patriarchovi ublížit tím, že se k jeho církvi obrátí zády a že se odvrátí od jeho víry. Byla však přesvědčena o správnosti svých názorů a věděla – jasněji než jiná děvčata jejího věku –, co Bůh chce. Chtěla chodit ve světle, které viděla, a tím vlastně dělala přesně to, co otec hlásal z kazatelny.

Když Susanna přišla do jídelny, zastavila se a sledovala služebnou, jak prostírá stůl k večeři. Jako nejmladší si Susanna sotva vzpomínala na odrostlé sourozence, kteří už faru opustili. A se sourozenci, kteří zemřeli mladí, se setká až v nebi. Uvažovala, jak dlouhý by asi musel být stůl, aby se k němu vešlo všech dvacet pět dětí, které se její matce narodily.

Kolik dětí asi dá Elizabeth svému muži Johnu Duntonovi? Susanna se zhrozila té myšlenky. Ten muž byl tak vychloubačný, že by asi nejraději plodil dvojčata nebo trojčata, aby byl svět co nejrychleji zalidněn samými malými Johny Duntony. Ubohá Elizabeth.

Ale což nečetla v Bibli, že děti jsou požehnáním od Hospodina a blažený je ten, kdo jimi naplnil svůj toulec? Anna, Ráchel, Sára a mnoho dalších žen v Bibli si trpce stěžovalo na svou neplodnost. A také její vlastní matka nepokládala za nenormální, že porodila dvacet pět dětí. Možná, že mateřství mělo cosi do sebe, i když to navenek nebylo znát.

U postranního vchodu stála Elizabeth a handrkovalal se s rybářkou.

Elizabeth milovala smlouvání. A rybářce se to zřejmě také líbilo. Susanna chvíli naslouchala, ale když byly hlasy stále ostřejší, přestal sledovat, za kolik ta žena svou nasolenou tresku prodá. Život přece musí být něco většího, než se tahat o několik penčí za bochník chleba nebo za kus ryby... Až bude dospělá, nic takového dělat nebude. Schová si své argumenty na teologické diskuse v kruhu učených lidí.

Ale pak ji napadlo něco, co ještě nezhvěžila. Kdyby všech pětadvacet dětí, které matka porodila, ještě žilo – kolik penčí by pak museli vydat za jídlo? A tady se rozčiluje nad smlouváním o několik penčí! Ne, Susanna neměla chuť nést břemeno velké rodiny. „Šípy v toulci“ mohou být požehnáním pro pána domu, nikoli však pro tu, která musí těžce pracovat – leč by se provdala tak dobře jako její matka.

Obě krotké kočky se mezitím uvelebily na příklopu studny a natáhly všechny čtyři tlapky, jak to kočky dělají. Chytily myš? Asi sotva. Na myši byly spíš divoké kočky, které se potulovaly ve stáji a v kůlně na nářadí a když se někdo přiblížil, vždy se rychle ukryly.

Susanna teď stála uprostřed nádvoří, zvedla hlavu a nastavila tvář slunci. Asi by skutečně bylo chybou zůstat uvnitř a číst.

Elizabeth se objevila s nasolenou treskou a vypadala velice spokojeně. Rybářka, která si zasunula pár mincí do měšce, vypadala neméně spokojeně. Do obou koček, které se tu líně vyvalovaly, zase vjel život. Poškubávaly konci ocasů a nosem, očima a jemnými pohyby hlavy pozorně sledovaly rybu na její cestě do kuchyně.

Susanna pokračovala v procházce. Jabloň bude mít letos bohatou úrodu. Už teď ležely všude na cestě malé zelené plody. Ve farní zahradě by byla ráda měla moruši. Ale nedovedla říci proč. Ale měla ráda její široké, drsné, jednoduché listy a nasládlé plody.

Susanna došla do nejzazšího kouta dvora, tam, kde jej ohraničovala kamenná zídka. Má se vrátit, nebo si prokletit cestu šípkovým keřem a přelézt zídku, za níž byla už jen ulička? Zastavila se před šípkovou houštinou. Přivoněla ke květům a plnými plícemi vdechovala nádhernou vůni tak hluboce, až jí byla celá prodchnuta. Ta vůně... To blaho, ta plnost! Jak byl život krásný...

Susanna Annesleyová vždycky věděla, co chce, nejen když šlo o církevní příslušnost a o teologické názory. Rozhodla se, že přísně ome-

zí počet svých dětí, nebo že vůbec žádné mít nebude. Svatbu možná odloží navždy. Kdo potřebuje ješitné muže? Zнала vdovy a neprovdané ženy, kterým se dařilo docela dobře. Provdá-li se, pak se provdá dobře za někoho jako je ona, za někoho, kdo je vzdělaný, kdo se dokáže vcítit a kdo má hodně peněz. Rozhodně nikdy nebude smlouvat o cenu chleba.

Ještě jednou si přičichla ke květům a když se nadýchala vůně, nechala růže ve výhni slunce. Pro dnešek měla slunce a léta dost. K tomu, aby se cítila dobře, vlastně ani slunce nepotřebovala. Vždyť měla všechno, co si může dívka přát. Bylo jí třináct a už si osvojila ucelený teologický systém a nasměrovala si život. Teď šlo vlastně jen o to, aby započatou hru jednou dotáhla do konce.

Když byla opět v domě, proběhla halou a potom vyběhla po schodech, aby se zase věnovala své velké lásce – zatuchlé staré knize.

Bystrý Sam

Čistě teoreticky byla nonkonformistická svatba dosti střízlivou záležitostí: Dva lidé si před Boží tváří a před lidmi navzájem slíbí věrnost – to je všechno. Střízlivá však mohla být jen tehdy, když si obyčejný člověk bral jiného obyčejného člověka.

Ale v rodině Annesleyů nebylo nic obyčejné. Otec si předsevzal, že vezme každého mladého disentera³ v Londýně pod svou ochranu. Ně kterým pomohl finančně a všichni směli přicházet na jeho faru, a to ve dne i v noci. Povzbuzoval je, napomínal, posiloval a dbal na to, aby zase zavládl pokoj, když jeho připomínky zavdaly příčinu k vášnivým debatám. Stovky disenterů se shromažďovaly každou neděli pod jeho kazatelnou a on neúnavně brojil proti anglikánské církvi.

Také Annesleyovy dcery byly všechno jiné než obyčejné. Jak často už to Susanna slyšela – někdy šeptem, jindy nahlas –, jak jsou hezké, příliš nadané, aby jim to bylo k prospěchu, v jistém smyslu příliš zhýčkané. Však také jejich otec s každým zacházel s porozuměním.

Proto Susannu nepřekvapilo, že svatba Elizabeth nemohla být obyčejnou svatbou. Sice tu nebyli žádní faráři v talárech a žádné ceremonie: svatba sama byla celkem neokázalá. Ale těch lidí! Každý disenter ze Southwarku našel cestu do nablýskaných místností velké fary. Všichni si pochutnávali v ohromném bufetu: tísnili se a žertovali, tlačili se a smáli. Bylo mezi nimi mnoho neznámých tváří, takže Susanna měla dojem, že na svatbu přišel snad celý Londýn.

A Elizabeth si to zasloužila. Byla vskutku okouzující! Možná, že Susanna přece jen krásu trochu podceňovala. Mělo to své výhody, když byla žena oslnivá. Susanna si však nedovedla představit sebe samu jako nevěstu, ne uprostřed vši té vřavy. Stála na třetím schodu a dívala se na všechno z bezpečné vzdálenosti.

Teď se řítila dolů po schodišti Anne. Susanna si znovu uvědomila, jak jsou jako sestry rozdílné: ona, Anne, Elizabeth. Obzvláště Anne. Nejméně čtyřikrát, počítala-li Susanna správně, si Anne upravila účes a zavázala šněrovačku. Nic to však nepomohlo; její úsilí ji neudělalo ani hezčí, ani méně hezkou.

Anne teď stála přímo vedle své sestry na schodišti. „Sukey, drahoušku! Jdi přece dolů a věnuj se hostům!“

„Ti si vystačí i beze mne.“

„Ty máš na všechno odpověď. Já tě tedy do toho zatáhnu. To je přece Danny!“ Zvedla ruku a divoce gestikulovala. „A někoho s sebou přivedl...“

Danny Foe ji také spatřil a odpověděl na její gesto jako poslušný psík. kdysi se o Anne zajímal; trvá to ještě? Razil si cestu mezi gratulanty a táhl za sebou hezkého a sympatického mladíka. Teď stáli oba u schodiště. Annin hlas byl měkký a jemný.

„Dobrý večer, Danny.“

„Dobrý večer, vážená. Mohu vám představit kolegu ze studií a dobrého přítele, Sama Westleyho? – Same, to je Anne, o které jsem ti už mnohokrát vyprávěl. A to je její malá sestra Susanna.“

„Tak to je Anne...“ Výraz mladého muže prozrazoval pozornost a otevřenost. Působil jako někdo, kdo by se za žádnou cenu neodchýlil od pravdy. „Ty nemáš potíže s vyjadřováním, Danny, ale když jsi líčil její krásu, tak ses netrefil. A její sestra se jmenuje Susanna?“

„Doma jí říkají Sukey.“ Danny se tak trochu počítal do rodiny. Koneckonců přicházel na faru dosti často.

„Sukey. Nejmladší z Annesleyů. Krásné ženy mají často hlavu nacpanou slámou, tváří se, jako by krása vlastně nebyla jenom rozmarem přírody. Doufám, že nejsi taková, Sukey.“

Susanna cítila, jak se její ústa otevřela, aniž proti tomu dokázala cokoli udělat. A když ji konečně napadla chytrá odpověď, ten nestydatý pan Westley a Danny už byli pryč. Oba se smáli a bavili s jinými; Anne a Susanna stály opuštěné u schodiště.

Jak se mohl opovážit! Susanně hořely uši a teplo se jí rozlilo i po tvářích. Napadlo ji půl tuctu vhodných odpovědí na téma pýchy, ale bylo pozdě. Pan Westley se právě bavil s bratrancem Johna Duntona. Anne to celé zřejmě nepřipadalo nijak mimořádné. Vykročila a razila si cestu zástupem lidí.

Susanna ještě chvíli postála a sledovala neomaleného mladého muže. Všude, kde se objevil, se lidé začali usmívat. Jak jen mohli naletět jeho nestydatosti? Jeho výrazné rysy se dokázaly změnit během vteřiny. Teď měl vrásky na čele, za chvíli se zase usmíval. Je to zřejmě povrchní

chlupík a měl tu drzost tvrdit, že ona, Susanna, je hloupá. Tak nějak to přece řekl.

Trhla sebou, když na ni Elizabeth promluvila. „Tak co říkáš Samovi?“

„Je to povrchní neotesanec, který potřebuje doučit v chování!“

Elizabeth na ni nechápavě zírala. „Copak ti řekl? Studuje teologii na akademii pana Veala a je tam prý jedním z nejlepších. Píše polemické spisy a básně a jistě dopadne dobře při zkouškách. Otec ho pokládá za mimořádně přemýšlivého.“

„To však ještě neznamená, že má dobré chování!“

„Je to poctivý a otevřený člověk, rovnou říká, co si myslí. Nenazvala bych to »špatným chováním«. Myslím, že to patří k jeho půvabu.“

„Půvab!“ Susanna vydala zvuk, který naznačil, co si myslí.

Elizabeth se hlasitě zasmála. „Jsi ještě dítě, Sukey. Nedá se očekávat, že poznáš skutečného muže, když nějakého potkáš. Ale ty dorosteš. Ty se to ještě naučíš.“ A krásná nevěsta zmizela, aby pozdravila další gratulanty.

Dítě... Je to pravda? Susanna si přinejmenším připadala dosti stará, aby věděla, že by si takového muže nikdy nevzala. Vždyť už na tom, jak se oblékal a česal, bylo vidět, jak je ješitný. Něco na něm Susanně připomínalo nedobré vlastnosti Johna Duntona. Tím si lze asi vysvětlit, že ho Elisabeth pokládá za půvabného. Elisabeth byla zamilovaná a láska oslepuje.

Možná, že se vůbec nikdy nezamiluji, uvažovala Susanna, rozhodně ne, pokud se láska rovná slepotě.

Mezitím ztratila neotesaného pana Westleyho z očí. Asi je na čase, aby se vmísila mezi lidi, jak to navrhla Anne.

U bufetu spatřila mladého muže, který měl v každé ruce párek a kterého znala pod jménem Martin. Martin, to Susanna věděla, neměl ani penny. Zřejmě využíval příležitosti dobře se navečeřet, možná také nasnídat a naobědvat.

„Susanno!“ Martin zamával párkem. „Vyhledal jsem ti informace o apollinarismu. Žel jsem je zapomněl vzít s sebou, přinesu ti je někdy příště.“

„Nemůžete mi to vysvětlit teď?“

Martin se odmlčel, aby spolkl párek. „Apollinaris byl biskupem v Laodikeji kolem roku 350. Tvrdil, že Kristus byl pravým člověkem, že však neměl lidskou přirozenost jako my. Měl božskou přirozenost. Měl *sóma* a *psyché*, nikoli však *pneuma*.“

„Pak ale by nebyl skutečným člověkem.“

Martin kýval a utíral si pusou. „Přesně. Totéž říkali biskupové na koncilu v Cařihradě a zavrhli jeho učení jako blud.“

„Děkuji, Martine.“ Susanna chvíli přemýšlela. „Toto učení se tedy neshoduje ani se sociniánským pojetím, ani s doketismem⁴.“

Najednou za sebou zaslechla známý hlas jako předení kočky: „Sociniáni, Susanno, jsou ariáni, přesně řečeno unitáři. Popírají plné božství Kristovo a tvrdí, že je podřízen Otci, avšak nemá božskou přirozenost jako on.“ Sam Westley sáhl za ni pro párek.

Susanna řekla ledově: „Děkuji, pane Westley, že jste mi vysvětlil učení sociniánů.“

Martin se uculoval. „Trapné, trapné, Sammy. Ona je totiž jednou z nich!“

Oči osloveného se rozšířily. „Dcera reverenda Annesleyho sociniánkou? A já jsem si vždycky myslel, že všechny jeho dcery jsou vysoce inteligentní!“

Hněvivý nach opět zalil Susanniny tváře a uši. „Pane Westley, vy trpíte zřejmě stejnou samolibostí, která je vlastní tolika disenterům. Myslíte si, že jste jediný, kdo Písmo vykládá správně. A právě zde je problém celého disenterského hnutí – každý má svůj vlastní výklad.“

Martin, který měl plnou pusou, řekl: „Zapomněl jsem říci, Sammy, že Susanna se zase připojila k anglikánské církvi. Už nechodí do disenterského sboru svého otce.“

Susanna očekávala další prudkou reakci Sama Westleyho. Tak se totiž disenteři většinou tvářili. Tentokrát to však bylo jiné. Jeho rysy ve tváři změkly; skoro se usmíval. Vypadal jako malý chlapec, který dostal hračku.

Sam Westley se odvrátil od bufetu (její společnost se mu zdála důležitější než jídlo), vzal Susannu za ruku a vedl ji přes sál.

Na druhém konci sálu ji zatáhl do kouta a opřel se lokty o stěnu.

„Můžete mi vysvětlit, Susanno, proč vás sociniáni tak fascinují?“ Jeho oči, mírné a tajuplné, se zahleděly do jejích.

Susanna se napřímila a snažila se skrýt svou nervozitu. „Protože mají pravdu! Nikde v Bibli není zmínka o Trojici. Je to lidský výmysl a já se nechci modlit k výmyslům. To je modloslužba!“

„Jak máte krásně modré oči...“

Usmála se. Přesvědčila ho! „Tak tedy vypadá vaše odpověď na moje zdůvodnění. Nechcete jít se mnou na naše setkání? Shromáždění sociniánů jsou otevřena i pro disenty.“

„Ne, ne, to nebyla odpověď na váš argument. Arianismus byl vyvrácen už roku 325 na koncilu v Nikaji a od té doby upadá. Moje odpověď na váš argument vypadá jinak: Slovo »Trojice« může být lidským výmyslem, co však chce vyjádřit, to výmysl není. Na řadě míst v Bibli se učí o božství Otce, Syna a Ducha svatého – rád vám dám seznam – a ti tři jsou často jmenováni jedním dechem; jejich spojení ukazuje, že mají stejnou podstatu. Víte, vaše oči se mi skutečně líbí.“

„Děkuji, pane Westley. Těším se na váš seznam.“

„Když už jsme u toho – zajímal by vás také materiál o osobě a božství Ducha svatého? Toto téma je přece pro sociniány také problémem. Slečno Annesleyová, vy jste rozkošná dívka a bude z vás fascinující žena.“

„Děkuji vám, pane Westley. A teď mě prosím omluvte...“ Susanna cítila horko ve tváři. Rychle si razila cestu zpět ke svatebčanům. Náhle se zastavila, otočila a pohleděla ještě jednou do bystré, upřímné tváře mladého muže: „Několik informací o Duchu svatém jako osobě by mě jistě zajímalo, pokud vám to nedá příliš mnoho práce. Příjemný večer...“

Zabručel „příjemný večer“, ale Susanna se už odvrátila.

Chtěla utéci – ale kam? Spěchala do zahrady a prošla jí co nejrychleji. Zastavila se až před plotem. Šípkové růže už téměř odkvetly. Byl konec srpna a brzy dozrají šípky. Krátké anglické léto pomalu končilo.

Ještě jednou si přivoněla ke květům, připadalo jí však, že už tolik nevoní. Proč musí léto vždy končit tak rychle? Chtěla, aby trvalo věčně a neunikalo lidem rok co rok pod rukama jako sypký písek.

„Tady jsi!“ Elizabeth spěchala přes dvůr. „Proč se skrýváš venku, Sukey?“ Elizabeth uchopila sestru za ramena. „John a já teď vyrazíme. Chtěla jsem se s tebou rozloučit.“

„Ale vždyť nebudeš pryč na věky.“

„Ne, ale tento dům opouštím navždy. Jsem trochu naměkko, ale je to vzrušující.“ Elizabeth odsunula sestru malinko od sebe a pohleděla na ni. „Matka není zrovna nejsilnější. Dosud jsem větší část denních prací dělala já. Tento úkol teď připadne tobě. Dávej na matku dobrý pozor...“ Elizabeth už byla skoro na odchodu. „A na otce – a...“ Ještě jednou Susannu pevně objala.

„Budu se snažit.“ Susanna měla dojem, že se od ní očekává, že bude mít nějaké horoucí pocity, nedovedla si však představit, jaké by měly být. Vzpomněla si na svatby ostatních sourozenců; ti tehdy tak nevyváděli.

Elizabeth se stále ještě nemohla rozloučit. „Sukey, mám o tebe strach. Tím mnohým studováním jsi získala takové divné názory a tak tvrdohlavě se jich držíš.“

„Otec říká, že si děláš přílišné starosti, a myslím, že má pravdu. Bůh ctí každého, kdo ctí jeho, a já ho ctím. Zachovávám všechna jeho přikázání, jak mohu nejlépe. Chodím ve světle, jak ho vidím, tak jak to káže otec. A chci žít takový život, že Bůh jednou bude hrdý na to, že mě povolá k sobě.“

„To je přesně tvůj problém. Ještě jsi nepochopila, že... Přála bych si, aby otec kázal víc o ospravedlnění z víry a o tom, že člověk nemůže být spasen ze skutků. Budu se každý den modlit za spásu tvé duše, Sukey.“

„Dobře.“ Susanna se vytrhla, měla dojem, že nemůže dýchat.

„Bůh ti žehnej, Sukey. Měj se dobře.“

„Na shledanou, Elizabeth. Bůh ti žehnej.“

A tak přešla nevěsta z jednoho domu do druhého, z jednoho domova do druhého, z jednoho života do druhého.

Dobře. Elizabeth měla na mysli, že smlouvání s rybářkou je teď na Susanně. Dosud to byla Elizabeth, která všechno měla v rukách a která si o všechno dělala starosti, nejen o Susannu a její náboženské názory, ale o celou domácnost, ne-li o celý svět.

Susanna však neměla nejmenší chuť převzít od Elizabeth tíhu starostí. V této domácnosti bylo koneckonců dost služebnictva, aby mohla fungovat i bez ní. Vždyť doma byla ještě Judith a Anne. Ať ty převezmou smlouvání! Susanniným úkolem je studium. Chtěla se pokusit být dobrou služebnicí před Bohem, „náležitě připravenou ke každému dobrému činu,“ jak to Pavel vyjádřil v 2. listu Timoteovi – a ne mít hlavu plnou starostí a smlouvat s rybářkami.

Především si ještě musela něco přečíst k tématu „Trojice“ a zjistit, jak dalece je Duch svatý skutečně osobou. Pokud pan Westley ještě jednou přijde a přinese slíbený seznam, bude toto téma na diskusní listině zcela nahoře.

Možná, že tohoto muže přece jen špatně odhadla a příliš dala na první dojem. Byl daleko bystřejší a přemýšlivější, než si zprvu myslela. Ano, své argumenty odříkal dosti chladným tónem, aniž by o nich dlouho uvažoval. A domýšlivý jistě byl. Příliš mnoho si o sobě myslel, jinak by byl její argumenty neodsunul tak rychle stranou, aby se zase dostal ke svým.

Od počátku zdůrazňoval, že krása je „rozmarem přírody“, což Susanna dobře věděla. To mu ovšem nezabránilo v tom, aby chválil její oči. Musela se usmívat sama pro sebe. Ať ten muž byl jakkoli pyšný a domýšlivý, jeho vkus byl obdivuhodný.

Co je láska

Poštovní kůň klusal po hlavní třídě a Susanna, která právě vyjednávala s rybářkou, krátce vzhlédla, aby zjistila, že zase jenom projel kolem jejich domu. Nakonec Susanna zaplatila za nasolenou tresku o půl penny více, než jakou měla podle jejího názoru cenu. Proč se jen Elizabeth vdala a odešla?

Děšť, který byl zpočátku jen mírný, teď zesílil a velké, studené kapky padaly na Susannina záda a tvář. Šla přes dvůr do kuchyně a položila tuhou, křupavou rybu na stůl vedle krbu. „Rybářka měla také úhoře, nechtěla jsem však zaplatit tolik, kolik žádala. Mohla by ses zítra podívat, co mají dole v přístavu, Kate. Soudě podle toho, jak rybářka smlouvala o ceny, dalo by se tam asi dobře nakoupit.“

Kuchařka cosi zamumlala, letmo se podívala na tresku a pokračovala ve škrábání řepy.

Susanna šla dlouhou chodbou, kterou tak dobře znala. Dveře k otcově pracovně byly zavřeny. Nechtěl být vyrušován. Také nahoře bylo ticho. Matka, která byla zas jednou upoutána na lůžko, asi spala.

A také poštou nic nepřišlo.

Přitom Susanna tolik vyhlížela dopis. Akademie Edwarda Veala byla zavřena a šuškal se, že zavření uspíšilo několik sarkastických pamfletů Sama Westleyho proti státní církvi. Ale Susanna věděla, jak to bylo doopravdy. Pan Veal dobře zaplatil Samovi, aby psal tak polemicky. Jestliže byl tedy někdo vinen, byl to on.

Sam pak přešel na disenterskou akademii ve Stoke Newingtonu. Muselo to být nádherné, sbalit si svých pár věcí, rozloučit se s rodiči a nastěhovat se do školy. Celý den škola, nic než se učit a studovat, studovat a učit se.

Ale škola je pro chlapce, nikoli pro děvčata. Děvčata zřejmě nepotřebují číst anglicky, o řečtině a hebrejštině ani nemluvě. Děvčata tu jsou proto, aby smlouvala s rybářkami, aby dostala slušného manžela a porodila kupu dětí. Susanna nechtěla podlehnout pokušení a vinit z toho Boha. Vždyť přece ona sama četla knihu Job v řečtině, hebrejštině a angličtině, a věděla o Boží netrpělivosti s lidmi, kteří si neustále stěžují. Někdo však musí být vinen. Prostě to není spravedlivé.

Susanna vystoupila na třetí schod, když zaslechla hlasité bouchání na dveře. Nejraději by byla šla dál, chtěla se zase věnovat svým zamilovaným zatuchlým knihám. Ať jde otevřít někdo jiný! Ale pak si vzpomněla, že i v dobách, kdy v domě bylo daleko více služebných, si otec přál, aby dveře otevíral někdo z rodiny osobně. Susanna tedy seběhla a otevřela.

Venku stál Samuel Westley, který vypadal jako zmoklá myš. Potůčky vody mu tekly s uší přímo za límec. Pokoušel se o úsměv. „Venku je mokro,“ řekl.

„To bych řekla!“ Rychle zavedla hosta do salonu, vzala kabát a prošla dlouhou chodbou, aby u Kate obstarala horký čaj a nějaké zákusky. A samozřejmě také ručník.

Před salonem se krátce zastavila, upravila si šaty a urovnala vlasy. Potom vešla, aby se věnovala hostu.

Sam se nervózně usmíval, jako by nebyl ve své kůži. Jinak vždy býval otevřený a spontánní.

Také Susanna se usmívala nervózně, což rovněž nebyl její způsob. Dříve vždy situaci zvládala.

„Ale tobě je zima!“ Konečně bylo mlčení prolomeno. „Pojď do kuchyně, tam je tepleji.“

„Jistě, samozřejmě...“ Šel po chodbě za ní. Její podpatky klapaly a jeho promáčené střevice mlaskaly.

„Posaď se!“ Pohybem ruky mu nabídla místo.

S povzdechem úlevy se posadil u krbu, tak těsně u ohně, jak to jen bylo možné.

Susanna sáhla po své stoličce a sedla si vedle něho. Jak dlouho už neseseděla na této stoličce.

Najednou si zase připadala mladá, skoro jako dítě, i když jí byla stolička malá ve všech směrech.

„Jaké to je ve Stoke Newingtonu?“ zeptala se. Dobré hostitelce záleží na tom, aby se host cítil dobře, a tak se snažila navázat hovor.

„Nevím... Byla tvoje matka v životě často zklamána? Nejen tím, že zemřely děti – i když vím, jak to je těžké. Myslím někdy později...“

„Když nás opustila moje sestra Sarah, aby se provdala za Thomase Dangerfielda. Tom byl konfident, který donášel státní církvi informace o disenterrech. Ten člověk nám způsobil hrozné trápení.

A pokud jde o mne... jistě tehdy, když jsem se připojila ke státní církvi, i když zacházela s mým otcem tak hrozně.“

Susanna viděla, jak se Samuelovi, když se dost ohřál u ohně, začíná do tváře vracet barva. Najednou pocítila nutkání obejmout ho a slíbat mu všechno to napětí z tváře. Samozřejmě by to nikdy neudělala. To se přece neslušelo.

Sam se opřel o teplé kameny. „Hrozně, ano. Moje matka dokonce viní státní církve z toho, že otec zemřel ve dvaadvaceti letech. Říká, že církve mu zlomila srdce.“ Sam se díval na Susannu očima, v nichž se zrcadlila beznaděj. „Myslím, že má pravdu.“

„Jak to myslíš? Chceš mě přimět k tomu, abych opustila církve a připojila se zase k disenterům?“

„Ale ne!“ vyhrklo z něho. Znovu si povzdechl, jako by nesl tíhu celého světa. „Říká se, že umím psát a básnit. Asi to je pravda. Jakmile však vidím tebe, celé mé umění se rozplývá. Ještě než jsem vstoupil, věděl jsem, že vše, co řeknu, bude znít falešně...“

Susanna toužila utěšit Sama, udělat něco, čím by mu dala najevo, že je všechno v pořádku. Jako nejmladší dítě v rodině nikdy neměla možnost vzít menší sourozence do náručí a utěšovat je – a přesně to si teď přála. Nevěděla však, co udělat, aby to Sam nepochopil špatně. Proto raději neudělala nic.

„Ne, nežádám po tobě, abys opustila církve. Naopak.“ Jeho hlas zase dostával obvyklý melodický zvuk. „Já už totiž nejsem na disenterské akademii v Newington Green. Dal jsem se zapsat do Exeteru.“

„V Oxfordu? To je fantastické!“ Potom však sraštila čelo. „A disenter smí studovat v Oxfordu?“

„Ne.“

Susanna chvíli zaváhala, než jí všechno došlo. To se jí na něm tak líbilo. Sam Westley někdy něco jenom naznačil a nevysvětloval to jako pětiletému děcku.

„Chápu,“ řekla. „Cítíš se dnes tak bídně, protože jsi svou matku zkla-

mal návratem do státní církve. Tomu dobře rozumím. Vzpomínám si ještě na výraz ve tváři svého otce, když jsem se obrátila zády k disenterům. Kdo to udělá otevřeně a veřejně, ten tím celou věc nijak neusnadní...“

Říká se, že modré oči jsou chladné. Jeho oči však vyzařovaly teplo. Byly mírné a plné citu. „Doufal jsem, že to pochopíš. Teď vím, že mi rozumíš. Možná, že i to je důvod, proč jsem...“ Jazykem si navlhl rty. „Abych nečinil jménu svého otce hanbu, rozhodl jsem se změnit své jméno na »Wesley«, »Wesley« bez »t«.“

„Samuel Wesley. Zní to skoro stejně.“ Uvažovala, jak by měla formulovat svou další otázku. „A co chceš dělat dál? Pak, až skončíš studium?“

„Získat teologický diplom, být ordinován a usadit se někde jako farář. Můj bratr Matthew studuje medicínu a matka je příliš chudá, aby nás oba finančně podporovala. Ale až Matt a já budeme mít místo, budeme se moci o ni postarat oba...“ Najednou se jeho hlas ztišil. „A samozřejmě bych se chtěl oženit.“

„Jistě...“

Ticho.

Čím to bylo, že se Susanně honily hlavou nejbáznivější myšlenky? Stolička byla tak malá, že jí kolena sahala téměř až k bradě. Objala je rukama a položila si na ně hlavu. „Jsem vždycky tak ráda, když mi píšeš. Už přesně vím, jak rozeznat poštovního koně od jiných koňů. Děkuji ti, že si vždycky uděláš čas.“

„A děkuji, že mi vždycky odpovídáš. Tvoje dopisy mne povzbuzují, když na mne dolehne tíha světa.“

Kate vstoupila s čajem a pečivem a přerušila tak opětne mlčení. Samuel něco poznamenal o počasí, ale Susanna už za půl minuty zapomněla, co to vlastně řekl. Poznamenala něco, co se zrovna hodilo k ročnímu období. Oba tu seděli, popíjeli čaj a mlčeli.

Nakonec jí Samuel dal svou adresu. Popřála mu vše dobré v Oxfordu. Ještě chvíli oba hledali slova. Samuel ji sledoval svými nádhernými modrými očima a trochu se začervenel. „Teplem to být nemůže,“ pomyslíla si Susanna, takové teplo zas v kuchyni nebylo.

Váhavě se vydal na cestu. Hodila mu přes ramena plášť, který uschl jen zčásti. Samuel přešlapoval z nohy na nohu a políbil jí ruku. Susanna věděla, že tak činil vždy, když se setkal se ženou, jakéhokoli věku. Ještě chvilku podržel její ruku a pak odešel.

Susanna za ním zavřela těžké dubové dveře a opřela se o ně. Bývala ráda, když jí psal. Také měla ráda jeho návštěvy. Žel v poslední době přicházel méně často, tím více se pak na to těšila. Proč ji právě dnešní návštěva tak rozrušila?

Možná to bylo tím, co jí řekl. Ale právě toto sdělení mělo Susannu spíše uklidnit, neboť se často cítila osamocena jako jediná anglikánka v domě plném prominentních disenterů. Že Sam došel ke stejnému rozhodnutí, to zmírňovalo její osamocenost a stálé pochybnosti a starosti, že udělala něco chybného a tím se znelíbila Bohu. Vždyť více než čehokoli jiného se Susanna bála toho, že se znelíbí Bohu nebo na sebe svolá jeho hněv a nevoli. Chtěla být především vzornou křesťankou, ženou, na kterou by Bůh mohl být hrdý a kterou by potom s radostí přijal do svého království.

* * *

Samuel se vrátil do deště a chladu a Susanna se vrátila ke svému čekání na poštu. Kdysi jí připadal Southwark, toto živé městečko jižně od Temže, jako místo, kde se dalo dobře žít. Avšak v poslední době pro ni ztratil Southwark všechnu svou přitažlivost.

A pak nastal den, kdy zemřela Susannina matka. Už delší dobu stonala. Zdálo se, jako by onoho dne zemřela také část jejího otce. Víc než předtím se skrýval za dveřmi své pracovny. Studenti teologie už nepřicházeli tak často jako předtím, otec se však stále cítil vůči nim finančně zavázán. Jednou pomohl tomu, jindy onomu, a tato štedrost měla dopad na rodinný rozpočet. Jedna služebná po druhé byly propouštěny „z hospodářských důvodů“. Velké místnosti ve Spital Yardu se vyprazdňovaly a pustly.

Susanna se zahrabávala do svých knih, vedla domácnost – a myslela na Sama. Bystrý Sam. Brilantní Samuel Wesley. Do určité míry si o sobě myslel přespříliš, zcela jako Elizabethin muž John. A přece byl jiný – hlubší, chytřejší. Rozuměl věcem naráz. Susanna u něho obdivovala tuto chápavost, sama byla také taková. A to nejlepší ze všeho: Sam ji přijímal jako osobnost, ne jako „přihlouplé děvče“.

V roce, kdy bylo Susanně devatenáct, Sammy získal teologický diplom a byl jmenován diakonem. Byla na něho pyšná, jako by byla sama udělala zkoušky. Věděla, kolik námahy musel vynaložit, neboť finančně byl odkázán jen na sebe. Měsíc po jejích dvacátých narozeninách byl ordinován. Nyní to byl farář Wesley. Susanna se usmívala, když stlala postel. Opravdu „otec Wesley“. Nějak si nedovedla představit Sama jinak než jako vtipného studenta. Kamkoli přišel, přiměl lidi k úsměvu nebo ke smíchu.

Susanna se najednou uprostřed chodby zastavila. Nemohla si vzpomenout, že by Sam, který dovedl vyprávět tolik vtipů a vždy řekl od plic, co si myslí – že by tento Sam někdy vyprávěl něco o sobě. Co cítil? Co se odehrávalo v jeho nitru? O teologických a filozofických otázkách dovedl diskutovat hodiny, básně dovedl analyzovat i interpretovat, v oblasti abstraktní a intelektu byl doma. Ale osobní pocity? Nikdy!

Nebylo to divné? Muž, který dovedl mistrně vystihnout jiné lidi, nepouštěl druhé ke skutečnému Samuelovi Wesleymu.

Šla ke své toaletce a sáhla po hřebenu. Upravila si vlasy už ráno, ale nějak se na levé straně uvolnily. Jistě, věděla všechno o teologii Sama Wesleyho, ale ani to nejmenší o jeho osobním životě. Co z toho mohla vyvodit? Bylo zřejmé, že se mu líbila. Při občasných návštěvách v Londýně trávil většinu času u své matky, a to bylo jistě správné. A přece si vždy našel čas, aby se krátce zastavil také ve Spital Yardu. Otázkou bylo jen, jak velice o ni stál.

Rozhodně byl vnímavý vůči pocitům druhých, tak vnímavý jako žádný jiný muž. Stačilo si vzpomenout, jak velice litoval, že své matce způsobil bolest tím, že změnil církevní příslušnost. Ani Susanna neprojevila takovou lítost, i když při svém rozhodování pečlivě zvažovala pocity svých rodičů. Jistě, tehdy byla ještě dítětem.

Teď byla dospělá. Ve dvaceti letech už byla Susanna skoro za hranicí věku na vdávání. Některé dívky v jejím věku už měly tři nebo čtyři děti.

A jak starý byl Sam? V prosinci mu bude dvacet sedm; i otci Samuelovi přibývala léta. Když měl potíže vyjádřit své pocity slovy, bude mít také potíže projevit jí lásku?

Susanna se zastavila ve dveřích a rozhlédla se. Její pokoj byl uklizen. Ještě si upravila módní krajkový límeček, aby dobře seděl a pokrýval jí ramena. Teď to bylo v pořádku. Byl čas, aby šla dolů a pokračovala v každodenní všední práci.

Proč měla obavy o náklonnost Samuela Wesleyho? To, že se občas zastavil a že potom sdílela jeho společnost, zdaleka ještě neznamenal, že si ji také vezme. A to, že dosud odmítla všechny nápadníky, také nutně neznamenal, že by Sam byl ten jediný správný. Jistě, byl to on, o kom stále přemýšlela, a to často. Příležitostně se přistihla při myšlenkách, které byly přece jen trochu romantičtější. A měla ráda jeho dopisy... Byla zamilována? Nebyla si tím zcela jista.

Proč jí nedokázal nikdo vysvětlit, jak se pozná, že je člověk zamilován? Pak by věděla, že tomu tak je. Nedefinovatelné věci v životě jsou složité. Susanna milovala definice, jasno a pořádek.

Zdalipak už otec vstal? Asi ano, avšak dveře k jeho pracovně byly zavřeny. Na půli cesty ke kuchyni zaslechla Susanna klepání na domovní dveře. Na poštu to bylo ještě brzy. Že by to byl zase ten příliš drahý kotláš...

Avšak přede dveřmi stál Sam. Měl na sobě šat, jaký nosí ordinovaní faráři. A jeho radostně se šklebící tvář vypadala jako tvář sebevědomého malého chlapce.

„Všechna čest!“ pozdravila ho Susanna. „Oči a duch jsou oslněny! Jen dále, otče Samueli!“

„Mnohý dík, slečno Annesleyová.“ Za jemného šustění nejlepší vlny z Lincolnshire vstoupil do chodby.

Susanna mu odebrala černý splývavý přehoz i nový plochý klobouk. Uvedla ho do salonu, kde se zastavila, aby si důkladně prohlédla čerstvě ordinovaného faráře. Přesto, že měl mladistvý obličej, vzbuzoval úctu. „Sluší vám to, otče Wesley. Musím teď stále říkat »otče Wesley«, nebo souhlasíš s poněkud důvěrnějším oslovením – tati Sammy, nebo tak nějak?“

„Ne, takto tě neznám. Chceš si ze mne utahovat?“

Susanna pomyslně na to, co jí ještě před několika minutami procházelo hlavou. „O tobě toho nevím mnohem víc. A ty o tom nemluvíš, abych to poznala.“

Samuel se začervenal a nervózně se usmál, zatímco šel k velkému dubovému stolu. „Ano, sám s tím mám potíže a působí mi to často problémy.“ Pak se obrátil a pohleděl na Susannu. „Víš vlastně, že jsi krásná?“

„Tvoje první slova mě však varovala, abych nebyla domýšlivá.“

„Ale tehdy jsem tě neznal. Teď vím, že jsi sice hrdá, nikoli však domýšlivá.“

„Hrdá! Opravdu?“

„Ano, a právem.“ Vrátil se z druhé strany místnosti a uchopil ji za ruku. „Jsi hrdá na svou inteligenci, a já neznám žádnou jinou ženu, která by tě v tomto ohledu předčila. Většina mužů v Oxfordu by ti tvé vědomosti záviděla, zejména jazykové znalosti. Jsi právem hrdá, že jsi mravně bezúhonná. Dodržuješ Boží přikázání jako nikdo, koho znám. A jsi hrdá na to, že jen málo mužů se ti vyrovná a že není nikdo, kdo by tě předčil.“

„Uvědomuješ jsi, co jsi teď udělal? Chtěli jsme mluvit o tobě, a v tu ránu jsi změnil téma a řeč je o mně. Tak to děláš vždycky. Tentokrát však budeme mluvit o novopečeném otci Samuelovi. Jak se cítí uvnitř? Co by chtěl? Nejen v oboru teologie.“

„Chtěl by mít Susannu Annesleyovou. Myslí si, že už čekal dost dlouho – sedm let. A to je přesně doba, kterou Jákob musel sloužit za Ráchel a za Leu, ač Susanna obě předčí. Víš co? Otec Wesley byl právě povolán jako námořní kaplan a dostane roční plat sedmdesáti liber, což znamená, že je schopen se postarat o ženu a o rodinu. Doba strádání při studiu skončila.“ Samuel se odmlčel a zhluboka se nadechl. „A teď má vážnou obavu, že neuváženými slovy zničil nádherné přátelství.“

Susanna by byla nejradyji skákala jako malé dítě. Nejradyji by vykřikla a objala ho, jak by to udělala Anne. Ale ona nemohla. Někdy záviděla lidem, kteří byli schopni dát volný průchod svým pocitům. V jejím nitru plál oheň, její rozum však zůstával chladný. „Jsem velmi ráda, že jsi dostal to místo. Gratuluji.“

„Děkuji. Všechno jsem zničil, že? Víím to. Vždycky, když se snažím vyjádřit slovy, co k tobě cítím, je z toho naprostý zmatek. Chtěl jsem to udělat už před lety, věděl jsem však, že se mi to nepodaří.“

Malomyslně nechal klesnout ruce, avšak Susanna je uchopila. „Já jsem na tom stejně, když mám vyjádřit, co cítím. Dobře ti rozumím. A vůbec nic jsi nezničil. Susanna Annesleyová by byla hrdá, kdyby mohla svůj život sdílet se Samuelem Wesleyem, i když to navenek nedávala vždy najevo.“

Nikdo ještě Susanně Annesleyové neřekl, že je spíš vzdělanou a jazykově nadanou ženou než dívkou schopnou jednat s rybářkami. Pod ledovým povrchem plál oheň, něco, co Susanna ještě neznala. Bylo jí teď jasné, proč Jákob pracoval dvakrát sedm let za ženu, kterou miloval. Stále ještě nedovedla říci, co slovo „láska“ skutečně znamená, od této chvíle však věděla, že bude celý život stát po boku Samuela Wesleyho.

Rozmar přírody

Susanna zvedla hlavu a napřímila se v posteli. Venku se začalo rozednívat. Zacloumala mužem, pokojně spícím vedle ní. „Je čas vstávat, Same!“

„Chrrr.“

„Same?“ Strčila do něj.

„Ještě chvílku!“

„Ne! Vstávej!“ Ostrý hlas teď nahradil další štulec.

Susanna si sedla na pelest postele. Drahnou chvílí se zdálo, že bude zvracet. Vzduch v malém bytě byl nedýchatelný a stejně jako každé ráno i dnes Susanna těžce snášela, že musí vyměnit teplou pokrývku za studené oblečení ve studené místnosti.

„Sukey, miláčku, proč musíme každý den vstávat ve stejnou dobu, jíst ve stejnou dobu, mít pobožnost ve stejnou dobu? Pomalu to začíná být trochu monotónní. Později budu mít větší chuť k modlitbám, řekněme tak za dvě hodiny. Možná, že již o hodinu dříve.“

„Pořádek a pravidelný běh dne zaručují, že se nic důležitého nevynechá. Nikdo nemá nic proti tomu, že i v jinou denní dobu budeš mít chuť se modlit, dodržíš-li však pořádek, budeš se modlit, ať budeš mít chuť nebo ne. Neměli bychom příliš dát na náhlé nápady a pocity!“

„Znamená to, že nedáš ani na pocity vůči svému novomanželovi?“

Obrátila se a pohleděla mu do očí: „Snažíš se jen oddálit vstávání a k tomu je ti každé téma dobré. Vstávej!“

Susanna vklouzla do domácích bot. Byly jenom z bavlny a o mnoho studenější než kožené trepky, na které byla zvyklá. Při své příští návštěvě ve Spital Yardu bude muset myslet na to, aby si odnesla své staré boty. Zahalila se pevněji do vlněné šály a na ohniště postavila hrnec s ovesnou kaší.

Sam šel k hromadě kletí a snažil se rozdmýchat zbytky doutnajícího ohně. „Hodiny vždy rozvrhneš přesně, ale musíš to také dělat s kaší? Rád bych se jednou najedl dosyta!“

„Přesně totéž říkali Izraelci na poušti, a potom jim Pán poslal křepečky, až se jim se z toho udělalo špatně. Pán ti dá všechno, co potřebuješ.“

„Já vím.“ Sam foukal do žhavých uhlíků a díval se do malých plamének. „Někdy mám pochybnosti o tom, zda bylo správné odmítnout nabídku námořního kaplana. Sedmdesát liber ročně je víc než dvojnásobek toho, co vydělávám teď jako vikář. Byly doby, kdy se v domácnosti tvého otce spotřebovalo třicet liber měsíčně.“

„Kdybys byl přijal to místo, byl by ses plavil po sedmi světových mořích a já bych se stále ještě tahala s rybářkou o cenu úhoře. To mi je přece jen milejší, když jsme spolu a máme společnou domácnost. A to by vůbec nebylo možné, kdyby ses stal námořním kaplanem.“

Zatímco se Sam věnoval ranní toaletě, začala Susanna stlát postele. Před oknem se krátce zastavila. Bylo to malé okno, jediné v tomto malém bytě. Na protější straně bylo vidět stěnu dalšího domu. Do temné uličky mezi domy vyprázdnila obsah nočníku, jak to dělávala každé ráno.

Oheň se mezitím rozhořel a Sam zavěsil hrnec trochu níž. Susanna zamíchala kaši a přinesla misky a lžíce. Misky byly z pěkné keramiky, vyrobené v Chelsea. Lžíce ze Sheffieldu koupila v malém obchůdku u mostu. Do výbavy skromného malého bytu ještě přispěla dalšími věcmi: pokrývkami, obrazy a trochou kuchyňského nádobí, které měla ve Spital Yardu. Kdyby se byla vdala chudá, jako většina dívek v jejím věku, pak by nebylo možné, aby přispěla těmito pěknými věcmi k vylepšení těsných a zatuchlých místností. Její a Samův život by byl bez nich mnohem ponuřejší.

Voda na čaj už konečně vařila. Zatímco si Sam holil zbytky vousů, Susanna slila čaj. Oba zasedli ke stolu ve chvíli, kdy venku vycházelo slunce a zlatými paprsky zalilo malé okénko.

Sam poprosil o Boží požehnání pro královské manžele Viléma a Marii a o moudrost při současném napětí s Francií. Před Boží tvář předkládal celou církev a její duchovní, i vlastní malý sboreček v nuzné části jižního Londýna. Potom poděkoval za čaj a za ovesnou kaši.

Susanna zvedla lžici a opět ji položila: „Vidíš, Same? Proste, a bude vám dáno. Ráno vůbec nemám chuť na kaši. Můžeš mít také mou porci. Snad se jednou najíš dosyta.“

Sam sraštil čelo. „Není ti dobře?“

„Nic vážného. Mám trochu divný pocit v žaludku. Jinak to je dobré.“

Po snídani následovala společná pobožnost, při níž měla Susanna dojem, že pro Sama je to příprava kázání na příští neděli. Potom se vydal na návštěvy, jak činíval často a rád, a Susanna si na jednu nebo dvě hodiny vytáhla své staré zatuchlé knihy a studovala.

Susanna milovala tyto chvíle klidu. Už ve Spital Yardu se na dlouhé hodiny zahloubávala do studia, přemýšlela o zásadních otázkách i o zvláštních problémech, a vždy se přitom něčemu naučila.

Tu někdo zaklepal na dveře tak jemně, že Susanna zprvu myslela, že se přeslechla. Potom se klepání ozvalo znovu. Odložila knihu a otevřela.

Přede dveřmi stála dívka, bylo jí možná čtrnáct nebo patnáct – jistě ne víc než šestnáct – a byla zřejmě těhotná. „Promiňte, že vás ruším, paní, měla byste chvilku času?“

„Ano, pojď dovnitř!“

Dítě či žena překročila práh a zastavila se. Její oči bloudily od květované pokrývky až k malému obrazu od Poussina na protější stěně.

Susanna přerušila mlčení. „Poussin byl Francouz a papeženec, ale jeho obrazy se všude cení. A jeho témata jsou často biblická. Tento obraz objevila moje sestra na bleším trhu poblíž Bishopsgatu.“

„Byla jste asi bohatá, než jste se vdala, jak vidím.“

„Ano, dařilo se nám dobře. Ale bohatá jsem stále, neboť mám dobrého muže. Sedni si.“

„Děkuji, paní.“ Dívka si opatrně sedla na kraj kuchyňské lavice. „Ach, kdybych také měla dobrého muže.“

„Ty zřejmě máš muže, ale ne dobrého, že?“

Dívka se rozhlížela po tmavošedých prknech na podlaze, nezačervenala se však. „Měla jsem mnoho mužů, paní, teď však nemám žádného. Kdo by také chtěl děvče s velkým břichem? Ne, žádný muž, žádné peníze. Možná, až se mimino narodí, muži zase přijdou...“

„Udělám čaj,“ řekla Susanna, která byla ráda, že se mohla odvrátit a věnovat se přípravě vody, čajníku a čaje. To jí poskytne čas, aby o tom přemýšlela. Prostitutky znala jenom z vyprávění, ale ve skutečnosti ještě s žádnou nemluvila. A toto děvče se ani nestydí, není si zřejmě vědomo toho, že dělá ostudu Bohu a lidem.

„Proč jsem přišla, paní... Nevěděla jsem, kam mám jít. Jistě ne za panem farářem, je to muž. Chtěla jsem raději mluvit s ženou.“

„O čem?“

„O své duši. Mám takovou touhu po náboženství. Alespoň si myslím, že to je ono. Jenom nevím, kde mám hledat. Nejsem z těch, kdo jsou v kostele vítáni.“

Čaj byl hotov. Susanna jí nalila.

Dívčiny oči se rozšířily. „To jsou krásné šálky. Tak vznešené. Z tak jemných šálků jsem ještě nikdy nepila. Ty jsou vzácné. Děkuji, paní.“ V beznaději jejích očí zasvitla jiskřička tepla.

Susanna si k ní přisedla. „Jsem Susanna Wesleyová. A jak se jmenuješ ty?“

„Molly. Příjmení nemám. Moje matka v tu dobu nebyla vdaná.“

„A ty toužíš po náboženství. Co si představuješ pod pojmem »náboženství«?“

„No, Boha, církev, uctívání Boha.“

„Mohu ti přečíst něco z Bible?“ Susanna položila Bibli na stůl vedle svého šálku. Otevřela ji v Janově evangeliu. „Tady, přečtu ti, co Ježíš řekl učedníkům krátce před svým utrpením, to znamená, než zemřel a vstal z mrtvých – kapitola patnáctá, verš desátý: »Zachováte-li má přikázání, zůstanete v mé lásce, jako já zachovávám přikázání svého Otce a zůstávám v jeho lásce.« Nebo zde u Jakuba. Jakuba mám nejraději. Je tak praktický. Zde... na konci první kapitoly: »Pravá a čistá zbožnost před Bohem a Otcem znamená pamatovat na vdovy a sirotky v jejich soužení a chránit se před poskvrnou světa.«“

„Nemohu se chránit před poskvrnou světa. Já jsem poskvrněná.“

„Ale nemusíš být pořád. Bůh odpouští hříchy. On tě zase může očistit, tak to stojí v Bibli. Ale musíš ho poslechnout. Neřest a smilstvo jsou proti jeho přikázáním.“

„Ne, tomu nerozumíte. Vy jste se narodila jako vznešená. Já jsem se narodila jako poskvrněná. Vždycky jsem byla poskvrněná, nikdy jsem nebyla jiná. To je všechno, co vím.“ Její hlas se ztišil. „Prostě už jsem taková.“

„Musím o tom přemýšlet. Zatím jsem se ještě s takovými problémy

nesetkala. Nedovedu si však představit, že by tě Bůh odsoudil k takovému životu a neměl pro tebe východisko. Apoštol Pavel říká v prvním listu Korintským – doufám, že verš dokážu ocitovat doslova: »Bůh je věrný: nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž se zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát.« Z toho můžeme usuzovat, že i pro tebe je ještě naděje. Východisko.“

„Nevím.“ Molly svráštla čelo. „Je to řemeslo, paní, jako každé jiné.“

„Ne, ne jako každé jiné. Je to jako řemeslo zloděje, který krade, ačkoli to Bůh zakázal. Nebo lichváře, který je také hříšníkem, i když je dobře oblečen. To není živobytí, které se Bohu líbí. Říkáš, že hledáš náboženství. Líbit se Bohu, to je pravé náboženství.“

„Vím, jak to myslíte. Ale já to nedokážu. Prostě to nedokážu.“ Molly sklopila oči a hleděla do čaje.

Susanna položila svou ruku na ruku děvčete. „A já nevím, jak bych ti pomohla. Je mi to líto.“

Molly zírala na její ruku. Velké oči se jí naplnily slzami. „To je prvně v životě, že se mne někdo dotkl tak jemně jako vy. Tak starostlivým dotekem.“ Položila svou druhou ruku na obě ruce. „Paní, dám si záležet. I když ještě nevím přesně, jak...“

„Dobře, uvidíme.“ Ze tří rukou teď byly čtyři. „Dole u přístavu bývají ženy, které tam každý den kupují ryby a chodí dům od domu, aby je prodávaly. A těm, co prodáváš ryby, je jedno, jaké máš břicho. Ale musíš umět dobře smlouvat. Myslíš, že by to bylo něco pro tebe?“

„O tom jsem ještě nikdy neuvažovala.“

„A pokud jde o kostel: Chod' tam pravidelně, dobře poslouchej a uč se. Když něco uděláš špatně, vyznej svou vinu a řekni si, že už to neuděláš. A když se dítě narodí, přijď a nech se požehnat.“

„Požehnat?“

„Ano, po narození dítěte je požehnání. Říká se tomu uvedení matky. Koná se mimo bohoslužby. Nemusíš mít strach, že se objevíš před celým sborem. Je to ve vedlejší místnosti.“

„Myslíte, že ostatní nebudou mít námitky?“

„Kdyby ti někdo dělal potíže, pošleš ho za mnou.“

Na Molliných tvářích se ještě leskly slzy, ale v očích teď bylo světlo. „Ach, paní, jak ráda bych žila tak, jak se to líbí Bohu.“ Její ruce svíraly Susanniny ruce. „Teď ale raději půjdu. Děkuji, že jste si pro mne udělala čas, a děkuji za výborný čaj!“

Dívka se zvedla. Susanna ji doprovodila ke dveřím, ještě jednou jí stiskla ruku a pak hleděla za ní, jak procházela dlouhou, tmavou chodbou.

Zavřela dveře a na chvíli se o ně opřela. Má vyprávět Samovi o tomto zvláštním setkání? Neměla chuť ani důvod něco mu tajit. Ale kdo ví, zda bude mít pochopení? Farář zpravidla nechce být spojován s hříšnicemi tohoto druhu.

Navíc teď Susanna právě vykonala církevní službu, službu, která vlastně zasahovala do kompetence jejího muže. Církevní služba byla doménou mužů – nehledě na to, že se pro počestný a slušný dům nehodilo, aby hostil taková padlá stvoření. To se v slušných kruzích netolerovalo. Existovaly sice kurtizány a konkubíny – a to i ve vznešených domech –, to však bylo něco úplně jiného než obyčejná šlapka. Ne, Susanna si celou záležitost raději ponechá pro sebe.

Tiché klepání ji vyrušilo z myšlenek. Otevřela dveře.

„Paní, promiňte, že vás ještě jednou obtěžuji. Ale mám několik přítelkyň, které jsou ve stejné situaci jako já. Mohu jim říct, aby si s vámi promluvily?“

„Samozřejmě.“ Molly zajásala. „Děkuji, paní, děkuji!“ A už byla pryč. Susanna si všimla, jak se její chování změnilo. Jako by teď měla hlavu vzpřímenou a kráčela jistěji.

To byla odpověď. Přejde-li ještě více takových děvчат, stane se z celé záležitosti skutečná služba, na kterou se nehodí jiné označení. Susanně teď bylo jasné, že o návštěvě nikomu nic neřekne, ani Samovi.

Vrátila se ke svým knihám, avšak nedokázala se soustředit. Pokud si vzpomínala, označovala krásu vždy za „rozmar přírody“, za výsadu, která některým ženám byla dána, jiným nikoli. Ale v tomto případě se jednalo o jiný rozmar přírody, o němž nikdy neuvažovala. Co kdyby se sama byla narodila jako nemanželské dítě v londýnské stoce a ne v bezpečí a péči rodiny uznávaného duchovního vůdce?

Sotva by byla měla šanci. Nebyla by znala Boží přikázání; nebyla by

mohla číst a studovat a nevěděla by, jak se líbit Bohu. A nemohla by se připravovat na to, aby jednou vešla do nebe. Ta dívka, o pět let mladší než Susanna, v tomto věku neznala nic než život nevěstky.

Rozmar přírody?

Když se vrátil Sam na oběd domů, Susanna stále ještě přemýšlela o důsledcích náhody. Muž ji něžně políbil a objal déle než jindy.

„Jak se cítíš?“

„Ujde to, děkuji!“ Susanna se do něho zavěsila a opřela si hlavu o jeho rameno. „Elizabeth mi dala seznam příznaků začínajícího těhotenství. Některé z nich jsem u sebe zjistila. Možná, že to je vysvětlení.“

Objal ji. Na jeho mladické tváři se objevil radostný úsměv, který naplnil malý příbytek sluneční září. „Že by malá Sukey? A když to bude chlapec, jak ho nazveme?“

„Když si pomyslím, že můj otec, můj bratr a můj muž se jmenují Samuel, nemám asi příliš mnoho možností. Nazvu ho Eleazarem!“

Sam se hlasitě a radostně zasmál a přitáhl ji k sobě blíž. „Oběd počká,“ řekl a políbil Susannu dlouho a vroucně – až měla dojem, že se všechny problémy světa najednou rozplynuly.

Všechny až na jeden. Pokud to byla pravda, že je na cestě malá Sukey nebo malý Sammy – a vypadalo to tak, pak se toto dítě narodí zde mezi londýnskou spodinou. Nikoli ve Spital Yardu nebo na jiném klidném místě. Ano, dítě Susanny Annesleyové-Wesleyové se narodí tam, kde žijí dívky jako Molly a muži, kteří těmto dívkám platí. Její dítě bude vyrůstat v prostředí, které se nemůže líbit ani jí, ani Bohu.

Jak snadno jí přešel přes rty verš o východisku z pokušení, který ocitovala dívce, kterou „rozmar přírody“ uvrhl do takové situace. Teď bude muset tento verš vštěpovat dítěti, které od narození bude žít uprostřed všech těch pokušení.

Susanna Wesleyová zřídka kdy mívala strach z něčeho, co jí život natchystal.

Teď však strach měla.

Malý Sammy

Susanna sevřela ruce v pěst a potlačila výkřik. Snažila se soustředit všechnu svou sílu na spodní část těla.

„Tak je to dobré, Sukey! Ještě jednou!“

Celé tělo se prohnulo bolestí, až se najednou, uprostřed té změti, ozval pláč dítěte. Byl to naléhavý, silný křik zdravého novorozeněte.

„Ještě jednou, Sukey, a je to.“ Pára z teplé vody téměř zakryla tlustý, kulatý obličej porodní báby. „Stala jste se matkou zdravého synka. Bůh žehnej tomu malému a jeho životu ve službě Páně!“

„Amen.“ Susanna klesla vyčerpaně na lůžko. Měla oči zavřené a chvíli nedělala nic jiného, než že těžce oddychovala. Naučila se pro tuto chvíli jeden biblický verš nazpaměť, a teď měla potíže, aby si na něj vzpomněla. „Žena, když rodí, má zármutek, neboť přišla její hodina; ale když porodí dítě, nevzpomíná už na soužení pro radost, že na svět přišel člověk. Jan šestnáct..., šestnáct...“ Číslo verše zapomněla.

Bible měla pravdu jako vždy. Už teď, sotva to měla za sebou, si nedovedla přesně vybavit, jak bolestivé byly ty poslední hodiny. Bylo asi dobře, že vzpomínka na porodní bolesti rychle vyprchá, neboť tento porod neměl být jejím jediným...

„Chovala jste se velmi dobře, Sukey. Nevycházela jsem z údivu, vždyť to je vaše první dítě. Jste silná žena, nejen tělesně, ale také na duchu. Kéž by všechny ženy, kterým pomáhám, byly schopny chovat se tak dobře!“

Porodní bába položila malý raneček do Susanniny náruče. Susanna odkryla dvěma prsty jeden cípek, aby se podívala. Malá, svraštělá červená tvářička se zkrivila zřejmou nevolí.

Susanna se usmála. „Celý otec! Má nádherně proměnlivou tvář jako on. Dává každému najevo, jak to vypadá v jeho nitru. Asi se mu nelíbí, že se narodil.“

Porodní bába se hlasitě zasmála. „Jen si vzpomeňte: byl v teple a v pohodě. Vám by se to líbilo?“

„Pro radost, že na svět přišel člověk...“ Susanna cítila, jak jí radost prostupuje celým tělem. Sam sice o tom nikdy nemluvil, ale ona vě-

děla, že v hloubi duše doufal, že bude mít syna. Samuel Wesley druhý. Ohromné. Děkuji, Pane!

A co je tohle? Na tváři Samuela druhého se objevilo mateřské znaménko, malý flíček, který měl tvar moruše. Moruše, její oblíbené ovoce!

Porodní bába spolu s pomocnicí odsunula Susannu, aby jí upravila postel. Susanna odpočívala a nechala si všechno líbit. Měla za sebou těžkou hodinu. Zasloužila si klid.

Porodní bába natřásla Susanně polštář. „Tak, teď zase vypadáte pěkně. Mám sem poslat vašeho muže?“

„Ó ano, prosím! Bude rád, že je to syn.“

Porodní bába se usmívala. „Jste šťastná žena. V tomto okolí je mnoho děvčat, která nemají muže, jenž by byl hrdý na své dítě.“

Rozmar přírody... Tato dvě slova jí stále znovu přicházela na mysl. Teď také, a kazila jí radost. Človíček se narodil na svět. Ale jaký to byl svět? Měla vůbec právo, aby se radovala?

Sam vešel, nadšený jako vždy. Na chodbě dokonce objal porodní bábu.

Ženě se to zřejmě líbilo. S úsměvem řekla: „Paní Sukey, zastavím se za pár hodin. Vždyť je to váš prvorozený a budete potřebovat ještě několik rad a pokynů. Teď si však odpočiňte, ano?“ A už zmizela. Mlčenlivá pomocnice cupitala za ní.

Sam Susannu něžně políbil. Pak opatrně vzal uzlíček s malým do ruky. Jeho tvář zářila.

Sam druhý, narozený uprostřed února, rostl a prospíval. S jarem pak přišli stehlíci a červenky, ladoňky a petrklíče – a potíže v církvi.

No, potíže bylo možná silné slovo. Většina lidí oceňovala Samova mocná kázání, to, že jim mluvil do svědomí. Jiní se však tímto mocným kázáním cítili dotčeni, neboť peníze a blahobyť zatvrdily jejich svědomí. A vlivem Susanniny tiché služby přišlo skoro každou neděli několik děvčat z ulice; sedaly úplně vzadu, aby naslouchaly Božímu slovu. Nikdy nezpůsobily problémy nebo rozbroje. Některým ze vznešených a bohatých by jistě bylo prospělo, kdyby naslouchali se stejně pokorným srdcem jako tato děvčata.

První neděli v červnu, když čekala na zahájení bohoslužeb, uvažo-

vala Susanna o jednom místě Lukášova evangelia. Aby je našla v Bibli, opřela si Sama druhého na chvílku o rameno. Tady to bylo: Lukáš 18, pyšný farizeus a pokorný bohatý celník prosí o Boží požehnání, a jenom celník je dostal. Uvažovala, zda by neměla navrhnout Samovi, aby o tom někdy kázal.

Když přemýšlela o slovech „pyšný“ a „pokorný“, vešel do kostela vedoucí farář v doprovodu zřejmě vysoce postaveného muže. Ač „pan rektor“ byl Samovým přímým nadřízeným v církvi, ještě nikdy, pokud si Susanna dokázala vzpomenout, neslyšel Sama kázat. Pozvali ho bohatí a nespokojení členové farnosti, aby se Sama zbavili? Ať se stane vůle Páně. Susanna věc předložila Bohu a bedlivě sledovala vznešeného pána, který přišel spolu s farářem.

Sam jasným a libozvučným hlasem zahájil bohoslužbu modlitbou Páně a krátkou modlitbou před biblickým čtením. Potom četl z Desatera, jak to činíval každou první neděli. Následovalo kyrie, epištola, evangelium a vyznání víry. Vše probíhalo jako obvykle. Sam oznámil vyloučení dvou dvojic ze sboru a měl několik dalších oznámení. V přímlovkách zmínil také nějakou Molly. Susanna se zarazila. Věděla, že ve sboru bylo několik žen tohoto jména. Měl na mysli tu určitou?

A pak přišlo kázání. Jak dnes ráno promluvil do svědomí pyšným a vysokomyslným! Možná to byl důvod, proč se chtěl farář Sama zbavit: protože tak jasně hřměl na základě Božího slova. Susanna, která nikdy nebyla lhostejná k Samovu poslání, ho milovala víc než kdy jindy.

Byla vysluhována svatá Večeře Páně. Všechno proběhlo podle řádu. Susanna znala liturgii nazpaměť, a měla proto dost času nenápadně sledovat faráře a jeho společníka. Jaký to asi byl člověk? Když šla dopředu, aby přijala svátost, Sam se zastavil a požehnal svému synovi. Tak to činíval pokaždé. Zřejmě si nic nedělal z toho, že má dnes vznešenou návštěvu. Alespoň to na sobě nedal znát.

Gloria, požehnání – a už sbor proudil ven do nádherného jarního slunce. Susanna se prodrala ke dveřím, aby se postavila vedle Sama. Všechny starší dámy musely ještě pošimrat malého Sammyho na bradě.

Vedle Sama stál farář a zdravil členy farnosti, kteří možná ani nevěděli, kdo jim to podává ruku. Samovi nepřátelé to věděli. Susanna

spatřila jednoho z nich. Neznala jeho jméno, ale věděla, že ten muž v ošumělém kabátě je jedním z největších křiklounů.

Obrátil se svým velikým orlím nosem k rektorovi a zeptal se: „Nuže, pane, co si myslíte o našem vikáři?“

„Kázání bylo výborné, vykonává svůj úřad svědomitě. Co říkáte, Johne?“

„Určitě!“ Bylo to poprvé, co vznešený pán promluvil. „Já jsem jenom hříšník jako každý, ale když někdo mluví pravdu, tak to poznám. Přál bych si, aby všichni kazatelé v církvi byli tak pomazáni Duchem!“

Muž svůj dlouhý nos nepatrně ohrnoval. Mumlal něco, co znělo jako „zcela moje mínění,“ neznělo to však moc přesvědčivě. Rychle zmizel mezi dveřmi.

Farář hleděl za ním a pak se obrátil k Samovi. „Myslím, že bychom se také měli rozloučit. Co myslíte, Johne? Bylo to dobré, Wesley. Dobrá práce. Slyšel jsem o vás a jsem rád, že vás teď poznávám osobně. Dovolte, můj přítel John Sheffield, markýz z Normanby.“

Sam pohotově odpověděl: „Je mi ctí, pánové. A to je má žena Susanna, rozená Annesleyová, a náš syn Samuel.“

Mluvili ještě o nevýznamných věcech, ale Susanna uvažovala, na který stupeň v nepřehledné britské šlechtické hierarchii je třeba markýze zařadit. Došla k závěru, že bude někde mezi vévodou a hrabětem. A pak vážení hosté odešli.

Když poslední návštěvníci opustili budovu a diakoni zamkli dveře, připojil se Samuel ke své ženě na společné cestě domů.

Spital Fields jistě nebyla nejlepší část Londýna, avšak červen patří k nejkrásnějším měsícům v roce. Vzduch byl vlhký a teplý. Vyvolával v člověku opojný pocit radosti a očekávání. Susanna měla stejně opojný pocit radosti, neboť Sam tentokrát zvítězil. Potíže tím však nebyly vyřešeny. Během léta asi ještě narostou, avšak momentálně se cítila dobře. Nejen, že se farář Samuela zastal, ale i markýz – ať byl jakýkoli – jím byl nadšen.

Překypující radost skutečně dlouho netrvala. Susanna věděla, že nevydrží, Sam doufal, že ano. Sam byl snílek, Susanna nikoli. Skutečnost neustále přistříhovala jeho krásné sny, jako zahradník v létě přistříhuje živý plot. Ne, realita nebyla Samovou přítelkyní.

Susanna byla realističtější. Milovala to, co je metodické, stálé, praktické. Její snaha zavést řád se už začínala přenášet i na Sama: Dvě dopoledne v týdnu pracoval na svém kázání; další trávil tím, že psal básně (z nichž zatím, žel, žádná nebyla zveřejněna). Dvě další dopoledne byla věnována jeho zamilovanému projektu: Psal články a básně pro časopis *Athenian Gazette*.

Tento časopis byl původně nápadem Johna Duntona, který jej vydával. Ale o jeho obsah se především staral Samuel. Časopis vynášel něco málo peněz, které malá domácnost velice naléhavě potřebovala. Kdyby nebylo *Athenian Gazette*, těžko by asi přežili.

Malý Sam vyžadoval daleko více času, než si Susanna představovala. A přece nedovolila, aby ji miminko připravilo o denní čas ke studiu. Život matky mohl být jakkoli náročný, avšak Susanna byla rozhodnuta, že se těmito povinnostmi nenechá zcela ovládnout.

V červenci dostal Sam dopis ze South Ormsby.

Susanna se mu dívala přes rameno a prohlížela si pečeť. „South Ormsby? Kde je South Ormsby?“

„Hned se to dozvíme,“ odpověděl Sam a zlomil pečeť. „Aha, je tu zpráva, že prvního dne v měsíci shromáždil James své oddíly u řeky Boyne v Irsku. William se tam s ním střetl a porazil ho na hlavu. Jamesovy ztráty byly třikrát větší než Williamovy. Tím má William trůn zajištěn...“

Susanna zamumlala něco nesrozumitelného.

Když Sam četl dál, náhle se změnil výraz jeho tváře. „Místo v South Ormsby! Nabízejí mi místo v South Ormsby. Tamní farář zemřel – sešlostí věkem, a teď mi nabízejí, abych nastoupil na jeho místo.“

„A kde je South Ormsby?“

„Místo odpovědného faráře, už ne vikářské místo, Sukey! Vlastní farnost. Tam bych se mohl mnohému naučit – jak vést malý sbor. Později bych pak mohl převzít větší sbor. Má tam být dvě stě duší.“

„Dvě stě ve sboru nebo ve vesnici?“

„To z toho není jasné. Ani další věci nejsou jasné. Ale když farář zemřel stářím, pak asi dlouho nepsali žádný dopis. Nemají v tom praxi.“

Sam, snílek.

„A kde tedy je South Ormsby?“

„Někde poblíž Lincolnu, myslím.“

„Ale to je přes sto mil na sever od Londýna.“

„Přísou něco o sto padesáti mílích.“

„A jak přišli zrovna na tebe?“

V Samově pohledu byla samolibost a triumf. „Na doporučení jejich dobrého přítele a rádce markýze z Normanby!“

„A ty to místo přijmeš?“

„Samozřejmě! Jedinečná příležitost.“ Potom se však výraz Samovy tváře zachmuřil. „Ale stop! Ty jsi městské dítě. Vždycky jsi žila zde a nevíš, jak to na vesnici chodí. Možná bych si celou věc měl ještě promyslet. Ty jsi v mém životě na prvním místě. Nesnesl bych pomýšlení, že jsem tě učinil nešťastnou někde v bažinaté pustině přes sto padesát mil severně od skutečného domova.“

„Ne, už se nerozpakuj. Přijmi to místo. Postavení a krása jsou rozmary přírody, prostředí však nikoli. Nechtěla bych vychovávat Sammyho zde mezi děvčaty z ulice. Lincolnshire bude mnohem lepším prostředím.“

Sam zmateně hleděl na svou ženu. „Děvčata z ulice? Rozmary přírody? Co to má znamenat?“

„Ať leží South Ormsby kdekoli, nám oběma nabízí nové možnosti, tobě jako faráři a mně jako matce. Přijmi to místo, čím dříve, tím lépe.“

Sam dal své ženě jeden ze svých typických polibků, kterými jí dával najevo své nepokryté nadšení. „Doběhnu rychle do přístavu a zjednám povoz!“

„Oběd je ve dvanáct!“

„To přece bývá vždy!“ smál se a byl pryč, aby uskutečnil svůj nejnovější sen.

Ale život není sen. To Susanna věděla od malička, ale Sam to zřejmě do dnešního dne nepochopil.

South Ormsby mělo daleko k tomu, čemu se říká ideální. Při nejlepší vůli si takové označení nezasloužilo. South Ormsby vzdálené mnoho mil od Lincolnu, jediného většího města v okolí, se krčilo na vyježděné,

blátivé cestě, přilepeno ke kluzkým břehům nekonečných močálových vřesovišť a k lesům lincolnshireské náhorní pláně. Tu a tam se tísnilo několik ponurých, malých usedlostí mezi hubenými pastvisky, ohrazenými kamennými zdmi, za nimiž Susanna občas objevila osamocný strom nebo keř. Tato divočina jí připadala jako cosi živého, jako netvor, který jí z lesů a údolí šeptal: „Neměla jsi sem chodit. Věděla jsi dobře, že zde není tvé místo!“

Susanna však tyto hlasy ignorovala a hluboce vdechovala vůni bažin a lesů. Močály a lesy mají zvláštní pronikavou vůni rozkladu. A přece zde nebyla cítit špína a kal jako v Londýně. Ve vesnicích a na samotách viděla uličníky všeho druhu a otrhané slabomyslné staré lidi, trouchnivinu chudoby. Avšak jejich tváře zdaleka neměly ten beznadějný výraz, který znala od chudých lidí v Londýně, a nikde neviděla dívky s očima děvčat z ulice.

Když ujeli půl věčnosti po zablácených cestách, kterým se říkalo „silnice“, dorazili konečně na faru přímo vedle malého kostelíka. Těch dvě stě šest duší, o nichž byla v dopise řeč, tvořilo všechno obyvatelstvo vesnice a možná, že připočítali i několik psů. Při cestě obcí napočítala Susanna třicet šest domů.

Fara sama, chalupa z vepřovic s okny bez skla za okenicemi, zřejmě pocházela ještě z doby římské okupace. Byla ovšem vzorně uklízena, za což byla Susanna hospodyňkám z vesnice velice vděčna. A protože se právě odstěhovala z velice malého bytu, měla Susanna v domku s podkrovím dosti místa pro všechn svůj nábytek.

Chudoba a ubohost ztlumily nakrátko Samovo nadšení a učinily z něho vystřízlivělého, smutného kajícíka. Pak však znovu zahořel pro svůj sen a pustil se do práce; pomohl vozkovi nastěhovat věci dovnitř.

Susanna si zatím sedla do rohu a dívala se, jak zapadá slunce za stromy. Na kolenou houpala malého Sammyho a ptala se sama sebe, zda ještě kdy spatří Londýn.

South Ormsby

Také se jmenovala Molly, i když se vůbec nepodobala té Molly, která v Londýně zaklepala na Susanniny dveře. Jedna podobnost tu možná byla: její zaklepání bylo stejně plaché.

Byla rozložitá jako dvě londýnské Molly a dvakrát tak stará. Tato žena, která měla tvář hrubou a ošlehanou větrem jako pláň v Lincolnshire, teď seděla u Susannina malého stolku a srkala čaj ze stejných půvabných šálek, které londýnská Molly tak obdivovala. Její drsné, upracované ruce tvořily zvláštní kontrast ke křehké, bílé keramice. Působilo strojeně, když si cípem zástěry otírala pusou.

„Mnohý dík, paní Wezzleyová, že jste mě pozvala dovnitř. Jsme tu jenom obyčejní venkované, jak víte, a nevíme, jak přivítat elegantní lidi z velkoměsta – pokud se sem vůbec kdy nastěhují a bydlí u nás. Jenom markýz, ten se tu dole v hospodě cítí dobře. Ale to je samozřejmě něco úplně jiného.“

„Markýz z Normanby? Slyšela jsem, že tu má letní sídlo.“

„Ano, na druhé straně údolí. Ohromný dům. Neteř mé sestřenice tam pracuje jako pokojská a strýc bratra mého muže, myslím jako strýc jeho ženy, tam je zahradníkem. Má tři lidi, kteří mu pomáhají.“

„Přichází sem nahoru často?“

„V létě ano. Ale ne, když jsou silnice špatné. Má ohromný dům. V zimě tam je pěkná zima, i když má několik velkých krbů.“ Usmívala se. „Vůbec není špatné bydlet v takové malé chatrči, že ano, paní Wezzleyová? Máte to tady teplé a útulné, když vítr sviští kolem domu.“

„To ano. Potkala jste už někdy jeho ženu?“

„Ne, paní.“ Tvář ženy najednou zvláštním způsobem ztuhla. Susanna měla dojem, že o tom nechce mluvit, a rychle začala řeč o něčem jiném.

„Zmínila jste zahradničení. Zelenina zde zřejmě ještě nedorostla jako v Londýně – ač jsme tu už dva měsíce.“

„Ano, máte pravdu. Jsme trochu pozadu za Londýnem. Tady nahoře je větší zima. Příznivé jarní počasí sem dorazí vždy o něco později. Zato je tu ještě hořčice a fazole, když v Londýně už je po všem. Cvik-

la je dříve. A podívejte se, jaké bude letos pěkné zelí! Tvrdé hlávky, dobré k nakládání. V zimě bude méně nemocí, je-li dobrý rok na zelí.“

Tak přesně to Susanna ani nechtěla slyšet. Ale Molly toho byla plná, bylo to možná jedno z jejích oblíbených témat: vliv rostlin a zeleniny na zdravotní stav vesničanů. „Už je to tak, paní Wezzleyová, jeden rok roste lépe to, jiný rok zas ono!“

Susanna si přála, aby povídavá žena už konečně odešla. Cítila se bídne a začalo jí být špatně. Po celý den měla bolesti hlavy a teď měla pocit, že bude zvracet. Malý Sam začal popotahovat, chvíli se vrtěl a pak začal plakat.

„Už je vzhůru! Spí čím dál kratší dobu.“ Susanna se zvedla a chtěla jít k dětské postýlce, ale silná ruka ji zadržela.

„Zůstaňte sedět, paní Wezzleyová. Už dlouho jsem nedržela mimino v náručí. Ráda bych je zas jednou pochovala, dovolíte-li.“ Silná žena vstala, svižně jako děcko, a přistoupila k Sammyho kolébce. Zvedla ho a přinesla ke stolu. „Je mu asi tak osm měsíců, odhaduji.“

„Téměř na den přesně. Máte dobrý odhad.“

„Lepší než si myslíte.“ A paní zamžikala. „A nemějte mi to za zlé: Příští jaro přijde další.“

Susanna přikývla. „Nebyla bych věřila, že se to už pozná.“

„U štíhlých a krásných žen je to znát brzo. A vy jste krásná a jemná. Jste městské dítě a nemůžete to vědět. Ale zde na vesnici ví každý o každém všechno – často ještě dříve, než to dotyční vědí sami. Víte, jako – kdo má co s kým, kdy přijde další miminko nebo kdo něco provedl. Všechno se ví. Tak už to tady na venkově chodí.“

„Jsem si jista, že až zjistím jména a seznámím se s prostředím, budu každého znát lépe.“ Molly kývala a okrajem své zástěry usušila Sammyho uslintanou bradu. „To zvládnete... I když se k vám donesou řeči až naposled. Takové věci přece nejsou pro ženu vesnického faráře. Tak to alespoň v minulosti bývalo.“

„Řeči nejsou pro nikoho, Molly! Jakub nás jasně varuje před nebezpečím nezkraceného jazyka.“

„Jó. – Ale myslím si, že Jakub nikdy nežil v South Ormsby.“

* * *

Susanna někde slyšela, že v některých částech světa je zima velice milosrdná. V tropickém podnebí prý nejsou žádné ledové větry, které štípou do tváře a vhánějí lidem slzy do očí. Tam vítr také nefičí škvírami v oknech a nerazí si cestu mezi uvolněnými slaměnými došky na střeše. Žel však nežila v tropech.

Sam skutečně uvažoval, že musí dát na střechu nové došky. Susanna se v posteli trochu napřímila a přitáhla si šálu. Viděla, jak ze škvíry mezi uvolněnými střešními prkny kapala voda na zem. Kapky míjely lůžko jen o pár centimetrů.

Malý Sam lezl vzrušeně po podlaze a choval se jako závodní kuň v cílové rovince. U stolu se zastavil, pokoušel se posadit, pak se napřímil a postavil u nohy stolu. „Nebude to trvat dlouho a bude chodit,“ pomyslela si Susanna a uvažovala, že pak teprve bude mít plné ruce práce.

Vedle ní leželo v posteli miminko, Sukey, která se schoulila u jejích prsou. Kroutila se, když ji však Susanna chtěla nakojit, nejevila žádný zájem a po chvílce zase usnula. Byla to malá, křehká bytost. Narodila se příliš brzy. Malá Sukey měla vlastně spatřit světlo světa až koncem dubna, a narodila se už před příchodem jara.

Chatrč z hlíny vypadala v těchto posledních zimních týdnech ještě menší než předtím, zejména když ji člověk srovnával s prostorami ve Spital Yardu. Ne, tak nesměla uvažovat. Teď byl její domov zde, Bůh ji sem přivedl. Spital Yard už patřil minulosti. Konec a dost!

Malý Sam si to namířil k nočníku a Susanna nebyla dost rychlá, aby ho včas zachytila. Byl však zachráněn! Velký Sam se právě objevil ve dveřích a s ním závan větru a studeného deště. Jeho syn si sedl, změnil směr a vrhl se po čtyřech k otci.

Samuel odhodil svůj plášť, vzal syna do náručí a sedl si ke své ženě na pelest postele. „Paní Wickhamová nemohla přijít minulý týden do kostela, protože její tři děti měly hrozný kašel. A otec ještě do května pracuje v Grimsby. Hiram Haye vyprávěl, že v Lincolnu řádí neštovice a tyfus. Vzpomínáš si ještě na tu malou, světlovlasou ženu? Ta, co si vzala chovatele vepřů? Mají syna. Jmenuje se William – podle našeho krále.“ Naklonil se přes postel a masíroval Susannina ramena. „Je to lepší?“

„Ach, jsem tak slabá. Ale jak to může být lepší, když celou zimu jenom polehávám?“

„A jak se daří Sukey?“

„Je tak netečná. Vůbec není tak čilá jako byl Sammy. Sotva ji dokážu zahřát. Ručičky a nožičky jí hned vystydnou, když není těsně u mne.“

Samův výraz tváře zrcadlil napřed starost, potom smutek. „Hospodin dal, Hospodin vzal; jméno Hospodinovo buď požehnáno.“

„A při tom všem se Jób nijak neprohřešil a neřekl proti Bohu nic nepatřičného,“ doplnila Susanna citát z knihy Jób.

„Kolikrát už jsem četl tyto věty, ale teprve teď začínám chápat, jak silný muž to byl, ten Jób.“ Sam trochu odkryl pokrývku a hladil malou tvářičku své dcery ukazováčkem. „Je tak křečká – a tak krásná. Jako ty.“

Netečná, opožděná v růstu a slabá Sukey zemřela. Ale už roku 1692 se narodila dcera Emilia a ta si přinesla zdatnost, která její sestře chyběla. O rok později Susanna porodila dvojčata, a ta nepřežila. V prosinci pak zemřela všemi milovaná královna Mary – na neštovice. Byla jenom o osm let starší než Susanna.

Když Susanna roku 1695 porodila další dceru, nazvala ji Susanna a prosila Pána, aby toto dítě zachoval. A on ji vyslyšel.

A také ona sama se cítila silnější. První Susanna, a ještě více dvojčata, ji připravila o velkou část její životní síly, fyzicky i citově. Za šest let manželství porodila šest dětí. A teprve teď, po všech těch letech, poprvé dokázala být celý den vzhůru a vykonávat svou práci.

Jednoho dne se Susanna opírala o veřeje dveří a hleděla na pětiletého Sammyho, jak venku u příkopu stavěl z bláta malý hrad. Její malý Sammy! Její pýcha a její starost.

Ale tu přicházel otec a Susanna si i na tu velkou vzdálenost všimla, že zřejmě měl problémy při návštěvách v rodinách. Jako by se nad ním vznášel velký mrak a zastíňoval jeho výraznou tvář.

Malý Sam vzhlédl od své hry, aby otce přivítal. Když však spatřil výraz jeho tváře, zarazil se.

„Přivítáš se s tatínkem až později. Ještě si trochu hraj. Přece nechceš, aby byl tatínek celý zablácený.“

Chlapec se díval střídavě na otce a na matku. Potom se zase věnoval své stavbě z bláta. Přitom neustále pokukoval po rodičích a jeho pozornosti neušel jediný pohyb.

„Pojď, postavím na čaj, a budeš mi vyprávět, co nepříjemného se ti stalo.“ Susanna vešla do tmavého domu.

„Jak se jmenuje ta žena pekaře?“

„Matty Billingsová nebo Emma Dorsetová.“

„Billingsová, ano. Ta to byla.“ Sammy hodil klobouk na postel a skoro vzbudil Emilii a malou Sukey. „Ta žena mě zastavila na ulici a měla poznámky k tomu, že Sammy ještě nemluví.“

„To přece vědí všichni. Na vsi se nic neutají.“ – Malý Sammy. Její pýcha a bolest.

„Napřed se mě zeptala, zda vůbec slyší.“

„Samozřejmě, že slyší. Když mu něco řekneš, udělá to. A silné zvuky ho vystraší.“

„To jí bylo jasné. Vždyť není hloupá. Řekla, že si to jednou ověřila; zatleskala, když šel kolem jejich vrat, aby viděla, zda se otočí.“

Susanna nasypala čaj do čajníku a přikryla jej pokličkou. „Kdybychom byli v Londýně, řekla bych, že jí do toho vůbec nic není, ale jsme v Ormsby a zde se zřejmě všechno týká všech. Doufám, že jsi zase nevyletěl, nebo ano?“

„V tu chvíli ne. Ale když začala srovnávat našeho Sammyho se slabomyslným dítětem Hollettů, začal jsem zuřit.“

„A ty jsi zapomněl všechny své modlitby, aby Bůh změnil tvou letoru. A zase jsi udělal scénu ve vesnici.“

„On není žádný idiot!“

Malá Sukey se zakabonila. Emilia se probudila.

Susanna si povzdechla. „Ne, Same, slabomyslný není. Ale ještě nemluví. Němý nebo mluvící, je služebníkem našeho Pána. Sousedé at si o něm myslí, co chtějí.“

Sam se nad čajem zamračil.

„Dostal jsi další dopis od Johna Duntona?“

Udiveně vzhlédl. „Ty snad čteš myšlenky. Ano, dostal.“

„Opravdu bych si přála, abyste vy dva svůj spor konečně ukončili. Nejen kvůli mně a Elizabeth, ale také kvůli tobě. Už máš dost sporů s lidmi, kteří ti jsou vzdálenější. Neměl by ses ještě hádat s jedním ze svých nejlepších přátel. To ti nedělá dobře. Ty nejsi z těch, co to berou na lehkou váhu.“

„*Athenian* zanikl!“

„Co?!“

„Ano, *Athenian Gazette*, pro který jsem všechny ty roky psal články. John jej zastavil.“

„Ale za něj jsou vlastně odpovědni tři lidé: ty, John Dunton a Richard Sault. Co tomu říká Richard?“

„O Richardovi v dopise nic nestálo.“ Sam si rukou třel obličej a téměř by byl převrátil šálek s čajem. „Jak to John líčí, zřejmě klesla poptávka a celý projekt byl ztrátový. Ach, Sukey, každý týden jsem napsal třetinu časopisu. Dobře, připouštím, že některé mé básně byly spíše rýmovačky, ale bylo tam také mnoho dobrého!“

„A John píše, že už nemá chuť tvé rýmovačky opravovat?“

Samovy tváře hořely, což se stávalo jenom když byl znepokojen nebo nazloben. „Zde máme jenom padesát liber za rok!“

„Já vím.“

„S padesáti librami za rok naprosto nemůžeme vyjít. Moje dluhy už převyšují tento obnos. Potřebuji peníze, které jsem dostával za články v *Athenianu* – lépe řečeno, *my* potřebujeme ty peníze.“

„Pán se stará o ptactvo nebeské.“

„Ale ne s padesáti librami za rok.“

„To hraničí s rouháním!“

„V této chvíli nepotřebuji lekci z věrouky!“

„Už jsi vzbudil děti. Bylo by asi nejlépe, kdybys šel na delší procházku. Jdi dolů k mokřině. Čerstvý vzduch ti udělá dobře – tvým nervům i tvým myšlenkám. Já jsem sice slíbila, že s tebou budu v dobrých

i zlých časech, ale ve zlých časech je často lépe, když se chvíli nevidíme.“

Vrhl na svou ženu zuřivý pohled, vyskočil, uchopil klobouk a vyběhl z místnosti. Na chvíli zavřela oči a přála si jen, aby i děti měly oči zavřené.

Susanna znala Sama. Vztekly poběží po silnici a lidem jenom mrzutě něco odsekne. Jako hrnec s ovesnou kaší, která zprvu ještě kloctá a potom zchladne a zklidní se, tak také Sam během doby vychladne a uklidní se. Za pár hodin se vrátí jako kající hříšník a bude vyhlížet novou duhu.

Susanna dala Emilii kousek chleba pro ni a pro jejího bratříčka a poslala je ven, aby si hrály. Když přebalila Sukey a chtěla ji nakojit, někdo zaklepal na dveře.

Stála tam velmi dobře oblečená žena středního věku. Klobouček byl podle poslední módy. Krajkový límec jí pokrýval ramena. Žena byla o něco starší než Susanna a vypadala velice pěkně. Susannina první myšlenka byla, že to bude markýzova žena, neboť za pět let, co bydleli v South Ormsby, se ani jednou s touto dámou nesetkala.

„Pojďte dovnitř, madam. Čaj je hotov. Smím vám nabídnout šálek?“

„To je od vás velmi milé, děkuji.“ Žena vstoupila. „Vy jste Susanna Wesleyová, žena pana faráře?“

„Ano. Já...?“

Avšak malá Sukey měla dosti toho čekání. Přikrčila nožky, až vypadala jako malý uzlíček, rychle je zase natáhla a s pláčem vyžadovala své. Teď hned! Co měla Susanna dělat? Dát dítěti napít před tak vznešenou dámou?

„Ale to je mi líto, že jsem vás asi vyrušila při něčem, co patří k nejdůležitějším věcem v životě.“ Žena se laskavě usmívala. „Nechcete-li kojit malou v přítomnosti cizí ženy, přijdu později.“

„Ne, klidně zůstaňte!“ řekla Susanna, nabídla návštěvě židli a nalila čaj. Potom konečně kopání a křik ustaly.

Žena tiše srkala svůj čaj, jako by nevěděla, jak má začít. Co by měla urozená žena říkat, když je na návštěvě u obyčejné ženy faráře?

„Já... já už jsem dlouho měla v úmyslu přijít. Potřebovala jsem nut-

ně s někým promluvit o tom..., ale pak jsem se rozhodla, že ještě počkám, až bude vaše novorozeně trochu větší.“

„A já jsem si také předsevzala, že vás navštívím. Nevěděla jsem však, kdy jste na svém letním sídle. Pan markýz zřejmě přichází v různou dobu.“

Žena pohleděla na Susannu svými velkýma jasnýma očima, potom se však zase rychle obrátila ke svému šálku.

„Pěkné šálky, opravdu pěkné.“

„Děkuji.“

„Teď chápu, proč jste mě tak srdečně uvítala. Vy jste si asi myslela, že jsem ženou Johna Sheffielda.“

„Ano, vaše elegance mě přivedla na tu myšlenku.“

„Děkuji.“ Její oči se upřely na Susannu. Budila dojem dítěte, které přistihli při něčem neslušném a které se bojí trestu. „Ale já jsem markýzova vdova.“

Susanně to vyrazilo dech. „Markýz zemřel? Ne!“

„Ne, ne, markýz nezemřel. Je živ a zdrav. Vy jste asi o mně ještě neslyšela. Nejsm šlechtična, jsem prostá venkovanka a vdova. Zeptejte se lidí na ulici, co to znamená. »Markýzova vdova« je žena, která s ním sdílí lůžko, když je jeho manželka v Londýně.“

Ztracený syn

Podzim v Londýně je nemilosrdný a tvrdý. Studenými dešti a vlhkými mlhami náraz odplaví teplé léto. Jenom na několika málo stromech zbarví listí do zlatova. Bere trávě zeleň a hrozí lidem studenou a drsnou zimou. V Lincolnshire je však podzim daleko mírnější.

Susanna se vydala úzkou uličkou na procházku směrem k mokřině. Vdechovala nádherné vůně a radovala se z pokročilého podzimu. Dlouhá stébla trávy podél zdí už byla seschlá. Bylo ještě příliš brzy, aby ježci byli venku. Místo toho uviděla povědomý ocas a hlavičku. Byla to Sammyho kočička, která si vyšla na lov.

Většina vrabců už opustila Lincolnshire, ale sýkorky se svými světlými hlavičkami ještě poletovaly po stromech. Havrani se už začali podzimně houfovat.

Susanna vzpomínala na svého otce. Pro něho byl každý černý pták kavkou, ale Susanna teď už poznávala rozdíly. Havrani jsou menší než krkavci, ale větší než kavky. Mají lysé šedé líčko, které se hodí k jejich šedému zobáku. Svým hlasem obtěžují daleko méně než krkavci a houfují se. Susanna už zaslechla o tomto velkém podzimním houfování, ještě když žila ve městě. Teď je viděla na vlastní oči. Havrani se slétali zdaleka, po dvou nebo ve skupinách, a usazovali se na větvích. Všude bylo slyšet krákání a skřek, každý pták zřejmě chtěl ukořistit nejlepší místo. Připomínali jí velkou schůzi vesnických konšelů. Tisíce černě oděných, plešatých, malicherných radních. Tato představa u ní vyvolala úsměv.

Na chvilku se zastavila na pokraji cesty, aby si odpočinula. Byla to možná chyba, že se vydala na procházku. Byla dlouho upoutána na lůžko a na delší procházku byla ještě slabá. Ale co! Když nebude moci jít dál, prostě počká. Služebná věděla, kterým směrem se vydala. Jistě dá vědět Samovi, který jí pak půjde hledat.

Kvůli Susanniným častým nemocem bylo nakonec přece jen nutné najmout služebnou. Susanna se nemohla starat o své malé děti, když většinu času musela trávit v posteli. Pro ni, která přišla z rodiny, kde bylo mnoho služebných, jež se staraly o děti a o domácnost, byla taková pomoc kdysi samozřejmostí. Ale fara v Southwarku byla mnohem větší než malá chýše a bylo tam mnohem více zařízení, které vyžaduje péči. A když někdo hledal v Londýně služebnou, mohl si vy-

brat mezi desítkami uchazeček. Zde v South Ormsby nebyl skoro žádný výběr. Upřímně řečeno nejraději by nevzala nikoho. Ani jedno z děvчат se jí nezamlouvalo. Avšak to, pro které se nakonec rozhodla, bylo lepší než žádné.

Přilétalo stále více havranů, z blízka i z dále – jako starosti. Okřídlené černé stíny, které nepřicházely náhodně a samy. Přilétali v houfech z nečekaných směrů a třepetavě usedali na holé temné stromy. Zvedl se chladný vánek. Bylo na čase se vrátit.

Zástěrou zavadila o suchá stébla a nachytala na ni lepíky. „Ty potom Sammy otrhá,“ pomyslně si. Věděla, jak rád takové věci dělá.

Sammy byl ve věku, kdy se mohl začít učit číst a počítat. Ale jak ho měla učit, když nemluví? Jak měla kontrolovat, zda umí úkoly, když nedokázal hlasitě přednést, co se naučil? Možná ho měla napřed naučit jenom abecedu a psaní. Byla to určitá možnost, i když to byl jakoby obrácený postup. Co měla dělat? Samuel, optimista, vždy tvrdil, že se časem všecko poddá. Ale Susanna už nechtěla nečinně čekat. Chlapec byl inteligentní a zralý na učení.

Po dvou zastaveních Susanna nakonec došla k domu. Byla unavená. Dá si šálek horkého čaje, večeří a půjde do postele. Už se na to těšila.

Na kamnech se vařila polévka. Susanna ji připravila, než odešla, a teď slibně voněla. Služebná už prostřela stůl a vše bylo nachystáno. Susanna vlastně chtěla rozpůlit ubrus, aby nesahal až na zem. „Musím jej zkrátit,“ pomyslně si, pak si to však rozmyslně. Možná, že jednou budou mít větší stůl a potom se bude velký ubrus hodit. Lepší větší než příliš malý. Koneckonců to vypadalo lépe než holý dubový stůl.

Susanna se rozhlédla. „Kde je Sammy?“

Služebná krátce vzhledla od loupání fazolí. „Sammy? Emilia je tam a miminko spí!“

„Emilii vidím. Kde je tvůj bratr, Emilie? Přece se neztratil!“

„Ne pryč.“ Emilii byly necelé tři roky a začínala tvořit věty nekonečným řazením slov. „Kočka pryč!“

„Sammy vyběhl, aby hledal kočku?“

Emilia kývala. „Kočka přijít. Chci s kočkou hrát!“

Susanna zírala na služebnou. „Tys ho nechala odejít?“

„Neřekl, že jde ven.“

„Samozřejmě, že to nemohl říci. Dávej pozor na miminko!“ Susanna uchopila Emilii za ruku a pospíchala z domu. „Sammy? Saaam-my! Zateskej rukama!“ Naslouchala. Zvedl se severní vítr a pohyboval hnědým listím na starých vrbách podél cesty.

„Samueli, kde jsi?“

Zašla za dům. Žádný ohlas. Běžela ke křižovatce silnic, Emilii táhla za sebou. Žádný ohlas. Starosti se na ni snesly jako hejno havranů.

Tu přicházela paní Crittendonová. Ať byla mrzutá malá vdova jakkoli neoblíbená, děti měla ráda.

„Co se děje, paní Wesleyová?“

„Malý Samuel vyběhl z domu, aby hledal svou kočku. Mám strach, že se ztratil!“

„Jaká to je kočka?“

„Kočka se neztratila. Viděla jsem ji dole u mokřiny. Ale Sammy se ztratil!“

„Ano, znám jeho kočičku, je to pěkná kočička. Říkáte, že malý Sammy se ztratil? Ten němý? Jsem stejně na cestě k Hodellům. Pomůžeme vám hledat, Hodellovi a já. Začíná být chladno. Aby chlapec nebyl venku přes noc.“ A už se odkolíbala.

Za nějakou chvíli začali hledat také další sousedé. Ztracené dítě se týkalo všech, stejně jako drby.

„Samueli, kde jsi?“

Susanna byla na konci sil. Posadila se na stoličku, která stála vedle domovních dveří, a přitáhla Emilii k sobě. Emiliiny ruce byly studené. Susanna chudinku zahalila do lehké šály.

Teď se po silnici blížil Sam, jako by běžel o život. Ještě nikdy neviděla Susanna na jeho tváři takové napětí a takovou starost. „Našli ho už?“ těžce oddychoval.

„Ne, myslím, že ne...“

„Slyšel jsem od Mayhewových, že se ztratil, právě když jsem se vrátil z druhé strany údolí. Harold říkal, že chce zítra kopat příkop na

jižní straně.“ Hlas mu selhal. Podíval se na Emiliu a snažil se zachovat klid. Sedl si na bobek vedle Susanny.

„Samuel patří Bohu, ať to dopadne, jak to dopadne.“ Susanna se sama podivila, jak tato slova zněla statečně – statečně a hořce.

„Já vím,“ zašeptal Sam. „Ale je to náš prvorozený, Sukey, a náš jediný chlapec. Musí nám ho Bůh brát právě teď?“ Podíval se na Susannu – očima, v nichž se zrcadlil hluboký strach. Když ho Emilia spatřila, vrhla se do matčiny náruče.

„Nevím, kam až se to rozkřiklo, ale já už dál nedojdu. Chceš-li se modlit při chůzi, pak můžeš jít spolu s Hodellovými k hnízdišti havranů. Možná, že je tam.“

Sam kýval a přejel si rukou po tváři. „Když některý člen mého sboru ztratí dítě, říkám vždy, že musí být silný. Teď vím, jak je to těžké.“ Objal Susannu a porušil tak nepsaný zákon, že si muž a žena na veřejnosti nesmí projevovat svou náklonnost. Něžně ji políbil na čelo. Potom se hnál pryč – s mladickou rozhodností, plynoucí spíše ze strachu než z mládí.

„Samueli, kde jsi?“

Ještě pár minut tiskla Susanna Emiliu k sobě, potom vstala: „Pojď, drahoušku! Půjdeme domů. Začíná být chladno.“ Příliš chladno pro šestiletého chlapce, který musí strávit noc bez příkrývky a bez přístřeší, pod širým nebem.

Na malém plamínku se stále hřála polévka, ale už tak nevoněla.

„Mám dát Emiliu najíst?“ Hlas služebné zněl uctivě a provinile. Vždyť to ona ho nechala odejít.

„Buď tak laskava. Já budu jíst později, se Samem.“

Služebná otevřela okenice na stěně, kde byla kamna. Susanna stála u otevřeného okna a cítila chladný večerní vánek zvenčí a teplo v místnosti. Modlila se k Bohu, který vše řídí, ale její modlitba byla chladná a bezduchá. Vyslyší i Bůh? Neříká ve svém slově: „Že jsi vlažný, nenesu tě v ústech“? Věděla, že upřímná, vroucí modlitba zmůže mnoho, chladné prosby však nemají žádnou cenu.

Samovy modlitby nebyly nikdy chladné. V každé situaci se modlil s upřímností a nadšením. Kolikrát už Susanna záviděla Samovi jeho

živou letoru, ne však v dobách jako je tato. Sam neustále kolísal mezi extrémy, zatímco Susanna – i když nebyla „horká ani studená“ – tiše konala svou práci. A přece si připadala stejně malomyslná a ustrašená jako on. Starosti ji téměř zdeptávaly. Právě teď, kdy ji Sammy potřeboval nejvíce, ji nechaly unavené nohy na holičkách! Lincolnshire pokrývaly více lesy než louky, kraj byl plný bažin a mokřin a všeobecně byl pokládán za nebezpečný. Vyprávělo se, že dokonce i dospělí muži v tomto divokém kraji beznadějně zabloudili.

Susanna klesla na krbovou římsu, nohy ji už nechtěly nést. Zahloubána do myšlenek zírala na pole za malou farou. Tráva už byla slehlá od deště a od dobytka, který se tam pásal. Strach a obavy v ní dosáhly vrcholu, a tak zakřičela: „Samueli juniore, kde jsi?!“ Chladný podzimní vánek nesl její slova přes opuštěné pastviny.

„Tady jsem, mami!“

Susanna cítila, jak se jí otevřela ústa a nedovedla je zavřít. Otočila se na své stoličce tak rychle, že skoro spadla. Ten hlas, ten nádherný, jemně znějící dětský hlásek! Vycházel jakoby zprostřed pokoje. Anděl? Nesmysl, tak zemité a praktické ženě, jako byla Susanna, se nezjeví anděl.

Něco zatahalo za dlouhý ubrus. Susanna zapomněla na své unavené nohy a sehnula se. Útlá ruka matky a buclatá ručička syna zároveň zvedly okraj lněného ubrusu. Pod ním vykukovaly modré ustrašené oči.

Susanna ho zvedla a vzala do náruče. A s otcem z příběhu o ztraceném synu mohla zpívat: „Tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen!“

Rázem zmizeli havrani strachu o synův život i o jeho řeč.

Rozpor v názorech

„brý den, paní Wesleyová!“ Pan Strood, řezník, stál u dveří, kapuci pláštěnky staženou hluboko do obličeje, neboť začalo poprchávat. Měl přátelskou tvář, avšak Susanna věděla, že s tímto mužem nejsou žádné žerty.

„Dobrý den, pane Stroode. Co pro vás mohu udělat?“

„Zastavil jsem se, abyste se nemusela obtěžovat do mého obchodu. Měli byste zaplatit něco ze svého dluhu.“

„Je to od vás milé, pane, ale nemám zde v domě ani groš. Naši jedinou peněženku má muž u sebe. Děkuji však, že jste vážil cestu.“

„A kdy mám počítat se zaplacením?“

„Zeptám se muže, jakmile přijde domů.“ Pan Strood vstoupil a zavřel za sebou dveře. V šeru domu vypadal ještě větší, hrozivější. „Paní, potřebuji nějaké peníze ihned.“

Susanna pocítila mrazení v zádech. „Zachovávám všechna Boží příkázání, pane Stroode, což byste měl činit také, chcete-li ujít Božímu hněvu, a odmítám vaše křivé nařčení, že nemluvím pravdu. V tomto domě opravdu nejsou žádné peníze!“

Někdo zaklepal na dveře a nevyčkal odpovědi. Dveře se otevřely. Vstoupila markýzova vdova. „Myslela jsem si, že jste to vy, Stroode. Dobrý den, paní Wesleyová.“

„Dobrý den a srdečně vás vítám. Je-li to vše, pane Stroode...“

„Jste trochu příliš sebevědomá na ženu, která je tak zadlužená, paní Wesleyová. A máte dokonce služebnou! Každému kupci ve vsi dlužíte peníze, ale služebnou si dovolit můžete. Napřed splatěte dluhy!“

„Jste samospravedlivý domýšlivec!“ vybuchla vdova. „Ta žena byla nemocná a skoro neustále ležela v posteli. Musí se starat o čtyři děti a vy jí odpíráte pomoc, kterou potřebuje!“

„Vy nemáte právo nadávat slušnému člověku. Vy...“

„Tak dost!“ vzkřikla Susanna, která jen zřídka kdy promluvila hlasitě. „Pane Stroode, prosím, odejděte. Nic vám nemohu dát. A pokud vás to zajímá, tu služebnou jsem před nedávnem propustila.“

Řezníkovy oči těkaly mezi Susannou a vdovou. Potom se vyřítil ze dveří a hlasitě je za sebou zabouchl.

Susanna se podívala na malého Sama. „Same, jdi prosím s Emilií na půdu. Tam si můžete hrát. Emilie, jdi se svým bratrem nahoru. Musím se teď postarat o Sukey.“ Viděla, jak obě děti lezly po žebříku na půdu.

Když ji laskavá vdova objala, Susanna se nebránila. Přivinula se k hrubé látce vlněného přehození a opětovala objetí. Bylo potěšitelné, že má dobrou přítelkyni.

Za chvíli ustoupila. „Voda vaří. Čaj bude hned. Posadte se ke kamnům. Jsem ráda, že jste přišla.“

„Ten Strood! Kdo mu dluží půl penny, toho pronásleduje až za hrob.“

„Docela mu rozumím. Ten člověk musí živit rodinu a nikdo od něho nemůže chtít, aby řešil naše problémy. Myslím jen, že by mohl být trochu zdvořilejší.“

„Jak se daří malé Molly?“

„Sam si stále namlouvá, že se za nějakou dobu uzdraví, já tomu však nevěřím. Bude asi postižena na celý život.“

„Stále nedokážu pochopit, že služka mohla být tak nedbalá.“

„Jenom se divím, že pan Strood ještě neslyšel, že jsem ji propustila. Vždyť se o tom jistě mluví po celé vesnici.“

„Jistě o tom slyšel. A čím více se o tom mluví, tím více to nafukují. Ale v podstatě to jistě souhlasí. Malá Molly mohla přijít o život a zůstane teď po celý život mrzákem, a to jenom proto, že chůva nedávala pozor. Ale její příbuzní si stále ještě myslí, že jste to děvče neměla propouštět. »Udělal jen chybu,« říkají.“

Susanna na ni zírala. „Chybu bych dovedla odpustit, nikoli však nedbalost.“ Ruce se jí začaly třást a rychle se zase zabývala přípravou čaje.

„Sukey, vypadáte teď trochu lépe než před několika měsíci. Máte zase trochu barvu. Ta těhotenství jsou pro vás asi vysilující.“

Susanna se usmívala. „Měla bych si vlastně už na ně zvyknout, je to mé osmé.“

Žena potřásla hlavou a rychle změnila téma rozhovoru – žel nesprávným směrem. „Slyšela jste něco o rodině?“

„Ano, právě nedávno. Konečně se řeší dědictví po otci. Mnoho toho nezůstalo; byl rádcem mnoha bohoslovců, jak víte, a štedře je podporoval. To jistě bylo dobré. Všechno, co vlastnil, bylo ovocem jeho služby by Pánu a má sloužit stejnému účelu.“

Čaj se právě vylouhoval. Susanna si sedla a nalila. „Benny píše, že se katedrála St. Paul už používá pro bohoslužby, ač zdaleka ještě není dostavěna.“ Usrkávala svůj čaj. Náhle šálek zacinkal o podšálek. Musela si dát pozor na třesoucí se ruce.

„A co dál, Sukey?“

„Jsem nejmladší z pětadvaceti dětí a moje matka byla vždy slabá. Děti se více méně staraly samy jedno o druhé, neboť naše chuva byla trochu neohrabaná. Sestra Elizabeth mě vždy brala pod svou ochranu. Byly jsme si v mnohém podobné, Elizabeth a já. Měla jsem ji skutečně ráda...“

„Měla?“

„Benny píše, že Elizabeth zemřela. A přitom byla ještě tak mladá.“

Teplá, měkká ruka spočinula na Susannině ruce. „To je mi líto.“

„Benny psal, že na jejím pohřbu kázal jeden puritán⁵. Jakýsi Timothy Rogers. Jméno vám asi mnoho neřekne, avšak pro mne...“

Dveře se otevřely a do temné místnosti proniklo světlo. Jistě to nemohl být řezník, ten by byl zaklepal.

Byl to Sam!

„Byl jsem na návštěvách dole v údolí, nikoho jsem však nezastihl. Venku je hrozné počasí. Šálek čaje by teď...“ Udiveně pohleděl na markýzovu vdovu.

Susanna spatřila na Samově tváři údiv, potom zlost. Musí honem něco říci, dřív než Sam vybuchne. Už otevřela ústa, ale bylo pozdě.

Sam uchopil vdovu za zápěstí, vytáhl ji ze židle a táhl ji ke dveřím. Susanna vyskočila. „Same, ne!“ křičela, avšak nemělo to už smysl. Sam vyhodil ženu ze dveří do ledového deště. Susanna byla zlostí bez sebe. Vlastně by teď měla mlčet; on byl pánem domu. Ale Susanna na to ani nepomyslela. „Jak si můžeš dovolit zacházet s mou přítelkyní tak surově?“

„Taková ženská! Víš, kdo to je? V mém domě ne!“

„Jakub nás napomíná, abychom byli přívětiví k hostům. O nějakých podmínkách nic neříká. A ty jsi teď hrubým způsobem porušil toto přikázání. Půjdeš teď za mou přítelkyní a...“

„Víš ty vůbec, kdo to je?! To je ta...“

„Markýzova vdova. Ano, dobře to vím. A ty zřejmě nevíš, že to je velmi milá, citlivá žena, která touží po blízkosti člověka a po přátelství, stejně jako já a ty...“

„Já to nepochopím! Zrovna ty se zastáváš cizoložnice!“

„Bůh chce, abychom se chránili před poskvmou světa. Bůh však také říká, že nemáme soudit, abychom sami nebyli souzeni. Máme nenávidět hřích, ale milovat hříšníka. Vzpomeň si, co jsi nedávno kázal. Anebo to platí jen pro muže a ne pro ženy?“

„To není vhodná společnost. Ať se schází s nevěstkami, ale nechodí do mého domu. Nikdy.“

„Ona že není vhodná společnost?!“ Susannin hlas mezitím zesílil, aby se vyrovnal Samovu hlasu. „A markýz je vhodná společnost, co? Koli-krát jsem vás dva viděla spolu. Je to cizoložník. On smí chodit do kostela! On má stejnou vinu jako ona, ne-li větší. On je koneckonců ženatý.“

„Tobě nepřísluší kritizovat v této věci ani markýze, ani mne.“

„Ty říkáš, že padlý muž vůbec není padlý, ale padlá žena zůstane navždy v bahně. To se sotva shoduje s Biblií. Je to čiré pokrytectví!“ Teprve teď si Susanna všimla dvou párů ustrašených očí. U krbu seděla malá Sukey a krčila se, jak to činila, jenom když se blížila bouře. A Molly se neklidně vrtěla v kolébce.

Také Sam se snažil krotit kvůli dětem. Podíval se od dítěte k dítěti a pokračoval poněkud tišeji. S pohrůžkou zvedl ukazováček. „Ty mi nebudeš vytýkat pokrytectví. Té ženě už nedovolíš, aby vstoupila do mého domu nebo aby byla s mými dětmi!“ A vyřítil se ze dveří.

Susanna ho pozorovala, jak zaplnil dveřní otvor a pak se zmenšoval, jak odcházel. Skoro by se byl srazil s babičkou Sykesovou, která naslouchala u otevřených dveří. Aťsi. Chtěla-li babička Sykesová rozhlašovat po vesnici, že se farář se svou ženou hádá, nechť tak učiní. Amen, staniž se.

Ne, Sam a Susanna byli často rozdílného názoru, ale málokdy se hádali. Především jim záleželo na tom, aby se rozeprě neodehrávaly v přítomnosti dětí. Sam často mluvil hlasitěji, byl to jeho způsob, avšak babička teď nabyla falešného dojmu, a bude tento falešný dojem šířit, nafoukne jej a bude si vymýšlet detaily.

Susanna si sedla ke stolu a opřela se o loket. Musí se uklidnit, aby dítě neporodila předčasně jako první Sukey a dvojčata. Susanna si vyčistila nos. Potom začala plakat. Dala si zástěru před obličej a nechala slzám volný průběh. A se slzami odtékaly proudy starostí a strastí.

Proč musel otec umřít tak osamocen? Proč nemohla být po jeho boku? Proč jí o tom neřekli? Dostala zprávu o jeho smrti až několik měsíců potom. Velice po něm truchlila.

Proč si otec neponechal dost majetku, aby ji dostal z dluhů, nebo jí aspoň trochu pomohl? Sam byl Božím služebníkem. Část Božích peněz mohla sloužit k zaplacení jeho účtů.

Proč Sam neudržel ani groš? Ať vydělal cokoli, vždy vydal víc než dostal. A proč nemohl napsat něco, co by přineslo alespoň pár liber do domácnosti, místo aby každý pátek psal „vážné básně“? Susanna už byla unavena stálým škodlením, stálými upomínkami věřitelů.

Proč musela Elizabeth umřít? Byla tak krásná a mladá. John mohl být rád, že dostal takovou ženu – Susanna ho zrovna moc nesnášela. Byla Elizabethina nemoc důvodem, že John Dunton zastavil časopis *Atheonian*? Na tom už nezáleží. Z tohoto pramene už nepoplynou žádné peníze.

A jak se mohl Sam odvážit být tak pokrytecky paličatý v záležitosti týkající se markýze? A vůči jedné z mála skutečných přítelkyň, které Susanna měla? Ta Susanně rozuměla. Cítila s ní. Vyprávěla Susanně o svých strastech a Susanna jí na oplátku sdělovala své. Především nebyla klevetivá. A teď byla pryč, hrubě vyhozena necitlivým, nerozumným mužem, který byl slepý a úzkoprsý, pokud se jednalo o mravnost a o ženy. Kdyby byl Sam nevěrný, nikdo kromě Susanny by se o to nestaral. Kdyby byla Susanna nevěrná, byla by ihned vyhozena na ulici. Jak to všechno bylo nespravedlivé! Elizabethina smrt i otcova smrt, také rozdělení peněz na světě, a že nedbalostí chůvy bylo zmrzačeno ubohé dítě a skoro přišlo o život – a, a, a...

Její myšlenky přerušilo jemné zatahání za sukni. Malá Sukey vzhlížela modrýma očima k matce. Vztahovala ruce a Susanna ji zvedla na klín. Zanedlouho přišly další dvě děti a každé chtělo sedět na teplém, pohodlném klíně.

Susanna hluboce povzdechla a měla své slzy zase pod kontrolou. „Víte co, děti? Na chvílku si lehneme. Všichni nemůžete sedět na mém klíně.“ Susanna se opatrně zvedla a šla k posteli, malá Sukey se o ni opírala. Jakmile ulehla, vrtící se děti se k ní přitulily, takže ucítila jejich nožky. To nejdůležitější v životě leží po mém boku, pomyslíla si a usnula.

***

Susanna měla pravdu, pokud šlo o řeči ve vsi. Klevety se šířily rychle. Ženy ani nečekaly, až se otočí, a už ji začaly pomlouvat, hlavy pohromadě. Atmosféra při bohoslužbách v malém kostele se dala krájet a život se pomalu stával ještě nesnesitelnějším.

Dozvěděl se markýz o kolujících pomluvách? Když příště přišel do South Ormsby, dal si zavolat Sama a strávil s ním několik hodin. Susanna zase toužila setkat se s padlou vdovou. O čem oba muži mluvili? Bylo to důvěrné. Farář byl jako pastýř zavázán mlčením a tak se Susanna nedozvěděla nic bližšího. Koneckonců jí to bylo jedno. Možná si markýz myslel, že morálka pro muže je jiná než morálka pro ženy, stejně jako si to myslel Sam – a možná každý muž. Házela je všechny do jednoho pytle.

Přišlo jaro a klevetnice byly příliš zaměstnány, než aby věnovaly svou pozornost událostem nebo domácnosti Wesleyů. Molly, vášnivá zahradnice, přinesla čerstvou zeleninu a Susanna jí byla za to vděčna. Byla to „oběť lásky“? Molly byla dobrosrdečná osoba. Nebo to byla „oběť za vinu“? Vždyť byla také jednou z těch, kdo po vsi roznášely drby.

Molly také přinesla několik starších kuřat a pár vajec. Potom si hodiny stěžovala na to, že jí kvočny za toho krásného jarního počasí vejce vždy vysedí, a tak má množství kuřat, avšak žádná vejce. Nebylo by ohromné, kdyby slepice snášely každý den jedno vejce?

Malá Mary, která měla přezdívku Molly, se už neuzdravila, jak Sam doufal. Susanna však byla ráda, že mohla alespoň bez cizí pomoci sedět. Bylo to takové příliš bystré, okouzlující stvoření!

V létě se Susanna rozhodla, že malému Sammymu dá trochu oddech od učení. Byl to perfekcionista, větší než ona, a zlobilo ho, když ve svých domácích úkolech objevil sebemenší chybičku. Nutně potřeboval odpočinek. Susanna se musela vždy usmívat, když ho slyšela mluvit. Osvojil si povznesený londýnský přízvuk, který slyšel u svých rodičů. Vesnické nářečí se všemi svými zvláštnostmi ho zřejmě nijak nepoznávalo.

Při svých denních pochůzkách sledovala Susanna vesnické děti, jak křičí, hrají si a perou se. To by její děti dělat neměly. Ale jak tomu měla zabránit? Brzy bude malý Sam dost velký, aby chodil mezi ostatní děti, a nebude trvat dlouho a čilá, všetečná Emilia to bude dělat po něm.

Susanna uvažovala o tom, že zase zaměstná služebnou, ať už má nebo nemá dluhy. Malá Molly vyžadovala stálou pozornost, a když Sammymu začne vyučování, Susanna bude mít méně času na ostatní děti. A až se za měsíc nebo dva narodí další dítě, bude jí asi jako vždy trvat delší dobu, než se zotaví.

Když Susanna v tento červencový den uvažovala o všech těchto věcech, ztěžila se bránila myšlence, proč jí Bůh neudělá trochu snesitelnější život. Dnes půjde k pekaři, zaplatí část dluhu a koupí čtyři bochníky ječného chleba. Molly se víceméně nesla na jejím kulatém břiše a Suckey a Emilia se jí držely za sukni. Stále ještě byly velice ostýchavé. Sammy naopak stydlivostí netrpěl. Běžel napřed, zdravil sousedky u vchodů do zahrádek, hladil psy a štěbetal jako ptáček.

Susanna došla k pekařství, když na druhém konci ulice uviděla Sama. Šla mu kousek naproti. Pekař může počkat.

Jedním z nejkrásnějších Božích darů je uzdravení. Mohla zase svého muže pozdravit s radostným úsměvem. Ale jak tomu při uzdravení často bývá, zůstala jizva, kterou nikdo nemohl vidět. Její vztah k Samovi už nebyl takový jako kdysi. Sam to nejspíš ani nezpozoroval, ale ona to hluboko v srdci cítila. Sam v jejích očích už nebyl tím dokonalým manželem. Jeho nádhera poněkud vybledla. Možná to bylo tím, že člověk zestárl a zmoudřel.

Vypadal velice optimisticky, jak ho už dlouho neviděla. „Vzpomínáš si na tu báseň, kterou jsem napsal pro Williama a Mary u příležitosti jejich nástupu na trůn?“

„Byla dokonce dobrá.“

„Už jsem na to skoro zapomněl, dnes jsem však dostal dopis, ve kterém stojí, že královna – Bůh buď milostiv její duši – krátce před smrtí projevila přání, aby básník, který ji tak poctil, dostal lepší místo.“

„Ale to už je několik let.“

Samovy oči zářily. „Vypadá to, jako by se naskýtal nové místo. Dvě stě liber ročně, Sukey! Čtyřikrát tolik, než kolik máme teď!“ Sam ji uchoopil za ramena a pevně ji držel. Tak to činíval vždy, když chtěl na veřejnosti vyjádřit svou náklonnost. Pro ni to bylo něco jako pasování na rytíře.

„A kam?“

„Do Epworthu.“

„To není daleko odtud, je to ještě v Lincolnshiru.“

„Na základě tohoto dopisu jsem se hned ucházel o půjčku sto padesáti liber, Sukey. Tím splatíme všechny své dluhy a koupíme si vůz a pár koní. Už vím které. Už jsem si je dávno vyhlédl. Potřebujeme dobré spřežení a tohle je dokonalé.“ Sam se radoval jako malý chlapec, jako kdyby rozuměl hospodaření s penězi.

„Máme sto padesát liber dluhů. Ty musíme z těch dvou set liber splatit nejdřív a pak máš ještě rodinu, kterou musíš živit!“

„Padesát liber nestačí? Ale ten hojnější život, není to ohromné? Naše finanční problémy končí!“ Sam dal své ženě jednodlibrovku: „Zaplat' dluhy u pekaře a u řezníka a nakup něco dobrého k jídlu. Slavíme! Chceš-li, třeba slavnost díkůvzdání.“

„Jedna libra zdaleka nestačí.“

Sam hleděl chvíli na bankovku jakoby zklamán její nedostatečnou hodnotou „Ať nám to tedy připíšou. Zaplatíme zítra.“

„To už máš těch sto padesát liber v kapse?“

„Ne, samozřejmě že ne. Zde ve vsi není jediná banka. Ale dostal jsem zálohu!“

„A kdo ti půjčil?“

„Markýz.“ Řekl to tak, jako by to markýzové dělali stále.

„Ano, markýz.“ Stará rána zabořila. „On je tu jediným člověkem, který

má peníze. Doufám, že nechce podplatit faráře, který otevřeně káže proti neřesti!“

„Řekl jsem ti, že nové místo mi je dáno na příkaz královny. A teď běž a postarej se o nákup. Za dvě hodiny jsem doma.“ Sam pohladil malého Sammyho po vlasech a vykročil.

Kdy vlastně zemřela královna Mary, uvažovala Susanna. Muselo to být před více než dvěma lety. A Mary projevila slabost pro básníka, který jí před osmi lety napsal lichotivou báseň. Vhodná příležitost pro nový životní úsek, alespoň z hlediska markýze.

Susanna zapudila podezíravé myšlenky a pokračovala v cestě k pekaři. Ať už o jmenování rozhodlo cokoli: Samovo nové farářské místo přišlo v pravou chvíli. Dluhy budou mít i nadále; avšak raději mít dluhy v bance než u takových lidí jako je pan Strood. Kromě toho pak Susanna bude moci každý měsíc dát stranou něco peněz, aniž by o tom Sam věděl, a postupně tak dluhy splatit.

Ale Sam se o tom nesmí dozvědět, neboť všechny peníze, které dostal, se mu vždy přímo rozkutálely pod rukama. Sam byl výborným teologem, avšak pokud šlo o peníze, byl horší než její otec.

A Sukey byla možná hezká, hloupá však rozhodně nebyla.

Těžké časy v Epworthu

V Epworthu byly chýše z kamene a vepřovic, kryté došky, ale i několik zděných domů se skutečnými taškami. Obyvatelstvo, jak Susanna zjistila, překročilo počet dvou tisíc, možná dvou tisíc pěti set. Navíc bydlelo asi tisíc lidí v okolních dvorech a samotách. Epworth měl skutečné obchody a kostel St. Andrews v Samově novém sboru byl sice starý, nebylo to však na něm znát. Epworth zajisté nebyl Londýn, ale také to nebylo maličké South Ormsby.

Malý Sammy už vesele povídal. Neustále kladl otázky a měl poznámky. Emilia, povídálek rodiny, neměla možnost uplatnit své komentáře. To však nezarazilo proud jejích slov, a tak prostě mluvili jeden přes druhého. Susanna uvažovala, co bude dělat, až Sukey a Molly začnou mluvit. Bude muset zavést přísná pravidla, kdy a kdo bude mít slovo.

Byl Epworth méně lačný novinek a pomluv než South Ormsby? Asi ne, byl ještě příliš malý na městske způsoby. Mnohé zvědavé oči, které sledovaly koňský povoz, věděly, že to je nový farář.

Jeli kolem kostela St. Andrews a krátce nato zastavil vůz u fary. Protože děti i nadále švitořily, šeptala Susanna svou děkovnou modlitbu potichu. Fara měla tři podlaží!

Sam seděl, opratě povolené, a díval se kritickým pohledem na budovu. „Nutně potřebuje opravit,“ řekl.

„Jak je velká! Konečně dost místa pro všechny!“

„A ty trámy tam ve stodole je třeba vyměnit. Stodola se začíná naklánět.“

„Ale je to stodola. Kam až sahá náš pozemek?“

„Nejsem sedlák, ale Hiram Wilkes v South Ormsby uměl vypočítat rozlohu pozemku, i když měl tvar rozlitého pudinku. Když se pokusím to vypočítat tak, jak to dělá Hiram, pak bych řekl, že máme dvě nebo tři jitra, ne-li víc, protože pozemek se svažuje do malého údolí.“ Tři jitra půdy pro faráře! „Same, budeme moci mít pár krav, zeleninovou zahrádku a...“

„Sukey, uvaž, že nejsi selka!“

„Když jsem se mohla naučit řecky a hebrejsky, naučím se snad také vysévat semena a dojit krávy! Bude to dobrý přínos pro výživu dětí.“

„Nemusíme se tolik snažit, abychom ušetřili. Pomysli, že máme ročně dvě stě liber!“

Susanna ho provrtala pohledem: „Ale vzpomeň si, že máme sto padesát liber dluhů. Budeme šetřit na každém kroku, dokud dluhy nesplatíme!“

Rozčílil se? Pozorovala výraz jeho tváře. Ne, jeho oči stále zářily.

„Ano, paní!“ řekl, smál se a seskočil s vozu. „Samueli, ty pomůžeš při vykládání. A ty také, Emilie! Aha, zde zřejmě přichází vítací výbor. Sukey, ty jsi celá bledá. Sedni si. Dnes tě to dost vyčerpalo!“

Susanna se nevzpírala. Uchopila Samovu ruku, aby jí pomohl při vystupování. Pomalu šla k starému, sukovitému dubu a opřela se o něj. Jaký krásný strom, pomyslila si a obdivovala jeho rozložitě větve s tmavými, stínícími listy. Zhluboka se nadechla. A ještě jednou. Ale nebyla to vůně dubů nebo trávy. Zavolala Emilii, aby dala pozor na malé sourozence a zvedla se, aby prozkoumala okolí.

Fara byla z poloviny obložena dřevem a měla doškovou střechu. Hlína mezi trámy se tu a tam drolila. Před příchodem zimy bude třeba tato místa vyspravit. V této chvíli ji však dům nezajímal. Ta vůně...

Zastavila se u vrzající branky do zahrady. Branka nutně potřebovala před zimou nový nátěr, ani klika nefungovala. Mohl by se na to podívat malý Sam. Také se může ujmout natírání. Trhnutím otevřela branku a vstoupila do zahrady.

Vysoká tráva pokrývala cesty. Záhony byly zarostlé různými druhy plevelů. Kopr byl suchý, majoránka vybledlá a rozmarýn seschlý. Někdo se tu zřejmě snažil pěstovat růže, nikdy je však nestříhal a teď keře růží a výhony bobulovin divoce prorůstaly do sebe. Avšak ta vůně...

Susanna šla stále dál, až nakonec našla, co hledala. Zde, u zadní stěny domu rostly – šípkové růže.

Náhle ožily vzpomínky na dvůr a květinovou zahradu ve Spital Yardu. Jako malé děvče často obdivovala její nádheru. A jak často si její matka, ač vytižena péčí o rozrůstající se rodinu, udělala čas a vyhřívala se v její kráse.

Spital Yard, šípkové růže a Epworth. Susanna měla dojem, že se kruh uzavírá.

„Mami! Sousedé nám připravili výbornou polévku. A jakýsi pan Cooper už uvnitř rozdělává oheň v krbu. Tatínek říká, abys přišla.“

„Děkuji, Sammy. Hned přijdu.“

„Mami, ty pláčeš!“

„Ale to jsou slzy radosti, drahoušku!“ Susanna vzala synka za ruku a šla s ním zpátky k domu, pomalu, neboť se zase projevila její slabost. „Musíme dát zahradu do pořádku ještě před příchodem podzimu. To je to nejdůležitější. Myslíš si, že dokážeš natřít zahradní branku a spravit kliku?“

„Smím?!“ Jeho tvář se rozzářila. Byl jako jeho otec. Otevřel matce branku a zase ji za ní zavřel – pokud to šlo.

„Trochu plít můžeš taky. A až se počasí zhorší, dáme se do školních úkolů. S učením jsi už dost daleko. Tuto zimu začneme s latinou a matematikou.“

„Brzy budu velký, že ano?“

„Ano. Ach, zde jsou naši sousedé, jdou nás asi pozdravit.“

***

Po krátkém čase Susanna opět porodila holčičku a nazvala ji Mehetabel, „Hetty“. Susanně se to jméno líbilo, protože v překladu znamená „Bůh prokazuje dobrodiní“. Bůh konal dobro nejen v jejím životě; konal dobro odpovídá Boží podstatě. Susanna měla to jméno ráda, protože znělo tak vesele a skotačivě.

Pak Susannin krásný svět dostával trhliny. V South Ormsby pocítovala určité znechucení a netrpělivost s malicherným politikařením. Byla však zklamána, když zjistila, že i když byl Epworth desetkrát větší než South Ormsby, politikaření tam bylo stokrát horší. Místní liberální seskupení, které si říkalo *whigs*⁶ nebo *Isle Men* (Ostrováné), usilovalo o omezování královské moci, aniž by jasně vědělo, co vlastně zastává. Sam byl odjakživa zapřisáhlý *tory*,⁷ konzervativní a oddaný králi, a čelil ostré opozici ve svém sboru. Susanna znala podobné spory z minulosti, avšak v tomto rozhádaném a skličujícím městě byly mnohem horší.

Fara, která tak nutně potřebovala opravu, zůstávala neopravena. Hetty se narodila dřív, než Susanna stačila dát zahradu do pořádku.

Mohla se denně chodit dívat na šípkové růže, ale byliny zašly v plevelu a všude bujela tráva.

Susanna by byla nejradyji pronajala půdu schopným farmářům. Sam však v sobě objevil lásku k zemědělství a udělal další dluh padesáti liber, aby se uvedl jako rolník a aby pak jako farmář neuspěl. Městský člověk těžko uspěje v zemědělství, neboť schopnosti, které k tomu jsou třeba, člověk dědí a získá spíše praxí než studiem knih. Semena nevzejdou jenom proto, že Sam, snílek, velice doufá, že vzejdou.

Politické spory nakonec překonaly Susanniny nejhorší obavy. Král se rozhodl, že dá vysušit větší část bažin, aby z nich byla zemědělská půda. K tomu pozval odborníky z Nizozemí, kteří věděli, jak zakládat odvodňovací kanály. Holanďané přivedli své vlastní dělníky, kteří dostali dobře zapláceno, zatímco místní lidé neměli práci a sledovali, jak peníze unikají do Holandska.

Kromě toho kolovala zpráva, že král má v úmyslu dát Nizozemcům část nově získané půdy. Orná půda se měla rozdělit na tři díly; třetinu měli dostat Nizozemci, třetinu koruna a třetinu místní farmáři. Napětí v Epworthu dosáhlo vrcholu.

Několik rolníků bylo pro, aby se dal událostem volný průchod. Jiní chtěli organizovat povstání. Mezi nimi byla řada menších skupin. Ať Sam řekl z kazatelny cokoli, jedna i druhá strana si to vyložila proti němu. Byla to bezvýchodná situace.

Také Susanna tím velmi trpěla. Brzy poznala, že většina obyvatel města neumí číst a psát. Snad ani jedna žena nebyla gramotná. Sam a Susanna jim připadali jako lidé z jiné planety. Už malý Sammy byl ve svém věku vzdělanější než diakoni v církvi.

Ale přestože byli negramotní, počítat zřejmě uměli. A jak dovedli počítat pence a šilinky! Dluh dvou set liber se nezmenšil ani o penny. Naopak, časem ještě narostl.

Muselo se platit především služebné. Susanna i děti byly často nemocné a jak se měla matka, upoutaná na lůžko, postarat o domácnost s pěti malými dětmi?

V letech 1697 až 1701 porodila Susanna Wesleyová dalších pět dětí, mezi nimi opět dvojčata.

Všech pět zemřelo.

V rodině se nepohnuli z místa, snažili se, ale nebylo to znát. Sbor naslouchal svému faráři, ale nedocházelo k obrácení, nepřicházelo probuzení. Sbor žil, ale nerostl. Zahrada pustla, neboť Susanna byla většinou příliš nemocná a slabá, aby se o ni mohla starat. Všude rostl jen plevel a býlí.

I Sam, jinak spíš optimista, jevil známky vyčerpání. Hroužil se do svých knih, aby dal hladovému stádcí duchovní stravu. Avšak stádce se nechtělo dát nakrmit. K teologii měli odpor a učeností opovrhovali. Když Sam nedokázal vypěstovat pšenici ve zdejšíh světě, nevěřili mu, když mluvil o věcech onoho světa.

Sam trávil hodiny a dny ve své studovně a psal dlouhé a složité básně. Žádná se však neprodala. A druh básní, které jeho přítel John Dunton nazval kostrbatými veršičky, se také neprodával.

Sam stále hledal nové zdroje příjmů. Susanna naslouchala jeho předstávám, pro které se nadchl. Dluhy však narůstaly. V rukou opatrného a uvážlivého muže by byly roční příjmy v Epworthu pro rodinu zcela stačily. Sam však nebyl opatrný a uvážlivý muž.

Jedno bylo stále jasnější: Život tímto způsobem pokračovat nemůže. Susanna se vzdala naděje, že by Sama předělala. Také přestěhování do městského sboru, kde by lidé mohli mít užitek ze Samových hlubokých znalostí a teologické učenosti, nepřicházelo v úvahu. Susanna viděla, že Sam byl mužem na špatném místě a že jako pastýř sloužil špatnému stádcí. To však zřejmě nepoznala ani církev, ani Sam. Jako by tloukl hlavou o kamennou zeď. Kázal obrácení a knižní vědomosti lidem, kteří ani neuměli číst.

Nuže, je-li tomu tak a nezmění-li se ani Sam ani okolnosti, nezbyvá Susanně nic jiného, než aby se změnila sama. Začne hospodařit.

Farní pozemky nebyly řadu let obdělávány. Susanna koupila několik krav, hubená zvířata s pěknými rohy a hnědou srstí, a z polností udělala pastviny. Pozvala dvě manželky rolníků na čaj a nechala si od nich vysvětlit základy chovu. Od služky se je naučila dojit. Během času získala Susanna skutečnou lásku ke kravám. Jak nádherné byly jejich velké, hnědé oči! A především: Stejně jako Susanna milovaly pravidelný denní řád, pravidelné dojení vždy ve stejnou dobu, den po dni, týden po týdnu.

Susanna také koupila pár selat, aby je pořádně vykrmila. Naštěstí se vepři a krávy dobře snášeli na pastvě. S rolníky ve vsi smlouvala a kupovala polní plodiny vždy neloupané, protože tak byly levnější, a slupky dávala prasatům. Vždy znovu vzpomínala, jak ve Spital Yardu s takovým odporem smlouvala s rybářkami. Kdyby byla tenkrát tušila, co ji čeká!

V chovu slepic byla dosti úspěšná, méně už v chovu hus. Jeden místní myslivec jí prodal několik divokých kačen, které chytil v močálech. Nevěděla však, že po přepeření musí zvířatům přistříhnout křídla, a tak si kachny vyhledaly jiný životní prostor. Mléko, maso a vejce z jejího malého hospodářství byly určitou pomocí, zdaleka to však nestačilo.

Stále více se vzdalovala od Boha. Samozřejmě, denně se modlila a naučila děti modlitbu Páně, jakmile uměly mluvit. Nepociťovala však Boží přítomnost jako dříve a také věděla, čím to je. Měla prostě příliš málo času zahloubat se do Božího slova a uvažovat o něm. Avšak tuto okolnost může změnit!

Už jako dítě, když jí bylo asi pět let, slíbila Bohu, že za každou hodinu, kterou stráví zábavou, stráví hodinu na modlitbě a v rozjímání. Dosud vždy dodržovala tento slib, ale v posledních letech nemívala čas na zábavu. Rozhodla se tedy, že slib změní.

Chtěla věnovat každý den dvě hodiny rozjímání a modlitbě. Zpočátku se to zdálo těžko proveditelné, dokonce i za pomoci služebné. Pět dětí mělo koneckonců své nároky a k tomu šest hodin denně učila Sammyho a Emílii. Slíbila však Bohu dvě hodiny a bude dbát na to, aby to byly dvě hodiny.

I když ji nový režim rozjímání přivedl zase blíže k Bohu, finanční situace se nezměnila. Jak toužila po tom, aby konečně žili dobře a bez dluhů! Změnila, co změnit mohla, ale hlodavá nespokojenost přetrvávala. A tak se modlila: Nemohl by něco změnit Bůh?

A pak ke změně, a to důkladné, skutečně došlo.

Už při ranní pobožnosti Susanna něco tušila. Vítr lomcoval okenníci a sliboval další nevlídný den. Sam prošel denní modlitební seznam jako obvykle. Po společné modlitbě byl na jeho tváři zvláštní výraz nedůvěry. Byl nějak nesvůj. Jestli ho něco trápí, dříve či později to projeví. Sam nic neutají.

Po večerní pobožnosti se to provalilo. „Sukey, proč jsi dnes ráno neřekla »amen«, když jsem se modlil za našeho krále?“

„Víš přece, jaký je můj názor. Myslím si, že Oranžský princ je usurpátorem. Mary měla určité právo na trůn, ta však už nežije. Na trůnu by měl být Stuartovec, nikoli William.“

Sam na ni hleděl s napjatým výrazem. Susanna se snažila uhodnout, co se v něm odehrávalo, tentokrát se jí to však nepodařilo.

Podíval se po dětech, potom se zvedl a řekl: „Pojď se mnou do mé pracovny.“

„Je čas jít spát, Sammy. Řekni to služebné.“ Susanna poslala prvorozeného do kuchyně a šla za Samem. V pracovně si sedla do koženého křesla a sepjala ruce. Nenáviděla politické spory. Proč Bůh nespojuje lidi se stejnými politickými názory?

Sam se k ní otočil: „William je králem z Boží milosti a ty se odvažuješ tvrdit, že by neměl být králem?“

„Věřím v kralování z Boží milosti neméně než ty. Římanům 13: »Není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha.«“

„A William je zřízen od Boha!“

„William je zřízen parlamentem. To snad je něco jiného! Boží vůle je vyjádřena pokrevním příbuzenstvím a ne rozhodnutím parlamentu. William nepochází z královského rodu. Je dosti Stuartovců, kteří mají nárok na trůn.“

Jeho oči se blýskaly. „Myslíš-li to vážně, musíme se rozejít. Máme-li dva krále, musíme mít také dvě postele!“

Susanna cítila horko ve tváři. Taková slepá umíněnost ji zlobila. Nejraději by byla mlčela, ale nepodařilo se jí to. Snažila se o mírnější tón, avšak její hlas byl stále hlasitější: „Jsem si vědoma tvé náklonnosti k Williamovi. Četla jsem tvé básně, které jsi věnoval jemu a Mary při nástupu na trůn. Vždycky jsi byl ctitel Williamu. To ho však nekvalifikuje pro úřad krále, tím spíše ne, když je Mary mrtvá. Pochybuj, že by se William staral o to, zda spíš nebo nespíš v posteli své manželky.“

Věděla, že to neměla říkat, ale už bylo pozdě.

Sam vybuchl a na jeho tváři se objevil výraz ohnivého triumfu. Padl

na kolena, lomil rukama, hleděl ke stropu a modlil se: „Pane Bože, svolávám tvůj soud na mou hlavu, jestli se kdy dotknu této ženy nebo s ní budu sdílet postel, dokud tebe a mne nepožádá o odpuštění. Amen!“

Susanně přišly na mysl nejméně tři vhodné odpovědi, tentokrát však mlčela. Už natropila dost škody. Takovou frašku je nejlépe přejít mlčením. Odpověď by nic nespravila.

Sam se zvedl. „Myslím, že to je všechno. Omluv mne...“ Posadil se ke stolu a obrátil se k ní zády.

Susanna se rovněž zvedla. „Tobě se omluvit? Za takové samolibé divadélko snad ani neexistuje omluva!“

Byla už skoro u dveří, když Sam suše pronesl: „Smíš vstoupit kdykoli, pokud se rozhodneš, že poprosíš o odpuštění.“

Susanna na něj upřeně pohlédla. „To jediné, zač se musím omluvit, je slovo »samolibé«. Je to příliš slabý výraz.“

Susanna odolala nutkání zabouchnout za sebou dveře pracovny, a tak je jenom zavřela co nejpevněji. Jak si to mohl dovolit! Žádat od ní formální prohlášení a hrozit jí odepřením manželských povinností. Právo zůstává právem a zásady jsou zásady. Susanna se nikdy nevyhýbala odpovědnosti vzhledem k právu a povinnosti. Ani tentokrát ne. Vyšla po schodech nahoru.

S večerní toaletou si dala načas. Stále ještě měla pěknou postavu, i když na tváři bylo vidět několik vrásek, které tam dříve nebyly. Ale ve dvaatřiceti letech to bylo přirozené. Zato v jejích černých vlasech ještě nebylo ani stopy po šedinách.

Ne, nebylo důvodu se domnívat, že by Samův zájem ochabl proto, že jeho žena přestala být přitažlivá. Jeho nesmyslná přísaha Bohu se dala hodnotit jenom jako teatrální gesto, které vyplynulo z chvilkové situace. Tak tomu bývalo vždy, proč by to mělo být tentokrát jiné?

Susanna zalezla do své studené postele a zůstala nehybně ležet, dokud se pokrývky nezahřály. Venku dul vítr a rachotil okenicemi.

Sam jistě přijde, až jeho hněv zchladne. Nějakou chvíli se pokoušela zůstat vzhůru, pak však vyčerpáním usnula.

Když se ráno vzbudila, byla Samova postel prázdná. Oblékla se,

česáním vlasů strávila poněkud více času než obvykle a sešla dolů. Pomalu začínalo být v domě živo, jak tomu bývalo každý den v tuto dobu.

Dveře do Samovy pracovny byly otevřeny. Vstoupila. Zanechal tam lístek na uklizeném stole. Byla to poznámka napsaná jeho rukou trochu větším písmem. Sděloval jí, že musí pryč, aby svolal diecézní shromáždění, a že se v dohledné době nezamýšlí vrátit.

Opustil ji a odcestoval do Lincolnu.

Boží prst

Žlutá obálka obsahovala tři jednolibrové bankovky. To bylo vše. Co si Sam myslel, jak dlouho asi vystačí s třemi librami, když je každý obchodník ve městě upomínal kvůli dluhům? S povzdechem vložila peníze zpět do obálky. Březnový vítr pronikal chladnými prsty mezi volné záhyby její šály. Březen zatím ještě nepřinesl žádné náznaky jara, ani teplo, ani slibné vůně. Ne, jaro si tentokrát zřejmě dávalo na čas. Zklamaná se vrátila do domu.

Sammy seděl vedle ohniště a vzhlédl od břídlíkové tabulky. „Vrátí se tatínek brzy?“ zeptal se jako vždy.

„Nic o tom nepsal,“ odpověděla jako vždy. Chlapci bylo nedávno dvanáct. Susanna pochybovala, že by věděl, co je manželství. Ještě s ním o těchto věcech nemluvila. Byl však dosti starý na to, aby si uvědomil, že rozchod rodičů nebyl přirozený. Musel na něho doléhat.

Doléhal také na Susannu.

Služebná se vrátila z nákupu. Zavřela dveře před větrem a odhrnu-la si kapuci. „Dnes bude pršet! Cítím to. Velké novinky. Král William zemřel před týdnem, osmého. Anne je královnou.“ Služebná se odmlčela a pokračovala pak hlasem plným naděje: „Je to přece Stuartka, ne? Správná královna, že?“

„Ano, správná královna. Ale prosím mluvte v celých větách, alespoň před dětmi!“

„Ano, paní. Teď už neexistuje žádný problém. Vy a pan farář se můžete shodnout na tom, kdo má vládnout.“

„Velice doufám.“ Susanna poslala Emilii k jejím početním úkolům, procvičovala s Molly abecedu a číslice a poslouchala Sukey, která se musela naučit báseň nazpaměť.

Tato činnost zaměstnávala její vědomí. Avšak její podvědomí se už celých pět měsíců trápilo.

Sam byl paličák a Susanna byla svým způsobem neméně paličatá. To však bylo něco, v čem nehodlala povolit, a ani povolit nemohla. William totiž už nebyl kamenem úrazu. Nebo přece jen byl? Byla Sarmova věrnost Williamovi pravým důvodem nešťastného rozdělení, nebo za tím vězelo něco, co už se možná nedalo změnit?

Velikonoce připadly v tomto roce na 5. dubna. Velikonoce byly oslavou života a obnovy v duchovním i v přirozeném smyslu. Ze sporu, který začal tak nevinně, se mezitím stal požár, který se vymkl kontrole. Ne požár, ale ledová smršť, která mrazí srdce i duši.

Jak se Susanna obávala, trvalo ještě notnou dobu, než se zima úplně vzdala. Dokonce i velikonoční neděle byla ještě chladná. Mladý pomocný duchovní měl velikonoční kázání, které bylo stejně lajdácké jako jeho oděv. Sam totiž odešel do Londýna.

Susanna byla trpce zklamána a napsala dopis dr. George Hickesovi. Ten byl pro své náboženské a politické přesvědčení pronásledován a získal si v té době její respekt. Věděla, že i Sam ho respektoval. Možná, že moudrá rada zvenčí pomůže překonat jejich potíže.

Ve svém dopise zmínila jméno ženy, která ji na dr. Hickese odkázala; byla to její přítelkyně lady Yarboroughová. Susanna vypsala, jak nejlépe dovedla, své i Samovy důvody roztržky. Prosila dr. Hickese, aby se stal mezi nimi prostředníkem. A pak už jen čekala na odpověď. Vzpomněla si, jak kdysi doma už zdaleka poznala kroky poštovního koně, v době, kdy čekala na dopisy od své velké lásky – Sama.

Mladá láska. Ta mladá láska zestárla a vyzrála. Její láska byla teď jiná. Miluje ještě svého muže? Zkoumala své srdce a došla k závěru, že ano. Milovala ho i s jeho paličatostí a neschopností hospodařit s penězi. O co všechno se pohádali! A také ve výchově dětí byli málokdy stejného názoru. A přece ho milovala. Toužila po jeho blízkosti, po jeho optimismu, když se jí život zdál těžký, a toužila také po tom, aby ji zase vzal do náruče. K tomu došlo už dávno, hodně dávno.

Devětadvacátého dne v měsíci dostala od dr. Hickese odpověď. Začala zase ožívat, neboť bylo zřejmé, že dr. Hickes stál na její straně. „Samuelova přísaha je v rozporu s jeho manželským slibem, a proto je neplatná,“ psal. „Byla to falešná přísaha, a pokud se jí Samuel bude držet i nadále, je vinen falešnou přísahou. Radím Vám, abyste konzultovala arcibiskupa v Yorku a biskupa v Lincolnu. Budou-li se mnou souhlasit, že přísaha je nezákonná, poproste je, aby Samuelovi uložili, ať se zřekne falešného závazku, který odporuje Božím i lidským zákonům. A i kdybyste neuspěla, chtěl bych vás povzbudit, abyste zůstala pevná.“

Zůstat pevná. V tom už byla Susanna vycvičena, i když to pro ni bylo v poslední době stále těžší. Rada dr. Hickese jí dodala novou odvalu a sílu, kterou nenalézala ani ve svých každodenních pobožnostech.

Zůstat pevná. Dr. Hikesovi se to dobře řekne. Je to tak těžké. Ve stručném dopise, k němuž připojil příliš málo peněz, Sam striktně odmítl přijmout prostředkování třetí strany. A zmínil, že se bude ucházet o místo duchovního na válečné lodi. Susanna se snažila najít na tom něco kladného. Sam bude dobře vydělávat a bude jí posílat peníze, když bude na moři. Ona bude spravovat peníze a Sam nebude mít možnost je utrácet. Možná se jí potom podaří dát finance zase do pořádku. Avšak Sam bude daleko na moři. Strávila odpoledne v pláči a ani po večerní pobožnosti se jí nevedlo lépe než předtím.

Vždycky jí bylo jasné, že jenom Bůh může najít východisko. Nikdy mu však k tomu nedala příležitost. Poprvé v životě Susanna Annesleyová-Wesleyová přiznala, že je v koncích. Sam nebyl ochoten povolit a ona také ne. Její postoj, pokud šlo o Boží přikázání, byl správný. To potvrdil i dr. Hikes. Problémem už nebyla otázka, kdo seděl na anglickém trůnu. Problémem byla Samova přísaha. O tom už nepochybovala. Mohl na ní trvat jen s tichým Božím souhlasem. Susanna se rozhodla, že složí ruce do klína a přenechá celou záležitost Bohu. Dne 15. května sdělila své rozhodnutí dopisem lady Yarboroughové.

A v tomto zmatku porodila své čtrnácté dítě, dceru. Královna Anna byla právoplatnou královnou a její nástup na trůn by měl vlastně vyřešit tragický rozkol, kdyby oba paličáci nebránili řešení. Ať tomu bylo jakkoli, Susanna dala té maličké jméno Anne.

Nastal červenec. Slunce vycházelo brzy a svítilo dlouho. Teplo dělalo Susanně dobře a pomáhalo jí zapudit vzpomínky na chladné a hořké jaro. Susanna na čas vysadila výuku dětí. A šípkové růže ukázaly dlouho očekávané květy.

Tentokrát potřebovala po porodu neobvykle dlouhou dobu, aby se zotavila. Po řadě týdnů v posteli mohla konečně vstát a trochu se procházet po zahradě.

Také tohoto večera vstoupila čerstvě natřenou brankou do zahrady, která už nebyla tak zpustlá. Podél cest byl plevel vytrhán, i když v zadní části zahrady bylo ještě mnoho práce. Susanna se rozhodla pověřit Molly úkolem vytrhávat plevel a bodláky. Ta při svém zmrzačení mohla

vykonávat jen činnosti, při nichž mohla posedávat. Bylo jí teď šest a bylo načase, aby začala pomáhat v domácnosti.

Ty její šípkové růže, které začínají rozkvétat! Hluboce vdechuje jejich vůni. Je to nádherné! Když život přináší těžkosti, trochu vůně znamená mnoho. Jak nesmyslné to musí připadat Bohu, uvažovala, když se lidé hádají, a jak musí být potěšen vůní poslušných služebníků. „Jsme Kristovou libou vůní.“ Kde to jen stálo? Asi v druhém listu Korintským, vzpomínala si.

Pak zaslechla kroky v zahradě. Rychle se otočila. Zatajil se jí dech. „Same!“

„Sukey!“ Jeho jezdecké kalhoty byly celé zaprášené. Zřejmě právě dorazil.

Toužila ho obejmout. Zůstala však stát, kde byla. „Už jsi viděl naši nejmenší?“

„Anne? Emilie mi to řekla. Opravdu krásné dítě!“

„Jedno z našich nejhezčích!“ Navlhčila si rty jazykem. Musí teď být opatrná, hodně opatrná. „Myslela jsem, že Anne je jméno, se kterým budeme oba souhlasit.“

„Ano, jistě. Předpokládám, že oba souhlasíme, že královna Anne je právoplatnou nástupkyní trůnu.“ Sam šel k záhonu, aby si prohlédl lilie. „Tvé lilie ještě nekvetou!“

„Je ještě brzo. Příští měsíc.“

Šel dál a zastavil se u západní zdi, kde byl keř rozmarýny. „Kde kvete rozmarýn, tam vládne žena!“

Susanna toto přísloví slychala často, a znala i jiné: „Kdo pomine rozmarýn a neutrhne snítku, na lásku ženy nedbá a dbát nebude, co bude živ.“

Sam se obrátil a podíval se na ni. Jeho oči se leskly a vrásky kolem nich se prohloubily. Co si však myslel? Utrhl větévku rozmarýny, přičichl k ní a hluboce vdechl její vůni. Pak jí hodil své ženě a šel dál.

Susanna zachytila snítku oběma rukama. Lístky se při trhání zlomily. Vůně zatlačila vzpomínku na vůni šípkových růží. Susanna byla praktická, přímá žena a nevyhýbala se problémům.

„Nechodme tu v zahradě jako kočka kolem horké kaše. Přišel jsi, abys zůstal?“

„Uvidíme.“ Obrátil se a pohleděl jí do očí. „Jsi ochotna podřídit svou vůli mé, a to v každém ohledu, jak se sluší na správnou manželku?“

„Chceš tím říci, zda jsem ochotna vzdát se jakéhokoli vlastního názoru? Byly doby, kdy sis mých názorů cenil, i když neodpovídaly tvým. Přestala jsem být osobností?“

„Muž je hlavou a pánem domu a ty se zdráháš to uznat.“

„Vždy jsi byl pánem a hlavou. A já si troufám tvrdit, že kdybys nespravoval finance, neměli bychom dnes oněch více než dvě stě padesát liber dluhů. Možná nesouhlasím s tvým názorem na krále nebo na výchovu, ale tvé názory se stejně vždycky prosadí. Jsou to tvoje modlitby, které děti slyší – pokud jsi ovšem zde.“

„Uhýbáš. Mluvím o poddanosti ženy.“

„Ne, jde o víc. Prostě nedokážu věřit, že to je pravý důvod tvého chování. Jsme víc než dvanáct let spolu a není to poprvé, co mám jiný názor než ty. Hledáš jen výmluvu, aby ses vytratil? Je Lincoln a Londýn o tolik krásnější než Epworth?“

Samovy rysy, už tak velice napjaté, se stále více zachmuřovaly. Prozradily víc než by bylo řeklo tisíc slov. Otočil se a zase se věnoval květinám. „Tam mě respektují. Jsem poslancem diecéze. Udávám tón. Mluvím-li o symbolickém obsahu knihy Jób, naslouchají mi. Mohu sedět v kavárně a mluvit o knize, kterou jsem četl, a určitě se najde někdo, kdo ji četl také. Zde nikdo neumí číst a lidé se nebaví o ničem jiném než o počasí a o ceně vajec nebo pšenice.“

„Mohu ti připomenout, že ti tento sbor nesvěřili lidé, ale Bůh? Ty patříš sem!“

Pomaloučku šel po cestě, aby si prohlédl levanduli. Její nádherná vůně zvířezila nad vůní sousední routy. „Roky už kážu obnovu, probuzení. Ale v této Bohem opuštěné divočině žádné probuzení není. Jen nevědomost a hloupost. Lidé, kteří jsou na svou nevědomost hrdí a vzdělaností pohrdají. Boha ctí jen ústy a mě nechtějí. Kdybych sem skutečně patřil, byl by mi dal Bůh nějaké znamení!“

„Napsal jsi, že ses ucházel o místo námořního kaplana. Myslíš si, že to je místo, kam patříš?“

„Možná. Svou žádost jsem dosud nestáhl.“ Obrátil se a pohleděl na ni. „Byla bys dobře zaopatřena. Dostávala bys můj plat a sama jsi tvrdila víc než jednou, že s penězi umíš zacházet lépe. Byla by to příležitost, abys to dokázala.“

„Pokud na moři zahyneš, já tu zůstanu opuštěná se šesti malými dětmi, bez střechy nad hlavou a s kupou dluhů. To chceš pro své syny a dcery?“

„Probuzení chci, Sukey. A zde v Epworthu žádné probuzení nepřijde!“

„A na moři ano? Na jedné lodi za druhou!“ Susanna cítila, že se jí zase dělá nevolno. Šla k lavici, která stála vedle mařinky, a sedla si. „Jak víš, napsala jsem několik dopisů – lady Yarboroughové a Georgi Hickesovi. Dr. Hickes naléhal, abych se obrátila na arcibiskupa a na biskupa. Zatím jsem to neučinila. Chtěla jsem tě poprosit, abychom své problémy předložili těmto...“

„Ne, odmítám řešit věc před cizími lidmi. Týká se to jenom tebe a mne. Výhradně nás dvou. Nikomu do toho nic není!“

„Ani tvému biskupovi a arcibiskupovi?“

„Nikomulu!“

„Dobře, pak už není o čem mluvit. Přesto tě prosím, aby sis alespoň přečetl dopis od dr. Hickese. Měl bys vědět, jak se dívají na věc jiní, ať souhlasíš se zprostředkováním či nikoli. A před večeří bys mohl strávit trochu času se Sammym. Často se na tebe ptá.“

Stál těsně před ní, jeho stín padal na její tvář. „Ty všechno kroutiš tak, jako by to byla jenom moje vina, jako bych jenom já byl tvrdohlavý. Kdybych měl svou Bibli po ruce, zamával bych jí před tebou. Boží prst ukazuje na tebe, Sukey!“ Odešel do domu.

Boží prst. Předsevzala si, že ještě ten večer bude hledat v Bibli, co říká o Božím prstu.

Byla ona tím problémem? Byla to skutečně ona? I když začala trochu pochybovat, čím více o tom uvažovala, tím méně tomu věřila. Sam byl na útěku z farářského místa, které nebylo ideální, před lidmi, se kterými se neshodl. On to byl, ne ona.

A ještě jedno pochopila: Nikdy ho nezmění. On nedá na nikoho. Musí vše přenechat Bohu. On se stará o polní pachtivo. On dává růst

lilím na poli. On se postará o její děti; musí mu důvěřovat. Chtěla mu důvěřovat. Bůh dá řešení.

Sam zůstal dva dny, „aby uspořádal svůj dům,“ jak se vyjádřil. Spal nahoře v Sammyho pokoji. Přísahal, že se své ženy nedotkne, pokud Boha a jeho nepožádá o odpuštění, a za svou přísahou stál. Neměla nejmenších pochyb o jeho paličatosti.

Příští den brzy ráno, právě když začali zpívat ptáci, vyrazil do Londýna. Navždy.

Susanna proplakala celou ranní pobožnost. Že byl v domě, ale ne u ní, to bolelo víc než kdyby byl padesát mil daleko v Lincolnu, nebo dvě stě mil daleko v Londýně. Cítil jeho blízkost, vidět pohyby jeho rukou, slyšet jeho hlas – to bylo víc, než dokázala unést. Což už vůbec nic necítí? Všechno, co mezi nimi bylo, už skončilo? Zřejmě ano.

Alespoň zase neotěhotněla. Sousedka paní Whippleová vždycky tvrdila, že Susannino chatrné zdraví je důsledkem stálých těhotenství. Tato žena neuměla číst ani psát a nebyla vzdělaná v duchovních věcech, avšak o zdraví věděla víc než doktoři. Měla-li pravdu, pak Susanna bude zdravější, až bude vyhozena na ulici.

Dokončila svou pobožnost o hodinu později než obvykle. Nechtěla, aby ji její roztěkanost oloupila o zbožné myšlenky. Poslala Molly a Sukey plít plevel, musela však vyjít ven, aby jim vysvětlila, co měly vytrhnout a co nechat. Bodláky pak musel vytrhat Sammy, protože děvčata odmítala se jich i jen dotknout.

Poslala služebnou k pekaři na druhém konci ulice. Za tu dobu, kdy byl Sam doma, zásoba chleba se ztenčila dříve než jindy. Když všechny zaměstnala a zůstala sama, šla do chléva, aby prohlédla zanícené vemeno stračeny. Pak si vzala šití a sedla si na lavičku, aby spravila díru v Sammyho kalhotách.

Husté, temné mraky zakrývaly slunce a den byl chladný. Díra v Sammyho kalhotách byla větší, než si myslela. Dvakrát se jehlou píchla do prstu. Toho dne se jí nic nedařilo. Jak taky, když jí manžel právě navždy odešel? Zase měla slzy na krajíčku. Kvůli dětem se však ovládla.

Stín jí prozradil, že někdo vstoupil do zahrady. Sam se vrátil! Položila jehlu a nit a pohleděla mu do očí. Také děti ho spatřily a příběhly. Polaskal je, řekl jim něco milého a poslal je zpátky k jejich práci.

„Sukey, vzpomínáš na starého faráře, který někdy projíždí vesnicí na koni?“

„Ano, vím, koho myslíš.“

„Když jsem dnes ráno vyjížděl ze vsi, on právě přijížděl. Pár minut jsme spolu mluvili a já jsem se zmínil, že mám v úmyslu odejít navždy. Naléhal na mne, abych zůstal a plnil své povinnosti jako farář. Řekl, že náhradní kazatelé, které sem církev posílá, nejsou dobří.“

„Měl pravdu. Jsou to prázdné hlavy, nemají biblické znalosti. Mluví o politických otázkách, kterým nerozumí. Kromě toho způsobují, že lidé jsou pak proti tobě ještě zaujatější prostě proto, že patříš k St. Andrews.“

„Přesně to řekl,“ kýval Sam a dodal tichým hlasem: „Rozhodl jsem se proto, že se zase ujmu svých povinností jako farář. Ale jenom jako farář.“

„A k té přísaze: Dr. Hickes říká, a já s ním souhlasím, že je neplatná, protože je v rozporu s tvým manželským slibem.“

„Nepřestoupím ji.“ Hlas se mu zlomil: „Nemohu.“

„Je-li to tak, pak by mi bylo milejší, kdybys tu nebyl.“

***

Susanna si šla toho večera brzy lehnout, avšak její unavené tělo se bránilo spánku.

Slyšela vrzat schody. Sam šel konečně nahoru. Když vzápětí uslyšela vrzat podlahu vzadu na chodbě, věděla, že šel dál. Schody do druhého poschodí už byly tišší. Stráví noc v Sammyho pokoji.

Susanna chvíli plakala, nakonec usnula. Vzbudila se, když z dálky slyšela dětské hlasy, volající „hoří!“. Co to říkají děti o ohni? Pak ucítila, jak jedno z dětí tahá za její přikrývku. Chlad způsobil, že si ji přitáhla k sobě.

„Mami, hoří! Rychle, vstávej!“ Ječivý hlas ji konečně probral. Emilia odtáhla přikrývku a lomcovala s ní.

„Co se děje?“

Sam ji silnými pažemi vyzvedl z postele na svou teplou širokou hruď. Stačila ještě sáhnout po přikrývce a omotat si ji kolem sebe.

Sam šel k oknu a volal do temné zahrady: „Same, je Molly u tebe?“

„Ano, tati!“

Susanna se namáhavě vypořádala z pokoje.

Chodba byla plná kouře. Spíše po paměti než po hmatu se jim podařilo sejít dolů. Něco za nimi spadlo na zem.

Susannu pálily oči i plíce, horko jí sálalo do tváře. Neslyšela nic než praskání dřeva. Její krásná kuchyně byla jediným mořem plamenů. Plameny zablokovaly dveře do zahrady. Pod schodištěm byly ještě jedny dveře, které používali zřídka. Byly zkroucené a nedaly se otevřít. Sam se do nich opřel celou vahou svého těla. Konečně povolily.

Susanna běžela co nejrychleji ven. Zase ji uchopily Samovy paže a táhly ji dál, když jí docházely síly. Konečně chladný vzduch. Neustále běželi.

„Pojďte všichni sem!“ Hlas pána domu byl pevný a dodával odvalu.

Služebná tu stála s pohledem plným zděšení. V náručí držela malou Anne. Byl zde Sammy, také Molly. Hetty se chytla Emilie. Nechyběla ani Sukey. Byli všichni.

Sousedé křičeli a zmateně pobíhali kolem. Susanna však věděla, že je nevyhnala ven ochota pomoci, nýbrž strach, aby se požár nerozšířil na jejich domy.

Susanna kašlala a plakala zároveň. Snažila se ovládnout, nedařilo se jí to. Sam tiskl její tvář smáčenou slzami k sobě a pokoušel se ji utěšit lacinými frázemi.

Hromový rána obrátila její zrak k domu. S ohlušujícím rachotem se zřítíla část střechy, sprška jisker se rozprskla kolem. Plameny šlehaly do temného nočního nebe. Okna byla do ruda rozpálena, okenice létaly kolem jakoby zasažené dechem nějakého draka.

Odtrhla se od Sama. Fráze! To je vše, co jí může nabídnout? S pláčem ukázala na to, co bývalo jejím domovem. „Tady vidíš, Same Wesley, co si nebeský Soudce myslí o tvé přísaze. Toto je prst Boží!“

Ostrované

„Same?“ Susanna se ve své posteli přitulila ke svému muži a naslouchala do temna pokoje. Tři z dětí spaly ve stejném pokoji se Susanou a Samem. Nebylo nic slyšet. Všechno spalo.

Něžná paže se dotkla jejího ramene.

„Myslím, že jsem zase těhotná!“

„Bude to tentokrát chlapec?“

„Uvidím, co se dá dělat!“ Sam tiskl její rameno. „Těším se, až bude dům konečně hotov a děti zase budou moci spát ve svých vlastních pokojích. Mluvil jsi dnes s tesaři?“

„Řekli mi, že do Vánoc bude všechno hotové.“

„Napřed říkali, že budou hotovi do Dušiček!“

„Tentokrát jim věřím. Jim záleží na tom, aby byli hotovi, stejně jako nám. Místní lidé jim pěkně šlapou na paty proto, že pracují pro nás.“

„Myslíš, že to opravdu byli tito ničemové, kteří zapálili dům?“

„Je to docela možné.“ Snažil se ji ve tmě vidět. „Myslel jsem, že to byl prst Boží!“

„Ale někdo ze smrtelníků musel hodit otýpku. Ale už na to nemysli! Slíbili jsme si, že už o tom nebudeme mluvit.“

Vzal ji do náruče. „Myslíš, že se toho zápachu ohně někdy zbavíme?“

„Pochybuji. Někdy bych si přála, aby byl dům vyhořel až do základů, kromě knih a písemností. Pak bychom alespoň začali s vůní nových trámů a nemuseli stále čichat saze a popel.“

„Pro mne to bylo velké ponaučení,“ řekl Sam. „Myslím, že teď dokážu lépe pochopit, že jsem povolán, ať to je kdekoliv. Bůh mě sem postavil, tady jsem. S tím jsem měl vždy potíže. Vždycky jsem chtěl být jinde, než jsem byl. Možná se mi teď podaří zvyknout si na tvůj šlepný smysl pro pořádek a řád.“

***

Když bylo po Vánocích, byl dům více méně hotov. Ale nové trámy a nová hlína mezi nimi nedokázaly zcela přemoci zápach ohně. Jedenáct měsíců po požáru se narodilo další děťátko a zápach se stále ještě šířil z různých koutů domu a připomínal hrůzy té noci.

Nemluvně byl chlapec a už brzy dostal přezdívku jako všechny ostatní děti. Mary doma říkali Molly, Samuele juniora neoslovovali jinak než Sammy. Malou Susannu se stejně jako její matku jmenovali Sukey, z Mehetabel se stala Hetty a malou Anne volali Nancy. Tento syn bude John Benjamin Wesley, jediné dítě se dvěma jmény; obě jména připomínala sourozence, kteří nepřežili. Lidé mohli chlapci říkat John, pro Susannu to byl Jackie.

Když přišlo jaro, Jackie se naučil lézt a Sam na farních pastvinách začal pěstovat len. S nevšedním zájmem o hospodaření se vyptával sousedů, jak se má len pěstovat. Susanna sledovala jeho nový zájem o faru a pozemky. Doufala, že jim výnos z prodeje lnu pomůže splatit dluhy a že to snad zabrání, aby Sam tak často jezdil do Lincolnu a do Londýna.

Když se léto přehouplo přes svůj vrchol, obec zase jednou rozdělilo malicherné politikaření. Susanna začínala ztrácet trpělivost. Kdyby diskutovali o národních nebo evropských problémech, byla by jejich horlivost pochopila, ale takové nesmyslné malichernosti ji rozčilovaly. Působily zbytečné rozbroje. Navíc to byly rozmišky nebezpečné.

Ve svém příslovečném nadšení získal Sam domácího učitele pro Sammyho a se stejným nadšením ho zase propustil, když se ukázalo, že ten člověk pije víno i kořalku. Sammymu teď bylo čtrnáct. Susanna ho naučila všemu, co sama věděla, a Sam ho vyučoval jazykům. Bylo třeba, aby pokračoval. Domácí učitel se neosvědčil a další možností byla škola ve Westminsteru.

Susanna svěřila chlapce do Boží péče, ve které se beztak nacházel od narození, ušila mu novou košili a poslala ho do školy. V jejích očích prvorozený teprve vyrostl z plenek a ještě zdaleka nebyl dost velký, aby mohl sám jít do Londýna. Tato myšlenka matku tížila po dlouhé týdny.

Srpnové horko způsobilo, že napětí mezi lidmi rostlo a že len dozrával. „Vlákno je tehdy úplně zralé,“ prohlášoval Sam, „když semena začnou pukat. Teď musíme čekat, až první lusky zežloutnou.“

Hetty a Molly, kterým bylo sedm a osm let, dostaly za úkol sledovat dozrávání lnu. Susanna denně dostávala hlášení. Sam zase dostával denně hlášení o nadávkách a pohrůžkách svých nepřátel v obci. „Co se dá dělat?“ ptal se Sam a potřásal rameny. „Koneckonců jsme zde

ostrovem konzervativních toryů v moři liberálních whigů!“ Susanna si nemyslela, že se situace dá řešit potřásáním ramen.

Měl Sam svůj len sekat kosou nebo jej vytrhávat? „Vytrhávat!“ říkali sousedé, „tak se zachová kvalita vlákna.“ A kdy má len trhat? „Nejlépe hned zítra,“ řekli sousedé.

Když pozdě večer šla Susanna po chodbě kolem otevřených dveří od Emiliina pokoje, uviděla, že na stěnu padá nažloutlé světlo. Běžela k oknu. „Same!“ křičela ostrým hlasem. „Pole hoří!“

Sam dole ve své pracovně uslyšel křik. Také děti ho uslyšely, zaslechla, jak bosýma nožkama běžely po schodišti. Susanna pospíšila dolů, vyběhla brankou do zahrady a utíkala kolem stodoly.

Ve tmě na nejzazším konci pozemku šlehalo jasně oranžové plameny skrze mraky kouře a dodávaly jim zářivě žlutou barvu. Ze všech stran přibíhali sousedé, vyzbrojeni košťaty a příkrývkami. Asi tucet mužů a žen začalo zašlapávat plameny, ze strachu, aby se oheň nerozšířil na jejich vlastní lněná pole a na seno.

Čerstvý větřík hnal oheň přímo přes pole lnu. Susanna popadla Emiliinu příkrývku z prádelní šňůry a bosýma nohama běžela přes pole. Oheň nesmí dorazit ke stodole, kde byly její krávy, prase a kuřata!

Len už byl vyšší než metr. Plevel a len, který se omotával kolem kotníků a dostával se mezi prsty, donutily Susannu, aby zpomalila svůj běh. Kouř čpěl do očí. Najednou už nic neviděla a měla pocit, že nemůže dýchat. Divoce a po paměti bušila příkrývkou do plamenů před sebou. Potom se pokusila ustupovat, zachytila se však ve spleti stébel. Konečně se jí podařilo uniknout před oblaky kouře.

Muži mezitím začali za ohněm udupávat cestičku. Susanna se vrátila na cestičku a začala vytrhávat trsy lnu, aby ji rozšířila, a házela hlínu mezi plameny a len. Najednou oheň na jednom místě cestičku přeskočil. Muži křičeli jeden přes druhého a začali udupávat další cestičku.

Tma houstla a Susanna viděla, že oheň pomalu dohasíná. Ve stěně zuřících plamenů se objevovaly širší a širší tmavé mezery. Teď přišel Clyde Willis se spřežením volů, kteří táhli přes pole něco, co vypadalo jako velká kláda. Vedl je podél řádky, kde končily plameny a začínala zeleň. Pod jeho kládou vyskakovaly tu a tam malé jiskřičky ohně.

A potom všechno ztichlo. Nebylo už slyšet žádné volání a křik, žádné tlučení a praskot. Zaznělo hlasité bučení, jeden z volů zřejmě chtěl domů. Lidé mlčky postávali ve tmě. Nikdo nechtěl věřit tomu, že už je po všem.

Skutečně vyhráli, i když jen taktak. Susanna stála jen šest nebo sedm metrů od stodoly.

Když se Susanna příštího dne probudila, Sam už byl vzhůru. Toho rána se nestarala o svůj účes. Rychle si oblékla staré šaty a pospíchala dolů. Nohy ji bolely. Nebylo divu. Desítky malých řezných ran připomínaly, že pobíhala po poli neobutá. I teď byla bosa.

Vyšla zahradními vrátky. Byl kalný den, nebe zatažené. Zastavila se u stodoly a hleděla na pole. Uprostřed spáleniště stál Sam a vypadal jak hromádka neštěstí. Skoro celé pole bylo vypálené a černé. Tu a tam vystupovalo trochu kouře. Rostliny, které požár nezasáhl, byly sešlapány a poničeny.

Sam hleděl na svou ženu, která se pracně dostávala přes sešlapané stonky lnu až k němu. Zavravorala a jeho silná ruka ji zachytila.

„Tak,“ zabručel, „nejsme na tom hůř, než když pole leželo ladem.“

„Ani lépe. Mělo nám to pomoci zaplatit dluhy.“ Oči ji pálily, nejen od kouře. „Oheň v domě možná byla náhoda, ale to zde už náhoda nemohla být. A měštití soudci se ani nebudou snažit, aby případ vyšetřili. Patří k nejzarytějším whigům.“

„Pomsta patří mně,“ praví Pán. »Já odplátím.« Měla bys soud přenechat jemu.“

„Ač bych tentokrát ráda byla jeho ochotným nástrojem,“ vyhrkla Susanna.

Severní větry, žně a podzimní déšť ochladily rozpálenou politickou situaci. Susanna se těšila na klidnou zimu. Ale klid trval jen do voleb v roce 1705. Zase se střetli whigové a toryové, mezi nimiž byl i Sam. A když se objevila první tráva, hlasy, které v zimě utichly, se zase začaly ozývat. Názory lidí natolik rozdělovaly, že prvního května stáli kolem májky podle politických seskupení.

V druhém květnovém týdnu porodila Susanna své šestnácté dítě. Možná měla paní Whippleová se svými poznatky přece jen pravdu. Od posledního porodu uplynulo třiadvacet měsíců a dítě i Susanna to ten-

tokrát zvládly dobře. Susanna se rozhodla, že zaměstná druhou chůvu, alespoň v prvních měsících, neboť i když se jí dařilo lépe než obvykle, přece jen byla velmi slabá. Doufala, že Bůh toto maličké zachová.

Volby byly stanoveny na třicátý den v měsíci a podle Susanny už bylo načase. Měla dost těch politických sporů. Někteří místní horlivci nadávali jejím dětem, když si hrály na dvoře fary.

Jednou v úterý večer, bylo to 29. května, se Sam vydal na shromáždění do Lincolnu. Susanna nechtěla, aby šel. Den voleb byl mimořádně nebezpečnou dobou pro toryho, který procházel temným lesem patřícím whigům. Na druhé straně nechají možná whigové a jejich stoupenčí faru na pokoji, když tam nebude popudlivý Sam.

Nenechali. V předvečer voleb se shromáždili před farou a ztropili tam hluk. Přímo před oknem ložnice stříleli z pušek, tloukli do hrnců, bubnovali a vyřvávali, co si myslí o lidech, kteří podporují bezcitného monarchu.

Susanna jim po služebné vzkázala, že Sam není doma. Buď jí nevěřili, nebo byla i ona objektem jejich nenávisti a posměchu.

Při každé salvě sebou mimino v postýlce trhlo. Tříletá Nancy plakala a vlezla si do postele k Susanně. Potom Susanna poslala Nancy do Emiliiny postele a poprosila novou chůvu, aby po zbytek noci vzala mimino k sobě domů. Tomu maličkému byly teprve tři týdny. Nakonec si Susanna přetáhla příkrývku přes uši a pokusila se usnout.

Nedokázala si vzpomenout, kdy hluk ustal. To jediné, co se ozývalo, byl zpěv drozdů, vrabců a sýkorek. Někde dole uslyšela potlačovaný pláč. Ať se o to postará služebná! Susanna opět zavřela oči a využila ještě chvilky mezi spánkem a bdělým stavem.

Někdo stál vedle její postele a naříkal. Susanna se nutila, aby se vzbudila. Tělo však vypovídalo službu a nechtělo se probrat.

„Paní?“ Dívčin hlas se třásl.

„Co je?“

„Paní, tady, miminko...“

„Nevíš si s ním rady?“

„Ach, paní...“ Dívka vzlykala. Susanna se napřímila. Dívka hodila na postel těžký raneček a rychle vyběhla z pokoje.

Co to zabalili do dětské přikrývky? Snad ne...

Susanna vykřikla. Rozum se bránil tomu, co viděla. Zmocnil se jí pocit, že se tělesně a duševně zhroutlí. Nechápala, že raneček v jejím klíně bylo skutečně její miminko. Mrtvé!

Pronikavým hlasem zavolala služebnou.

Zdrcená žena stála ve dveřích. „Ano, paní?“ Opět vzlykala a držela si ruce před uslzeným obličejem. „Ta dívka, paní, ta nová chůva. Ten randál v noci... Trvalo to hrozně dlouho a ona vyčerpáním usnula. Je to jejich vina, paní, ne její, že spala tak tvrdě. Vzala si dítě do postele, jak to děláte vy, a novorozeně pak zalehla a udusila. Ona to nechtěla udělat...“

Susanna se slyšela, jak posílá ženu pryč. Potom vzala novorozeně do náruče a začala je kolébat a objímat. Hlava a potom i srdce pomalu začínaly chápat, co se stalo.

Teprve k večeru byla schopna připravit to nejnnutnější pro pohřeb novorozeněte.

To oni pravděpodobně zapálili dům. Jistě zapálili Samův len. A teď způsobili smrt jejího nejmladšího dítěte. Služka měla pravdu. Ti ničemové, ta odporná stvoření v Božích i v jejích očích. Politické spory! Jak je Susanna nenáviděla! Působily takový žal a bolest.

Co horšího ještě mohou místní lidé udělat její soužené rodině? Několik týdnů nato prosadili, že Sam byl zatčen a vsazen do žaláře pro dlužníky.

Oharek vyrvaný z plamenů

Susanna si nervózně pohrávala s rukama. Ne, její nervozitu nevyvolalo prostředí. Město jí nevadilo, neboť se narodila a byla vychována v Londýně; York sice nebyl tak velký, ale byl do jisté míry podobný. Nevadilo jí také, že se měla setkat s arcibiskupem. Její otec se často stýkal s vysoce postavenými osobnostmi. Vyrůstala v prostředí velkých mužů a velkých myslitelů.

Susannu znervózňoval důvod její návštěvy. Už před pěti lety se Sam obrátil na arcibiskupa z Yorku s prosbou o peníze. Dostal tehdy dvacet liber, ale po návštěvě v Londýně a několika dalších zbytečných vydáních se mu peníze rozplynuly pod rukama, aniž by je Susanna vůbec spatřila. A teď seděla Susanna sama v prelátově domě.

Z druhé strany dlouhé chodby se blížil arcibiskupův pomocník. „Mylady, Jeho Eminence je připravena vás přijmout.“

Susanna následovala mladého muže a prošla vysokými zdobenými dveřmi. Čekala, že nalezne arcibiskupa na jakémsi trůnu, přinejmenším na vyvýšeném místě, ze kterého bude shlížet na zdrcenou ženu faráře. Byla však uvedena do pěkné malé zahrádky obklopené zdí.

Tam viděla čerstvě uhrabané cesty, lemované řadami pomněnek, pivoňky a růže, které se vinuly podél východní zdi, a také tmavě zelené listí šípkových růží. Krátce se zastavila, aby si naplnila plíce a srdce nádhernou vůní čerstvých květů. Vonělo to jako kdysi doma, a byla to tato vůně, která jí dodávala novou odvalu a připomínala jí dobu, kdy ještě na každou otázku znala odpověď. Jistě byl Bůh s ní, jistě však byl také s arcibiskupem z Yorku.

Jak důstojně a vznešeně zní tento titul! Avšak muž sám takový nebyl. Seděl na dřevěné zahradní židli poblíž slunečních hodin a když vstoupila, přátelsky se usmíval.

Susanna se uklonila a hned si dělala starosti, zda byla ta úklona dostatečná. Ale už bylo pozdě. Bude to muset stačit.

„Posadte se, paní Wesleyová. Nebudeme se zdržovat formalitami.“ Pokynul rukou na stoličku, na kterou Susanna s díky usedla. Ač se arcibiskup zdál být přístupný, Susanna byla ještě stále nervózní. Pevně sevřela ruce, aby se netřáslly.

„Slyšel jsem, že uvrhli našeho Samuela do vězení pro dlužníky v Lincolnu,“ začal. „A také jsem slyšel, že jste mu poslala své prsteny, jediné cennosti, které máte, protože jste měla strach, že nedostává dostatečně najíst.“

Cítila, jak jí tváře začínají hořet. „On je však zase poslal zpět a řekl, že to není třeba. Možná, že má reakce byla unáhlená.“

Důstojný pán se opřel a sepal své ruce, podobně jak to činíval Susannin otec. Měla najednou pocit, že by měla sedět spíše u jeho nohou. „Řekněte mi, paní Wesleyová, měla jste někdy skutečný nedostatek, musela jste někdy hladovět?“

„Hladovět vlastně ne, mylord. V tomto smyslu jsme nedostatek neměli. Ale dá to velkou námahu sehnat jídlo, abychom se najedli, a potom je zaplatili. Myslím, že shánět jídlo za takových okolností je skoro stejné jako nemít žádné.“

Hleděl na ni velkýma soucitnýma očima, stejně jak to činíval otec. „Vy máte doma pět dětí?“

„Malý Sammy chodí do školy v Londýně. Bystrý chlapec, je mu teď patnáct. Ale máme ještě šest dalších dětí ve věku od dvou do třinácti. Vlastně bychom měli teď ještě jedno novorozeně, kdyby...“ Nedostávalo se jí slov. Když slova našla, byla špatná: „... kdybychom nebyli toryové.“

Kousla se do rtu. Nechtěla zmiňovat tu hroznou událost. Ale bolest a zármutek nad nedávno zemřelým nemluvnětem byly příliš čerstvé, aby se daly ukrýt. A potom se z ní všechno provalilo: požáry a zastrásování, stálá opozice a konečně ta věc s kravami a se psem.

„Krátkce poté, co Sama zatkli – na vlastním farním dvoře – tedy krátce poté přišlo pár zlotřilců a zpusťovalo kostel. Chtěli jsme nechávat dveře zamčené, ale městští soudci byli proti. A potom ty krávy. Brzy po Samově zatčení, jim někdo v noci rozřezal vemena. Pes je zřejmě chtěl bránit, ale oni ho pobodali a jednu nohu mu skoro uřízli. Krávy ještě žijí, krávu nelze tak rychle utratit, ale už nedávají mléko. A my mléko potřebujeme, Vaše Milosti!“

Seděl dlouho tiše a Susanna byla ráda, neboť jí to poskytl čas urovnat si myšlenky. Hluboce se nadechl: „Co bych podle vás mohl udělat, paní Wesleyová?“

„Nevím. Nevím, co byste mohl udělat a také nevím, co bych mohla udělat já. Sam chce bezpodmínečně zůstat. Pro něho je Epworth tím místem, kde ho Bůh chce mít. Ale jak to bude dál?“ Potřásla hlavou.

Na arcibiskupově tváři se objevil úsměv. „Dostal jsem poštu!“

Susanna sraštila čelo. Pak jí došlo, oč se asi jedná. „Jistě si Samovi nepřátelé stěžují.“

„Zčásti ano. Jak tomu rozumím, káže obnovu a probuzení. Dopisy si trochu protiřečí, ale jak čtu mezi řádky, váš Samuel mluví lidem do svědomí. A to je koneckonců jeho úkolem. Pak si ještě stěžují na jeho politický postoj.“

„Avšak váš postoj a Samuelův postoj se shodují, není-liž pravda?“

„Jistě. Dostal jsem také dopis od Samuela. Z vězení.“ Sáhl do své kapsy a vytáhl složený list papíru. „Zde je. Zmiňuje se, že mu nepřátelé spálili len. To se ho zřejmě velice dotklo. Snažil se asi uplatnit se v zemědělství, že?“

„Ano, snažil. Len byl jeho velkou pýchou, a skutečně se dobře vydařil. Pole bylo po léta neobdělávané a bylo úrodné.“

Biskup se usmíval. „Cituji: »Co se mne dotklo nejvíce, byla skutečnost, že jsem své stádce musel přenechat takové smečce vlků...« A dále: »Moje žena to nese statečně, jak je jejím zvykem a jak jsem to od ní očekával.« Dále píše, že si ho Bůh ve vězení používá mezi spoluvězni, kteří tak nutně potřebují Boha.“ Arcibiskup složil list. „To mne těší víc, než tušíte: že ve svém biskupství mám muže, který je Bohu tak oddán.“

Co k tomu měla dodat? „Neustále se modlí za probuzení a stále věří, že jednou přijde.“

Biskup vstal. „Paní Wesleyová, děkuji vám srdečně za vaši návštěvu. Říkáte, že nevíte, co byste měla dělat, a přece to děláte. Slyšel jsem o vašich velice způsobilých dětech. Vychovávat děti v bázni Boží je velká odpovědnost, stejně jako správa fary, když váš manžel je často pryč. A myslím, že vím, co se dá dělat.“ Vytáhl obálku a vtiskl ji Susanně do ruky. „To je jedna možnost. Máme v církvi zvláštní fond pro takové případy. Ještě dám o sobě vědět.“

Pomocník ji doprovodil ven kolem šípkových růží. Jako ve snu prošla branou, obálku v ruce. Trvalo chvíli, než dostala odvalu ji otevřít.

Obsahovala dar, štědrý dar. Nestačil sice na vykoupení Sama z vězení, ale Susanna bude moci na čas odvrátit „vlky“ a nakoupit chléb a mléko. Jak jen může být někdo tak mstivý a zmrzačit její krávy a rodině zabít psa?

Ještě jednou si Susanna promítla celý ten rozhovor a snažila se vzpomínat si na podrobnosti. Jestli jí všechno neklamalo, byl vysoce postavený pán v této nesvaté válce nervů a zbabělých úkladů na Samově straně. A z jeho pevného hlasu nabyla dojem, že slova „ještě dám o sobě vědět“ nebyla řečena jen tak, že něco podnikne.

O pár týdnů později se arcibiskupovi podařilo splatit velkolepým darem polovinu Samových dluhů. Tak mohl Sam trávit Vánoce doma. Zbytek zimy pobýval jako poslanec synody v Londýně.

Susanna často psala Sammymu a z jeho odpovědí vyčetla, že její dopisy jsou vítány. „Chtěla bych ti poradit,“ psala, „abys svůj život uspořádal podle určité metody, neboť jen tak se naučíš využívat každou minutu co nejlépe!“

Léto roku 1706 přineslo Susanně, a možná také jejímu okolí, překvapení: neporodila žádné dítě. V prvních měsících následujícího roku se pak narodila malá Martha, které všichni říkali „Patty“.

Týden před Vánocemi roku 1707 porodila Susanna předčasně malého chlapečka. Bylo to velice slabé a křehké stvoření. Dosud o všechny předčasně narozené chlapce přišla. Touha po přežití syna se stala hlavním předmětem jejich modliteb. Snad Bůh bude milostiv a zachová ho. Dala mu jméno Charles.

A malý Charles žil a rostl, i když málo přibýval na váze. Když překonal následky předčasného porodu, vyvíjel se v nejbystřejší, nejvešelejší a nejkrásnější, a především v nejaktivnější dítě rodiny. V únoru 1709 udělal své první krůčky a do všeho strkal nos.

***

Středa devátého února začala jako každá jiná středa. Susanna se cítila jako vždy před porodem. Většinu dne strávila v posteli, neboť jí bylo všechno zatěžko. Chápala teď svou vlastní matku, která byla stále nemocná. Ta porodila dvacet pět dětí. Toto bylo Susannino devatenácté těhotenství. Kdyby muži měli rodit děti, bylo by v každé rodině asi jen jedno dítě!

Johnovi ještě nebylo šest, Patty měla teprve dva roky a Charles byl stále v pohybu. Chůva sotva věděla, kde jí hlava stojí a Emilia měla v sedmnácti letech také plné ruce práce. Možná by měli najmout další děvče. Avšak ještě je tížily dluhy.

Politické spory opět vzplanuly. Susanna o ně nedbala. Alespoň teď byl Sam doma.

V šest večer přinesli Susanně jako obvykle jídlo. Neměla však na ně ani pomyslení. Ustrkla vína, skleničku však nedopila. Pavel sice mladému Timoteovi radí, aby kvůli žaludku pil trochu vína, Susanna však svůj příděl vína vždy omezovala. Možná, že nemoci byly jakousi Boží výchovou, neboť kdyby byla zdravější, pila by asi daleko víc.

V osm hodin nastal v domě klid. Sam šel nahoru o něco později, políbil Susannu na dobrou noc a stáhl se do vedlejší místnosti. Proč nemohla usnout? Tělo i duše se nějak zdráhaly. Cítila zvláštní nespokojenost a nepokoj. Doufala jen, že porodní bolesti nezačnou předčasně. Prosím, Pane, nedopusť, aby to byl zase předčasný, těžký porod!

Ve tmě za dveřmi se rozlehl sopránový hlas Hetty. Dveře se naráz otevřely: „Mami, oheň! Mně padlo něco hořícího přímo před nohy!“

„Kde je otec?“

Hetty zmizela. Susanna slyšela, jak buší na Samovy dveře, a zaslechla jeho hlas a potom těžké kroky. Pak přišla Emilia a Sukey a najednou už nebyla tma. Na chodbě svítila jasná načervenalá zář, ohavná zář dávné noční můry. Vzpomněla si na své nejhorší sny. Zatímco si Susanna s děvčaty razila cestu do haly, tloukl Sam na dveře chůvy.

Stěna vedle ní se ocitla v plamenech, Susanna vykřikla. Nějak se jí podařilo sunout jednu nohu před druhou a dostat se dolů. Emilia se vrátila a podpírala ji, a teď přišel také Sam. Byla zachráněna!

„Klíče! Zapomněl jsem klíče!“ zvolal Sam a dopotácel se ke schodišti. Na schodech se objevila chůva s Charlesem a s Patty. Susanna na svém nahém těle cítila horko. Byla sotva při smyslech a špinavý, palčivý kouř jí vnikal do očí a do plic.

Konečně se vrátil Sam, v ruce mu chrastily klíče. Za ním se zřítilo hořící schodiště. Na návrat už nebylo pomyslení. Díky Bohu, pokoje už byly prázdné.

Kde však jsou děti? Susanna je neviděla. To jediné, co viděla a cítila, byl oheň, který byl všude. Nemohla se dostat ke dveřím do zahrady. Oheň zablokoval také hlavní vchod. Cítila zase Sama vedle sebe, jak ji chrání.

A pak uslyšela z dětského pokoje hlas. Srdce se jí zastavilo. „Same! Jackie...“

Sam se otočil ke schodišti.

„Nedělej to!“ křičela. Varování však už bylo zbytečné. Schody byly v jednom ohni a s rachotem se zřítily do moře plamenů. Jiskry létaly vzhůru a spojily se se zuřícími plameny v druhém poschodí.

Sam se vzlykotem padl na kolena a svěřil svého syna Bohu.

Susanna nevěděla, jak se dostala ven. Vzpomínala si jenom, že zoufale prosila svého Spasitele o záchranu, že nahá proběhla stěnou plamenů a že ji zachytily sousedky a chladivýma jemnými rukama ji zahalily do zástěr a sukní. Pak ji položily na nějakou rohož do studené trávy.

Jackie! Její záhadné, oddané dítě, které podobně jako ona už ve svých mladých letech milovalo pořádek a metodu. A pak se jeho hlava objevila v okně prvního poschodí, osvětlená zezadu jasnou září.

„Rychle, hoši!“ křičel zavalitý sedlák. „Billy, stoupi si mi na záda. Ano, tak.“ Farmář se opřel o štukovanou stěnu a další, menší muž se mu vyšplhal na ramena. Dosahoval zrovna k spodnímu rámu okna. Jackie se z okna vyklonil a muž ho uchopil za vlasy. Pětiletý chlapec se přehoupl přes okenní římsu a padl do bezpečných rukou těchto negramotných Božích služebníků. Sotva stanul na zemi, běžel rovnou ke své matce.

Sotva oba obdivuhodní zachránci uskočili s rachotem se zřítily střecha domu na druhé poschodí, které se s hřmotem propadlo na první a za chvíli povolila východní stěna, pomalu, skoro majestátně. Severní stěna se k ní naklonila a pozvolna se sesula do hučícího žáru. Susannin svět se rozplynul v jednom velkém ohni.

Tentokrát nebylo pomyšlení na záchranu vůbec ničeho, ani knih, ani žádných písemností. Také dvacetilibrová bankovka, kterou měla schovanou v zásuvce psacího stolu, byla ztracena. Tolik peněz, tolik dobrých, zatuchlých starých knih...

Susanna trávila měsíce tím, že psala knížku duchovních úvah pro své děti. Teď bylo po ní, shořela jako seno a sláma. Susanna teď nesměla připustit, aby ji hrozná ztráta nebo hrůza této noci zdeptaly. Nesměla připustit, aby strach a rozrušení způsobily předčasný porod. Musela být svým dětem příkladem, ale – hrozně to bolelo! Cítila se, jako by jí někdo rval srdce z těla.

Nikdo se ani nenamáhal oheň hasit. Věděli, že to nemá smysl. Poslední zdi padaly. Lidé couvli a chránili si obličej před žárem. Jiskry tančily jako milion démonů uprostřed temné noci. Sousedé zvedli Susannu s rohoží a donesli ji vedle k Wilkesovým. Také Sam s dětmi tam šel.

A bude tam Jackie, který unikl v poslední chvíli zázračným způsobem jisté smrti. Susanna slíbila Bohu, že se tohoto dítěte ujme s obzvláštní péčí, když je Bůh tak milostivě ochránil. Bylo zřejmé, že Bůh má s malým Jackiem zvláštní plány. Co mohla učinit, bylo nasnadě: vychovávat chlapce v bázni Boží a zprostředkovat mu vzdělání a takový způsob života, který by se Bohu líbil a byl Bohu užitečný.

Byl zachráněn, nebyl ztraceným synem. A Susanna si opět vzpomněla na biblický verš, který ji napadl při záchraně Sammyho, když se ztratil. Toto slovo Písem se hodilo i teď: „Tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen.“

Příležitost k službě

Když se žena cítí dobře a je veselá, nepotřebuje žádné další povzbuzování. Ale když je skleslá a vidí svět plný temných mraků, je laciné „hlavu vzhůru!“ to poslední, co by chtěla slyšet.

Sam, laciný utěšovatel, se vracel. Susanna už z dálky poznala jeho koně podle charakteristického cvalu a věděla, že to je on, aniž by se podívala. Vzpomněla si na dobu, kdy rozpoznávala poštovního koně, svou spojku s mužem svých snů.

Zahradní brankou vyběhla ven. Branka nutně potřebovala nový nátěr, neboť zářem ohně barva popraskala. Malou Kezii si přehazovala z boku na bok. Razila si cestu přes cihly a trámy, kolem pohozeného nářadí používaného na stavbě, a pohleděla ke starému dubu. Přetrval staletí, teď však padl za oběť nesmyslnému požáru. Ta myšlenka ji ještě víc rozesmutila. Došla ke svému muži, který právě sesedal s koně.

Na tváři měl obvyklý úsměv. Vzal ji za ramena a řekl: „Obstaral jsem něco pěkného. Překvapení pro tebe!“

„Skutečně?“ Byla by to vhodná příležitost k připomenutí jejich dluhů, ale zdržela se. Takové výtky nebyly dobré. Sam bude vždy rozehazovačným, ať mu to předhazuje nebo ne.

Zvedl hlavu a hleděl na zedníky, jak stavěli nový komín. „Ohromné. Dobrá práce, nemyslíš? A všechno z cihel. Už žádné hrázděné zdivo, které hoří jako troud. Příští faráři nám budou vděční!“

Možná by teď přece jen měla zmínit dluhy.

„Ohromné je, že budeme mít o čtyři sta liber dluhů víc.“

„Ne, ne, miláčku.“ Sam ji vzal znovu za ramena. „Další překvapení pro tebe. Vzpomínáš si na Johna Sheffielda?“

„Samozřejmě, markýz z Normanby.“ Hořké vzpomínky na rozdílné názory na vdovu znovu ožily.

„Stal se vévodou z Buckinghamu. A právě přispěl značnou částkou na umožnění čtyř set liber, které bude stát vybudování této fary. Zdaleka už nejsme tak zadluženi, jak si myslíš.“

Sam objal Susannu a vedl ji k poškozené zahradní brance. Chvilku stáli vedle sebe. Přála si jít někam jinam. Zahrada ji už netěšila.

Sam hleděl na hnědé skvrny a na zeleň. „Pravda, ztratili jsme několik rostlin, které byly nejbližší domu. Jsem rád, že tvé šípkové růže to vydržely.“

„Ale sukovitý dub je pryč. A pochybuji, že se jabloň kdy zotaví, ta tam vzadu, která vlivem žáru začala tak brzy kvést. Všechno je hnědé, letos nebudou žádná jablka, ani jedno.“

„A co to překvapení?“

Proč necítí větší zájem? Jako by ji už nic netěšilo. V poslední době jí bylo všechno jedno.

„Ach tak, mé překvapení. Najal jsem jednoho z Grimesových chlapců, ne toho malého, nýbrž toho staršího, jako pomocnou sílu. Pomůže ti v zahradě, obstará dobytek, bude dělat práci venku, která bude třeba. Někoho takového jsme přece už dlouho hledali.“

Tím padl výhled na další služku v domě. Nemohli si ji dovolit.

Tu přiběhl Jackie jako vítr. Pověsil se na svého otce, jak ho vždy vítal. A pak začal vyprávět s neobvyklým nadšením:

„Měl jsi vidět starého Sweeneyho! Jel po ulici na svém valachu, na tom malém koni, a jeden z bratrů Jase Hookera zapískal. Hodně nahlas. To zvíře vyskočilo a starý Sweeney vyletěl do výšky. A když zase padal dolů, kuň už pod ním nebyl, takže sletěl rovnou do bláta. To byla legrace. Jase a já jsme pukali smíchy...“ Najednou se zarazil. Podíval se na svou matku.

Ta ohroměně zírala na syna.

Jackie pokrčil rameny. „No jo, bylo to legrační. To byste tam museli být a vidět to.“

Susanna byla šokována a trvalo jí chvíli, než svůj úlek a své napomenutí projevila spořádaně. „Znáš přece rozdíl mezi pečlivým a nepořádným projevem. Nechci, abys mluvil tak ledabyly! To bylo naposledy! Nenazývej toho pána »starý Sweeney«. Budeš ho oslovovat slušně a mluvit o něm s úctou! A především se nebudeš vysmívat neštěstí druhých. To vůbec není k smíchu!“ A ještě hlasitěji dodala: „Rozuměl jsi?“

„Ano, mami.“ Jackie měl slzy na krajíčku a měl k tomu důvod. Kde jen zůstala jeho zdvořilost a dobré způsoby, kterým ho matka od malička učila?

„Nech ho, snad to není tak zlé,“ vmísil se Sam, který zase jednou stál na straně svého syna. Tentokrát však Susanna nepovolila.

Zarazila ho. „Je to dokonce ještě horší! Nejen, že se chlapec učí špatným způsobům, ale ani nemám místnost, kam bych ho mohla za trest poslat. Musíme za každou cenu dokončit stavbu domu a mít zas děti doma. Musíme! Slušnost a dobré způsoby, kterým jsem je učila, zřejmě shořely při požáru!“

Sam pokynul hochovi. „Běž si zase hrát, Jackie!“ Hoch běžel zpět k Hookerům.

„Negramotní, necivilizovaní balíci! Mají způsoby jako tažný dobytek.“ Byla vyčerpaná a položila hlavu na Samovo rameno.

„Jeden z těchto negramotných, necivilizovaných balíků byl Božím nástrojem, aby našeho chlapce zachránil z ohně, Sukey!“ Sam to neřekl vyčítavě. „Promluví se stavitelem, aby zapojil více lidí a dům byl dřív hotov. Sukey, dělám si o tebe starosti. Všechna minulá neštěstí, abych tak řekl, se po tobě jenom svezla. To poslední ti zřejmě dodalo. Mám dojem, že jsi ještě nepřekonala ani požár, ani poslední porod.“ Jeho hlas bylo sotva slyšet. „A nevím, jak bych ti pomohl.“

„Sama to nevím. Je mi teď všechno jedno. Je mi jedno, zda jím nebo mám hlad, zda žiji nebo umírám. Dokonce i city k tobě už nejsou tak vroucí, ač jsi se nijak nezměnil. Ach, všechno je tak...“ Nemohla najít slova, která jí jindy plynula tak volně. Jazyk se jí najednou zadrhl. Pro pocity hořkosti a prázdnoty, které tížily její srdce, nebyl žádný přiměřený výraz.

Samovy teplé ruce přitáhly její hlavu k sobě, konečky prstů masíroval její spánky. Volala k Bohu o úlevu – a nic se nestalo. Kde je Bůh, když ho člověk potřebuje?

***

Ještě než byl dokončen nový kamenný dům, začala Susanna se stěhováním. Získala malý jídelní stůl, který pak vyměnila s Grimesovými za jejich velký. Jejich hoši jeden po druhém odešli z domu a rodina už nepotřebovala velký jídelní stůl. Susanna teď měla, počítáme-li také malou Kezzy, kolem stolu devět dětí. Také dostala několik jednoduchých postelových rámců, s nimiž rodina musí vystačit, než si budou moci dovolit koupit pořádný nábytek. Objednala pár polic na knihy,

i když celá knihovna padla za oběť plamenům. Ani jedna zatuchlá kniha se nezachovala! Kdykoli Susanna pohleděla na prázdné police, pocítila velký smutek.

Psala dlouhé, chmurné dopisy Sammymu do Londýna a popisovala mu pokrok, jaký nastal nebo i nenastal. Naříkala nad ztrátou písemností, které během doby nashromáždila, zvláště nad ztrátou malé příručky, kterou po léta sestavovala, aby pomohla dětem následovat Boha. Jedna z jejích krav přestala dojít, dodala, a lasička vyplenila kuřata.

A pak se jednoho dne všechno změnilo, aniž by Susanna přesně věděla, jak a kdy. Nová chuť do života možná souvisela s překvapením, které pro ni Sam objednal a které přišlo jednoho krásného zářijového odpoledne. Z Lincolnu přijel vůz ze zahradní školky. Bez velkého rozruchu vozka zastavil u zahradní branky, vytáhl lopatu a začal v zahradě vysazovat moruše.

Moruše! Susanna po desetiletí snila o moruších. A teď tu stály u slunné zahradní stěny, i když listy visely poněkud sklesle. Dodavatel ji varoval, aby nečekala plody v nejbližších letech, dokud stromy nevyrostou. Pak skočil na svůj povoz a odjel. Co její srdce potěšilo víc než moruše, byla ta skutečnost, že si Sam po tolika letech vzpomněl na toto její přání. Jak se můžete zlobit na rozhazovačného člověka, který utrácí, aby vás obšťastnil, a to způsobem, jaký byste vůbec nečekali?

Konečně nastal den, kdy zase mohla shromáždít rodinu pod společnou střechu. Sukey a Hetty, které bydlely u strýce Matthewa v Londýně, se vrátily domů. Tvrdily, že jsou zase rády doma, avšak Susanna dobře viděla, že se jim život ve městě zalíbil. Přesto, že bylo možné říci, že děvčata už byla ve věku dvanácti a čtrnácti let rozumná, osvojila si některé nezpůsoby a slovní obraty, které se Susanně nelíbily. Strýc Matthew zřejmě nebral výchovu zdaleka tak důsledně, jak by to Susanna od lékaře očekávala.

A ostatní z jejího houfu! Všude objevovala posměšky, hloupé řeči, špatnou angličtinu a ještě horší chování. Svět zasel býlí do Susanniny pěstěné zahrádky a bude třeba značné námahy, než tento plevel vytrhá i s kořeny. Ale o nápravu dětí zcela jistě usilovat bude!

Když ukázala dětem, kde mají své postele, shromáždila je ve své nové

kuchyni. Pohleděla z jedné tváře plné očekávání na druhou: „Většina z vás je ještě příliš malá, aby rozpoznala dobré od špatného a lepší od dobrého. Mým úkolem je ukázat vám tento rozdíl a chci tak činit.

Aby nebyl nikdo opomenut, bude každý den přesně rozdělen podle určité metody a řádu. Většinu pravidel už znáte, ale zřejmě jste je pozapomněly. Když otevřeně přiznáte chybu a nebudete ji zakrývat, nebudete za to bity. Jakmile jste byly jednou za něco potrestány, už se o tom nebude mluvit. Bůh nám také odpouští naše viny. Nikdy nestrpím žádné hříšné činy, a vy víte, co to je: lhaní, okrádání a tak dále. Když něco slíbíte, musíte to dodržet, i vůči malé Kezzy, a budete respektovat vlastnictví druhého. Bez povolení si nesmíte nic vypůjčit, slyšíš, Emilie? A když něco darujete, je to dáno jednou provždy, i kdybyste to později potřebovaly – pokud jste si ovšem nestanovily takovou podmínku.“

Hluboce se nadechla a podívala se kolem. Měla milé děti. Zaslouhují si to nejlepší vychování. Každý den jim uloží, aby si přečetly ráno kapitolu ze Starého a večer z Nového zákona a dvakrát denně Žalmy. Nic se nevyrovnalo Písmu při výuce dětí – a ovšem i dospělých.

Počínaje Jackiem se děti věnovaly šest hodin denně učení, přičemž starší děti pomáhaly vyučovat mladší. Na počátku a na konci každého školního dne zpívaly žalmy. S přípravou na spaní začínaly v pět odpoledne; večere byla v šest; osobní pobožnost byla v sedm a přesně v osm šly spát. Domácnost začala fungovat podle přesných pravidel, tak jak to Susanna milovala.

„Nic si nepřejí víc,“ napsala svému muži, „než svým životem sloužit dětem, i když velice skromným způsobem. Porodila jsem je do světa a toužím s Boží pomocí prokazovat jejich duším dobro.“

Sam odjel do Londýna. Plnil povinnosti poslance své diecéze, nebo prchal před domácí všedností? Susanna si nebyla jista. Z jeho dopisů vyplývalo, že se snažil najít mecenáše pro své básně a že měl práci při zasedáních. Zpočátku byla Susanně absence jejího muže poměrně lhostejná, pak ho však začala postrádat.

Přišel rok 1710, který nepřinesl žádné novorozeně. Proti tomu neměla námitky. Vždyť Kezzy byla stále ještě malá.

Avšak další rok přinesl jiné problémy.

Vše začalo nevinně. Z osmdesáti liber ročně, které zůstaly na živobytí, dostal vikář, sloužící za Samovy nepřítomnosti, čtyřicet liber. Tento vikář Inman, který neživil žádnou rodinu, kázal převážně o povinnosti splácet dluhy. V neděli ráno míval kolem dvaceti posluchačů.

Susanna měla každou neděli pro své děti večerní pobožnost, které se také účastnil chlapec Grimesů a služebná. Chlapec přivedl i své rodiče, a než se Susanna nadála, přicházelo třicet až čtyřicet lidí, aby na nové faře slyšeli krátký, prostý výklad, určený dětem.

Ubíhal měsíc po měsíci a vše se dalo podle zaběhaného řádu. Na jaře vypukly neštovice a Jackie a čtyři jeho sestry skoro zemřeli. V létě přišel Sam domů, a na zimu zase zmizel do Londýna.

Když Sam odešel a vikář Inman předkládal prázdná slova prázdným lavicím, rozhodla se Susanna pokračovat v nedělních večerních shromážděních. Toho roku připravovala modlitby a výklady daleko pečlivěji, neboť se už dávno nedalo mluvit o dětských bohoslužbách. Až dvě stě lidí se shromažďovalo týden co týden v neděli večer v přízemí na faře! Pro nedostatek místa musela služebná ještě poslat mnoho návštěvníků pryč.

„Vlastně bych všechny ty lidi měla odmítat,“ svěřila se jednou Susanna Jackiemu, „neměla bych však to svědomí. Většina z nich neumí číst a náš vikář Bibli moc nevykládá. Jediné místo, kde ti lidé slyší zvěst, je zřejmě zde.“

Těmito argumenty nechtěla Susanna uklidnit Jackieho, nýbrž sebe. Přísně vzato, jen ordinovaní muži směli předkládat Bohu modlitby lidu, a Susanna nebyla ani jedno, ani druhé. Vstoupila do domény mužů a převzala povinnosti mužů. Muži se směli stát faráři, mohli kázat, jako laikové směli číst Písmo. Ženám Bible prikazovala, aby ve shromáždění mlčely.

Ale ona se cítila v nedobrovolně začaté službě dobře. Negramotný zástup lidí, který neuměl číst Bibli, hladověl po Slově a ona jim mohla dát pokrm. Respektovali ji, potřebovali ji. A ona jim mohla pomoci.

Pak napsal Sam. Doslechl se o tom, že provádí věci, které vypadají velice podezřele. Že to není pravda!

S hořkostí si vzpomněla na výjev s markýzovou vdovou a stále ještě byla přesvědčena, že Sam tehdy neměl pravdu. A pokud šlo o prince Oranžského, Sam také šlápl vedle. Susanna se od té doby mnohému naučila. Bylo by velice snadné zase vyprovokovat Sama k tvrdému postoji. Musí svou odpověď pečlivě zvážit.

Napřed Samovi připomněla, že on má odpovědnost za duchovní výuku dětí. Protože však často nebývá doma, musí tento úkol převzít ona sama. Dělá večerní bohoslužby stejným způsobem, jak je dělal Sam. A že přichází tolik lidí navíc, to jí koneckonců nikdo nemůže vytýkat; jak je může odmítnout?

Uvedla, že to není žádná společenská událost. Po shromáždění jdou všichni okamžitě domů. A nikdo přece nemůže mít nic proti tomu, že ti lidé jsou vedeni k Písmu, místo aby znesvěcovali den Páně jako mnoho jiných lidí.

Odpověděl tak, aby vyhověl oběma stranám. Bude-li pokračovat, má alespoň čtení svěřit některému muži. Sam zřejmě nepochopil, v čem byl problém: nebyl tu žádný muž, který by dovedl číst dost dobře. Nejlepším čtenářem byl Jackie, avšak jeho jemný sopránový hlas byl na dvě místnosti plné lidí příliš slabý.

Po necelém týdnu přišel další dopis, v němž jí Sam zakázal konat bohoslužby. Pastor Inman má velké obavy, psal, že Susanna udělala z fary místo neoficiálních shromáždění, a jistí členové sboru to vidí stejně. Věděla, co pastorevi vadí: že k jejím večerním pobožnostem přichází desetkrát víc lidí než do kostela! Kdyby ona byla tím neschopným pastorem, asi by jí to také dělalo starosti.

Při odpovědi na tento dopis bylo třeba mimořádné opatrnosti. Bude-li na tom Sam trvat, bude muset večerní pobožnosti ukončit. Proč Susanně tolik záleželo na tom, aby tato shromáždění pokračovala? Byla to starost o duchovní prospěch sousedů, před jejichž špatným chováním chtěla ochránit své děti? Nebo to „starý Adam“ Susanny Annesleyové-Wesleyové zvedá svou odpornou hlavu? Bylo to tak pěkné, když ji respektovali i dospělí a když byla středem tiché pozornosti. Od svých dětí tuto úctu mohla žádat, protože byla jejich matkou. Okolní svět však projevoval obdiv jen tehdy, když si ho člověk zasloužil. Velice jí lichotilo, že lidé pokládají její pobožnosti za tak cenné, že přicházejí. Ale čím více zkoumala své vlastní motivy, tím byla zmatenější.

Ať tomu bylo jakkoliv, vykládat prostým venkovanům Bibli bylo přece dobré, bylo to něco, v čem Bůh má jistě vždycky zalíbení. A přece nepřestane s dobrou věcí jenom proto, že si poplašený a žárlivý vikář stěžoval svému faráři, který ani nemohl vědět, oč tady jde.

„Nebudu zkoumat,“ začala, „proč se dáš ovlivňovat nesmyslným povídáním dvou nebo tří nejhorších farníků, abys odsoudil to, cos nedávno schválil.“

Až sem to bylo dobré. Teď bylo třeba podrobněji ukázat na to dobré, co z těchto večerních shromáždění vzešlo: mnozí obyvatelé, kteří nikdy nepřekročili práh kostela, měli nyní možnost slyšet Boží slovo. Také dopodrobna vypsala, že tato shromáždění zcela změnila postoj lidí k torovovskému faráři a k jeho službě. „Mezi námi je teď největší jednomyslnost, kterou si jen lze představit,“ napsala. To nebylo daleko od pravdy, neboť poprvé po letech ji lidé přijímali kladně.

Pak takříkajíc uchočila býka za rohy a na konci svého dopisu připojila, že jestliže Sam trvá na tom, aby s tím skončila, žádá o jednoznačný příkaz; nic jiného nemůže uspokojit její svědomí. Ale nevyjádřila se příliš tvrdě? Několikrát změnila znění dopisu a nakonec se rozhodla, že ponechá původní verzi. Se strachem a mnohými modlitbami dopis odeslala.

A pomohlo to! Slatiny v Lincolnshire se tentokrát neotřásaly mocnými výhrůžkami z Londýna. Susanna proto zanechala svých stálých pochybností a ty se pak zcela ztratily. Pokud se Bohu líbí, aby ji, prostou ženu, v této službě ponechal, bude ji konat. A tak shromáždění pokračovala po celou zimu, i když vikář byl stále nervóznější a rozčilenější.

Když se pak Sam Wesley na jaře vrátil do St. Andrews, mohl o nedělich kázat v zaplněném kostele. Vztahy se urovnaly.

Sobotní dítě

Emilia byla pěkné děvče. Bylo jí právě dvacet a snoubil se v ní květ mládí s líbeznou zralostí. Ideální věk. Věděla, jak se zachází s dětmi, a kromě toho byla velmi odpovědná. Za šťastného by se mohl pokládat muž, který by ji jednou dostal za ženu, pokud si jí vůbec někdo všimne. Emilia mohla stejně dobře žít v klášteře, protože téměř nikdy nevyšla z domu, a v Epworthu stejně nebyli vhodní kandidáti pro manželství.

Susanna se opřela o židli a naslouchala se zavřenýma očima jemnému hlasu Emilie. Tuto část dne měla nejraději. Emilia ráda předčítala a Susanna vychutnávala, že může své oči nechat odpočinout a jenom naslouchat. Sam zase jednou nebyl doma. Mladší děti a chůva šly spát a dům patřil Susanně a Emilii. Matce a její dceři, učitelce a žákyni, a nyní také přítelkyni s přítelkyní.

„Konec.“ Emilia zavřela knihu. „Bylo to lepší, než jsem čekala. Dva dánští misionáři v Tranquebaru – to znělo nudně. Když uvážíme, co všechno je potkalo a že si byli vědomi budoucích potíží, které tam budou mít, pak nechápu, proč tam vůbec šli.“

„Oni tam nešli, oni byli posláni. V tom je velký rozdíl.“

„Bůh je úmyslně vyslal do těch potíží? Jaká je v tom Boží dobrota?“

Susanna se napřímila. „Boží dobrota. Četla jsi vyprávění dvou Dánů z jejich hlediska. Ale zkus to vidět z Božího hlediska. Jemu záleží nejen na těch dvou mužích, které vyslal, nýbrž i na ztracených duších v tom vzdáleném koutě. Misionáři trpěli, protože chtěli konat Boží vůli. Nešlo jim o vlastní život, nýbrž o životy ztracených. Chápeš?“

Emilia pokrčila rameny. „Vím, že ti dva Dánové nashromáždili mnoho pokladů v nebi.“ Potom se však rychle opravila: „Nechci tím říci, že to dělali z tohoto důvodu, tak jsem to nemyslela!“

„Ano, vím. Souhlasím s tebou.“ Susanna se zase opřela o své pohodlné křeslo. „Ptám se často sama sebe, zda není ještě něco, co bych já mohla činit k Boží slávě.“

„Nemohu věřit tomu, že to říkáš právě ty. Ty mu přece sloužíš každý den, od ranní pobožnosti přes vyučování až po večerní pobožnost.“

„To dělám stejně tak pro sebe, jako pro Boha. Tak nabývám novou sílu. Ne, myslím něco, co bych dělala jenom pro Boha...“

„Mami...“ Emiliin hlas zněl tak vážně a ustaraně, že Susanna ustrašeně otevřela oči. „Mami, ty ani netušíš, jak to bolí, když tatínek je tak často pryč. Honí se za penězi, které tu stejně nejsou, a přitom utrací peníze, které tu také nejsou. Když je doma, pracuje na svých básních, které nikdo nečte, a pak zase odjede a pokouší se najít někoho, kdo by je snad přece jen koupil.“

„Je však mužem víry, Emilie. Jeho motivy jsou čisté a to přikrývá mnoho chyb.“

„Jistě, přikrývá. Ale nepomůže to Jackiemu, který prakticky vyrůstá bez otce. A nepomůže to Charlesovi, který svého otce sotva zná. A nám děvčatům...“ Emilia hluboce vzdychla a svěsila ramena. „Je to prostě hrozné, že je pořád pryč. To je vše, co mohu říct. Mrzí mne, že nechává celou výchovu dětí na tobě. A mrzí mne, že nemáme peníze ani na ty nejobyčejnější věci, na pořádné šaty, na knihy – na nic!“

„Nikdy jsem si neuvědomila, jak tě to skličuje!“

„Ano, od doby, kdy jsem začala vypomáhat v domě, kdy jsem musela začít obstarávat chleba a shánět aspoň trochu poeněz, abych mohla zaplatit. Netušila jsem, jak je těžké žít tuto rodinu. Nenávidím neustálé dohadování!“

Susanna si vzpomněla na dobu v Southwarku, na své mládí, kdy Elizabeth smlouvala a ona, Susanna, smlouvání nenáviděla a přísahala, že něco takového nikdy dělat nebude. A teď její vlastní dcera... „V naší společnosti žel není místa pro inteligentní ženy, ale ty této situaci unikneš, když se vdáš.“

„Ale neuniknu, když tu budu posedávat!“

„To jistě ne.“ Susanna chvíli mlčky přemýšlela a zapuzovala myšlenky, které ji napadaly. „Emilie, myslím, že jsme tě zanedbávali, tvůj otec a já. Hned mu napíšu a poprosím ho, aby ti našel místo, a také tady se poohlédnu. Jsi vzdělaná. Mohla bys vyučovat. Umístíme tě někde, kde budeš mít možnost najít si dobrého muže!“

Emilia se smála. „Je hledání manžela pro mne tou tvou zvláštní službou pro Boží slávu?“

„Dalo by se to tak nazvat,“ řekla Susanna. Potom však zvažněla. „Ne, chtěla bych udělat víc. Charlesovi jsou čtyři roky; s ním se ještě nedá mluvit o věcech, které nevidí vlastníma očima. Totéž platí o Kezzy, které jsou tři. Pokud však jde o zbytek rodiny, víš, co udělám? K Boží slávě začnu právě tady, u svých dětí. Každému z vás věnuji hodinu svého času. Hodinu, kdy nás nebude nikdo rušit. Každý večer ji věnuji jednomu dítěti. Nějak si čas uděláme.“

„Ty myslíš, v pondělí Molly, v úterý Hetty a tak dále?“

„Přesně tak. Co si o tom myslíš?“

„Kdo se zrodil v pondělí, ten se s každým rozdělí; kdo je zrozen v úterý, ten je hoden důvěry; kdo se zrodil ve středu, ten nemá nic než bědu; kdo je zrozen ve čtvrtek, ten má práce nadbytek; kdo se zrodil v pátek, ten je milý chlápek; kdo je zrozen v sobotu, ten má tvrdou lopotu. Kdo však na svět přišel v neděli, ten je milý, radostný a veselý!“

„Kdes to slyšela?“

„Dole u Hestery, kde jsem byla ubytována, když dům shořel.“

Susanna potřásla hlavou. „A vy děti si ještě po tolika letech pamatujete takový pohanský nesmysl, a přitom nedovedete pořádně časovat řecké sloveso.“

„Ale nejsme zas tak hloupí, abychom tomu věřili. Je to jen taková dětská říkanka.“ Emilia sfoukla svíčku, dala knihu na poličku a zamířila ke schodišti. „Dobrou noc, mami.“

„Dobrou noc, zlato.“

U schodů se zastavila: „Mami, který den jsem se vlastně narodila?“

***

Ti dva dánští misionáři by si ani ve snu nepomysleli, že jejich příběh jednou pohne nějakou matku k tomu, aby svému devítiletému synu Jackiemu věnovala každý čtvrtek jednu hodinu. Susanna neměla čas přemýšlet o tom, jak zvláštním způsobem má činnost jednoho člověka vliv na druhé; byla příliš zaměstnána pochybnostmi: bude si moci udělat čas? O čem bude celou hodinu mluvit s jedním jediným dítětem? Všechny její děti byly zvyklé se neustále pohybovat ve větší skupině.

Pondělí patřilo Mary. Bylo jí šestnáct a překypovala životem. Molly zřejmě neměla problémy se svým postižením, prostě je ignorovala. Susanna byla mile překvapena, že se dokonce chce vdát a mít děti jako ostatní a její představy o dobrém manželu byly naprosto rozumné.

V úterý byla na řadě Mehetabel. Hetty Wesleyová měla bouřlivou, romantickou povahu. Snila o princích na bílých koních, což plně odpovídalo jejímu věku patnácti let. Susanna měla v tomto věku podobné představy.

Středa patřila Anne. Desetiletá Nancy vypadala na první pohled nevýrazně a netečně. Susanna ji teď lépe poznala a ocenila její jemný, klidný a metodický způsob myšlení. dělala na první pohled poněkud suchý, nudný dojem. Susanna se těšila, že toto děvče teď pozná lépe. Ocenila její jemné, tiché, metodické způsoby.

Ve čtvrtek byl na řadě John, zvaný Jackie, její „oharek vyrvaný z plamenů“. V něčem čiperný a chytrý, v mnoha jiných věcech těžkopádný a uzavřený, byl naprosto jiný než Sammy v devíti letech i než kterékoli z děvčat v jakémkoli věku.

Pátek byl den Marthy. Malé Patty bylo teprve pět. Od té doby, co odrostl Sammy, měla Susanna poprvé čas věnovat se malému dítěti. Patty jí ukázala, co u všech ostatních dětí promeškala, když byly malé a na svět přicházelo jedno za druhým.

Sobota patřila Charlesovi. Dělal dojem, že nikdy nevyrostl z dětské impulzivnosti, zcela jako jeho otec. Ještě než se naučil číst a počítat, oplýval vědomostmi a nápady, jak své znalosti uplatnit, i když často dosti neobvyklým způsobem.

V neděli Susanna věnovala po hodině svým dcerám Emilii a Sukey. Jako mnoho jejích projektů k Boží slávě, například domácí pobožnosti, také tato činnost sloužila Bohu a uspokojovala i ji. Její nejistota, co bude celou hodinu dělat, zmizela. Záhy se ukázalo, že vymezená doba nestačí, aby probraly všechno, co měly na srdci.

Začala znovu psát věroučnou příručku pro děti. Sestavila komentář k Apoštolskému vyznání víry, aby děti pochopily liturgii. Napsala také výklad Desatera. Vědomosti, které ve své hlavě nahromadila, mohla teď uplatnit, a to jí dávalo dobrý pocit uspokojení.

Když Sammy chodil už několik let do školy, uvědomila si najednou,

že i její dorůstající dcery brzy opustí rodné hnízdo. Byla šokována, když Sam a Sammy v roce 1714 obstarali Jackiemu místo na přípravné škole v Charterhouse s vyhlídkou na studium v Oxfordu. Jak jí to mohli udělat? Byl to přece její „malý muž v domě“ a bylo mu teprve necelých dvanáct!

Ve věku dvaceti pěti let se Sammy v Londýně zamiloval a oženil. Tento mladý muž nebyl jen inteligentní a vzdělaný, po svém otci také zdědil všechny dobré vlastnosti a jen málo těch špatných. Sammyho básně byly přijímány daleko lépe než básně jeho otce. A dovedl hospodařit s penězi. Od sedmnácti let pravidelně posílal Susanně peníze, aby podpořil bratra a sestry, které ani neznal.

Ke konci roku 1716 poslali také Charlese na školu; vzali jí ho stejně jako předtím Jackieho. Přitom mu bylo teprve osm let, když opouštěl matčinu výchovnou, vzdělávací, ukázkovou a formující péči; byl příliš brzy zbaven jejího silného vlivu. Susanna se cítila krutě zrazena – od mužů vůbec a od „jejích“ mužů zvláště. Věděla, že tyto myšlenky nejsou křesťanské, nepodařilo se jí však je potlačit, ať se o to snažila sebevíc.

Sukey se vdala za nevychovance Dicka Ellisona především proto, aby unikla chudobě. Susanna byla touto volbou hořce zklamána. Snažila se nedávat to najevo, ale asi se jí to nedařilo. Sam, který se netajil svými názory, nazýval Dicka „nádozem rodiny“; byl skutečně bolestivým vředem.

Emilia dostala místo jako učitelka v Gainsborough a s finančním příspěvkem svého strýce Matthewa a bratrů si nakonec otevřela vlastní školu. Musela tvrdě pracovat a Susanně se po ní stýskalo.

Nancy si brzy našla muže. Jmenoval se Lambert, byl to klidný, dost nevyrazný mladík. Dobře se k sobě hodili.

Jednoho rána se Susanna vzbudila a uvědomila si, jak rychle se její rodina zmenšuje. Musela myslet na vlastní matku, když děvčata a chlapci odcházeli hledat štěstí ve světě, aby je sotvakdy našli. Teď byla Susanna ve stejné situaci.

Jeden chlapec však štěstí našel. Její bratr Sam, „génus rodiny“, získal značné jmění obchodováním se společností „East India Company“. Chtěl se roku 1724 vrátit se svým bohatstvím do Anglie. Susanně teď

bylo padesát pět a čtrnáct let už neporodila žádné dítě. Mohla na nějaký čas klidně opustit domácnost. Poprvé po třiceti pěti letech se vypraví domů a uvítá svého bratra.

Nebyla sice už delší dobu upoutána na lůžko, ale to neznamenal, že je v plné síle. Cesta dlouhá sto padesát mil byla přece jen velice namáhavá. Odolala mateřské touze a nezastavila se ve Westminsteru, aby tam objala svého Sammyho a Charlese. Místo toho jela přímo do doků v Billingsgatu.

Doky a trh s rybami vypadaly přesně tak jako kdysi. Stále ještě bylo cítit páchnoucí vodu a staré ryby. Zněly tu stejné pronikavé hlasy prodavačů, kteří chtěli udat své nasolené tresky, jež vypadaly stejně jako před třiceti pěti lety.

Malé šalupy se pohupovaly vedle statných galér a kupci a rybáři přicházeli a odcházeli. Jeden si stěžoval na potíže při proplouvání kolem pilířů London Bridge, jiný diskutoval o cenách sěpií a mušlí. Rybářky všechny překřikovaly, aby prodaly své slizké zboží.

Nic se tu nezměnilo a Susanna si připadala jako v dávných dobách. Probouzely se vzpomínky na mládí, kdy se potulovala po docích, aby dostala co nejlevnější ryby.

A tam – to musela být Samova loď, ta žlutě natřená, jejíž plachtoví už bylo skoro svinuto. Pomalu vplouvala v mírném vánku do přístavu rychlostí pomalého chodce. Susanna šla po nábřeží kolem zvědavců a kupců a uhýbala ručním vozíkům.

Loď společnosti „East India Company“ majestátně přirazila k pobřežnímu molu. Všechny plachty byly spuštěny. Susanna slyšela volání námořníků a viděla lanoví, které bylo silnější než její pas. Srdce jí poskočilo, tolik se těšila na shledání.

U lodního zábradlí se tísnily postavy, až byl konečně přistaven můstek, který zaduněl o přístavní hráz z kamene a dřeva. Několik mužů přešlo po můstku, jeden z nich byl jistě pasažér. Susanna se protlačila k můstku.

Ne, to nebyl on. Ani ten druhý to nebyl. Susanna ucítila zvláštní tlak v žaludeční krajině. Kde byl Samuel? Čekala ještě drahnou dobu poté, co poslední pasažér opustil loď, a pak vystoupila na můstek, aby poprvé v životě vkročila na lodní palubu. Zjistila, že byla stejně pevná jako země.

„Promiňte, prosím,“ oslovila prvního muže, kterého potkala. „Hledám jistého pasažéra, Samuela Annesleyho.“

Muž na ni letmo pohleděl. „Annesley? Je mi líto, paní, neznám.“ A už se zase věnoval skládání hrubého lana.

„A kdo by ho mohl znát?“

„Zeptejte se tam, na zádi!“

„Děkuji.“ Zaváhala. „Kudy se jde na záď?“

Muž ukázal pohybem ruky k zadní části lodi.

Pochopila, že zde jenom překáží. Námořníci a dělníci vytahovali ohromné balíky a bedny na palubu a Susanna téměř nenašla místočko, kudy by se kolem nich protáhla. Všude byli volající a zpotení dělníci.

Na zádi byla ohromná kajuta s barevnými ornamenty a dveřmi, které jí připomínaly dubové dveře kostela St. Mark's. Vnější ornamenty vzbudily její zvědavost, jak to asi vypadá uvnitř – neměla však možnost vstoupit.

Ze dveří vyšla impozantní postava. Muž se krátce zastavil a mžoural, než si oči zvykly na světlo.

„Promiňte, vy se zde jistě vyznáte!“

„Jistě, jsem kapitán.“

„Hledám svého bratra Samuela Annesleyho, jednoho z pasažérů.“

„Ne, paní, nebyl na této lodi.“

„No, umím číst, a nápis říká, že je to jeho loď. Ze Spice Islands. Annesley se jmenuje, je mu asi pětadesát, dobře oblečený, uhlazených způsobů, a jeho oči a vlasy jsou podobné mým.“

Kapitán na ni dlouho hleděl. Najednou dostala Susanna z toho pohledu a z celé situace strach. „Ne, je mi líto, paní.“

„Ukažte mi prosím seznam vašich pasažérů.“

Jeho rysy ztvrdly. „Jak si přejete. Jeho jméno najdete jen na začátku, nikoli na konci. Záhy těžce onemocněl a na jeho přání jsme ho vysadili na pevninu. Je to zapsáno v lodním deníku.“

„A jeho věci? Jeho zavazadla?“

„Ty má s sebou, paní, tam, kde teď je.“

Susanna chtěla ještě něco říci, chtěla slyšet, že její nejhorší obavy jsou zbytečné, pochopila však, že už nic nezjistí. Mumlala si, že se tedy musí vrátit a protlačila se kolem nahromaděného nákladu na palubě. Uvězněna mezi dvěma nosiči došla přes přistávací můstek na pevninu.

Kdo jí jen pomůže? Vláda zřídila vyšetřovací kancelář pro záležitosti mořeplavby. Sammy bude vědět, kam jít a na koho se obrátit. Nebo také Sam, i když se v obchodních záležitostech nevyzná tak dobře.

Záhada se nikdy neobjasnila. Ani Samuel, ani bohatství, které údajně vezl domů, se nikdy nenašlo. Úřady připustily, že celá věc je tajemná, tvrdily však, že v tom nic nemohou podniknout.

Susanna strávila ještě pár dní v Londýně. Pomalu si zase oživila všechno to, co kdysi tak často vídávala a vnímala. Podívala se do katedrály St. Paul, s jejíž stavbou se začalo v době jejího narození a která byla teprve před čtrnácti lety dokončena.

A pak se zase vrátila do malého, špinavého a ospalého Epworthu; v srdci cítila podivné prázdno.

Středechní děti

V Lincolnshire bylo obvykle zataženo těžkými mraky a déšť býval jen chvílemi vystřídán sluncem. Sluneční svit potěšil lidská srdce i keř rozmarýny u zahradní zídky. Časté přepršky naopak prospívaly květinám a jiným rostlinám. Běh Susannina života se hodně podobal takovému počasí.

Jejím sluncem byl Jackie, který ve věku dvaceti tří let dostal roku 1726 stipendium v Lincolnské koleji. Susanna byla hrdá na to, že její syn je tak snaživý ve studiu a ve službě Bohu, i když jeho cesta byla poseta mnohými těžkostmi. Také Sam byl hrdý, že jeho syn dosáhl tak významného postavení.

Ale jinak byly v Susannině životě samé mraky, a to nejen proto, že se její bratr tak záhadným způsobem ztratil.

Ve věku patnácti let odešla Kezzy do školy paní Taylorové, což samo o sobě bylo dobré. Susanna by teď konečně mohla mít čas na čtení a na studium, neměla však peníze na knihy. Marně prosila Sama, aby jí nějaké opatřil.

Patty se odstěhovala do Londýna a bydlela u svého strýce, lékaře Matthewa. Tam se setkala se studentem teologie Westleyem Hallem. Sam ve svém optimismu předpokládal, že jejich vztah je stejný, jako býval mezi ním a Susannou před mnoha lety. Susanna, realistka, si byla jista, že nikoli.

Potom Sam přijal k Epworthu ještě místo ve Wrootu, malé vesnici, vzdálené pět mil přes močál. Avšak obě místa vynášela jen polovinu toho, co Sam vydělával před dvaceti lety v samotném Epworthu, a tak teplý, zděný dům v Epworthu pronajal. Rodina se musela přestěhovat do vlhké chatrče na pokraji osady ještě menší a zchátralejší než byla South Ormsby. Z tohoto nového domova obsluhoval malý sbor ve Wrootu. Když byla cesta pro špatné počasí neprůjezdná, musel se každý týden přeplavit na malé loďce přes bažiny, aby vysluhoval svatou večeri Páně a konal bohoslužby v Epworthu.

Hetty konečně našla „muže svých snů“, jak se vyjádřila. Susanna ho nazývala „mužem těžkých snů“. Ona a Sam, kteří jinak spolu málokdy souhlasili, tohoto mizeru prokoukli. Jak to, že jejich dcera neviděla, že to byl úlisný sukničkář? Sam byl šokován a Susanna hluboce zkla-

mána, když Hetty nakonec se svým „právnickým rytířem“ utekla a po čase se zase vrátila, protože se s ní zdráhal oženit.

„Je velice smutné a pro naši rodinu typické,“ napsala Susanna v té době Jackiemu, „že tvůj otec a já máme tak zřídka stejný názor.“ V tomto případě však byli zajedno. Když se ukázalo, že Hetty je těhotná, Sam ji provdal za prvního muže, který se naskytl. Opuštěná žena, očekávající dítě, se tak stala paní Wrightovou, nevěstou klem-pířského tovaryše z Lincolnu.

Sam už nechtěl o své dceři ani slyšet, Susanna to prožívala ještě hůř. Cítila to jako zradu. Byla zrazena děvčetem, které se usilovně snažila vychovávat a vést ve víře.

Susanna se dokonce cítila zrazena samotným Bohem. Žila přece svůj život podle jeho příkázání. Kdysi napsala v dopise svým synům: „Které rozumné stvoření pod nebem by mohlo neuznávat Boha a nežít ve službách toho, od něhož přijalo své bytí?“ Vychovávala své děti tak, aby poznaly Boha a žily před ním v bázni. A teď tohle. Jak mohl Bůh něco takového dopustit, když Susanna tak věrně zachovávala všechna pravidla hry?

Život doma byl stále nesnesitelnější. Podobně jako při všech Samových pokusech o získání peněz, nájem epworthské fary je stál víc než kolik jim to vynášelo. Rodina se nakonec zase nastěhovala zpět do Epworthu.

Tam začal Sam se svým velkým dílem, s disertací na téma knihy Jób, a to v latině. Každé dítě, které bylo doma nebo přišlo domů na návštěvu, skončilo v pracovně, kde muselo pomáhat při sestavování poznámek. Když se děti nakonec vzepřely, zaměstnal Sam nadějněho muže ze sousedství, jakéhosi Johnny Whitelamba.

Mollyino přání vdát se jako ostatní děvčata se konečně splnilo. John Whitelamb ji miloval tak vroucně, že mu její postižení nijak nepřekáželo. Paprsek světla v Susannině životě, malý proužek modří na zamračené obloze, vydržel méně než rok. Šťastně vdaná Molly zemřela při porodu prvního dítěte. Také miminko zemřelo.

V listopadu 1731 Sukey skoro zemřela při porodu. Susanna ji navštívila, přitom dostala zánět pohrudnice a sama málem zemřela. Znovu na ni dolehlo trápení ubohé Hetty. K tomu přišla krutá smrt Molly, Sa-

mova zraňující lhostejnost, roky zadlužení, které se ani o groš neumenšilo, Sukeyino nešťastné manželství – to vše dohromady přivedlo Susannu až na pokraj zoufalství. Ještě v únoru byla upoutána na lůžko a všechno jí bylo naprosto jedno.

Více než třicet let se snažila, a teď tu ležela bez prostředků. Kdyby se tak Bohu zlíbilo nasytit ji, ošatit a zbavit dluhů – té strašné zátěže! – slibovala absolutní oddanost, ale už když formulovala svůj slib, měla malou naději, že ji Bůh vyslyší.

Filantrop jménem James Oglethorpe v tu dobu navrhl, aby se v Novém světě zřídila kolonie pro vězněné dlužníky. Komu bude poskytnuta šance nového začátku bez břemene dluhů, uvažoval tento muž, z toho se může stát užitečný, úspěšný občan. Sam se přihlásil. Pokud někdo splňoval předpoklady jako dlužník, pak to byl on.

Susanna se mu to nesnažila vymluvit. Stejně by to nemělo cenu. Byla přesvědčena, že Sam i v Novém světě bude mít vždycky dluhy, i když tam bude mít méně příležitostí utrácet peníze. Nakonec Sam uznal, že je příliš starý, a svou žádost stáhl.

Pro stáří se také musel vzdát farářského místa ve Wrootu. Jednoho dne spadl při jízdě z vozu. Zdálo se, že je mrtvý, potom se však k údivu všech zase zvedl a o dva dny později, v neděli, dokonce vysluhoval Večeři Páně. Jeho pravá ruka však zůstala ochrnuta, takže se musel naučit psát levou.

Westley Hall a Patty trávili zimu roku 1733 v Epworthu. Wes opustil Patty kvůli Kezzy, která ve svých třidvaceti letech byla nejkrásnější ze sedmi Wesleyových dcer. Jak vypadaly vztahy v tomto trojúhelníku, to Susanna nikdy nepochopila. Wes se vrátil k Patty, oženil se s ní, vzal ji do Londýna a pozval Kezzy, aby se k nim nastěhovala.

Jak Kezzy mohla na takovou nabídku přistoupit, to zůstalo pro Susannu hádankou. Zdá se, že nic, co děvčata udělala, ji už nemohlo šokovat. Byla to prostě špatná rozhodnutí, která se mstila – její chyba, že dcery dostatečně nepřipravila na drsný život ve světě.

Emilia našla ve věku čtyřiceti čtyř let jakžtakž slušného muže a spojila se s ním. Byla unavena prací a starostmi o chod školy. Hledala muže, který by jí umožnil být ženou v domácnosti a matkou. Avšak Robert Harper, kterého sotva znala, byl také unaven prací a omrzel ho

existenční zápas. Hledal úspěšnou ženu, která by mu poskytla život bez práce. Nakonec sebral její úspory, ztratil se a zanechal ji s dítětem, které brzy zemřelo, a se svými dluhy.

A pak na ni začalo doléhat to, čeho se nejvíc obávala, a změnilo to její zamračené dny v temnou noc. Sam byl den ze dne slabší. Napřed už nemohl vůbec psát. Potom měl takové potíže s koordinací svých pohybů, že mu dělalo potíže vysluhovat večeri Páně. Jeho duševní schopnosti ubývaly. Roku 1735 už nemohl opustit postel.

Sam si v životě přál už jenom tři věci: být bez dluhů, vidět komentář ke knize Jób vytištěn a zemřít v přítomnosti svého syna Sama.

Ani jedno ze tří přání se mu nesplnilo.

A pro Susannu život ztratil smysl. V službě Bohu musí vidět svou jedinou odměnu. Vždy, když vstupovala do Samova nemocničního pokoje, měla strach, že se zhroutí. Po léta věděla, že k tomu musí dojít, teď však, když nastal Samův čas, měla dojem, že to neunese. Pravda, měl mnoho chyb, byl však mužem, kterého milovala.

Jako na počátku tak i nyní, čtyřicet šest let po jejich sňatku, byl Susannin smysl pro realitu vyvažován Samovým optimismem. Susanna viděla stát smrt u Samova lůžka, zatímco Sam až do konce viděl přicházející probuzení v Epworthu.

Sammy se nemohl vzdálit od svých povinností, ale Jackie a Charles dorazili. Když otec umíral, drželi ho za ruce.

V následujícím týdnu se Susanně zdál život trochu snesitelnějším než týdny předtím. Věděla alespoň, jak vše dopadlo. Sam byl u Pána a ona sestavovala nápis na hrob. Sama se divila, že jeho smrt překonala lépe, než čekala.

Synové prodali rezavé nářadí, krávy, slepice a prase. Až na několik drobností byla celá fara vyklizena. Nový farář si ji zařídí po svém. Susanna se odstěhovala k Emilii do Gainsborough.

Dvě ze Samových přání se nakonec přece jen splnila. Dluhy, které tížily Susannu po celý život, byly konečně zaplacené. A latinský komentář ke knize Jób byl vytištěn. I po smrti se Samova sebedůvěra, zase jednou ukázala jako přehnaná. Očekával, že jeho práce bude vrcholem jeho životního díla, které celý svět uvítá s obdivem. Doufal,

že tato kniha zbaví rodinu všech dluhů a zajistí mu místo mezi největšími učenici v zemi. Prodalo se však méně než pět set výtisků.

Podle jeho přání odevzdala rodina jeden exemplář královně Caroline v naději, že jim královna dá velkorysý honorář jako ocenění hodnoty díla.

Královně se líbila vazba.

Šípkové růže

Byl poslední den v květnu, ještě trochu brzy, aby šípkové růže rozkvetly. Susanna obdivovala košaté keře růží, rostoucí podél kamenné zidky pokryté mechem, když se procházela po cestě za farou Wesleyho a Patty. Od Samova úmrtí už uplynuly tři roky a jeden měsíc a Susanna měla dojem, že se s tou skutečností stále ještě nesmířila. Bylo zvláštní, jak hluboce ji ovlivnil tento muž přes všechny rozchody, trpké hádky, dluhy a všechno zanedbávání. Bylo jí teď téměř sedmdesát a stále se ještě podívala síle a hloubce pravé lásky.

Vtom se blížil listonoš. Susanna ho uviděla na konci cesty, vedoucí z údolí, a zdálo se, že pro ni něco má.

„Dobrý den, paní Wesleyová! Dopis pro vás!“ Přehraboval se v brašně, kterou měl přes sedlo. „Kdepak ho jen mám?“ culil se. Poštovní služba mu byla skutečným potěšením. „Od vašeho syna, paní!“

„Děkuji. Možná mi také hned řeknete, co je v něm, abych ho nemusela otvírat.“

„Ale, paní, nikdy v životě bych nečetl cizí poštu. To nám zakazuje královské nařízení!“ Ještě než zahrnul za roh, zarazil koně: „Kdo to jsou, ti Moravané?“

„Moderní verze duchovních potomků Jana Husa. Zdůrazňují Bibli a prosté bohoslužby. Mají své sídlo v Ochranově v Sasku.“

„Všechna čest. Vy a vaši synové – i vaše dcera zde – vy všichni jste tak chytří. Tolik toho víte!“

„O Moravanech vím, protože Jackie se dostal s těmi lidmi do styku, když se plavil do Ameriky.“

„Váš syn byl v koloniích?“ Pošťákovy oči vyjadřovaly údiv. „Všechna čest, paní!“

„Dva z mých synů, Jackie a Charles. Jako misionáři mezi Indiány, brzy po...“ hlas se jí zadrhl, „brzy poté, co můj muž zemřel. Dělal si sice výčitky, že mě opouští tak brzy po pohřbu, ale já jsem byla u Emilie. Řekla jsem jim, že kdybych měla dvacet synů, byla bych ráda, kdyby se věnovali této práci, i kdybych je už neměla vidět. Já jsem je však zase uviděla. Charles zůstal v Novém světě rok a John dva roky; v kolonii pana Oglethorpa, v Georgii.“

„A pak se vrátili, aby kázali nám, britským pohanům, místo indiánským pohanům.“ Pošťák se hlasitě zasmál.

„Přesně tak. Pořád si ještě myslíte, že jsme všichni chytří?“

Zase se uculoval. „Ale ano, paní. Mám rád chytré lidi, kteří posílají tolik pošty!“ A byl pryč.

Dopis od Jackieho. To je ohromné. Přečte si jej hned, cestou na faru, obklopená sladkou vůní vlhkých luk.

Svým typickým slohem, trochu nadsazeným ve srovnání se způsobem jeho řeči popisoval shromáždění Moravanů, kterého se účastnil v Aldersgate Street. Dokonce uvedl přesný čas: tři čtvrtě na devět večer dne 24. května. To bylo před méně než jedním týdnem. Zřejmě tento dopis napsal bezprostředně potom.

„Pocítil jsem, že důvěřuji Kristu, jenom Kristu, že mě spasí, a byla mi dána jistota, že on shladil *mé* hříchy, právě *mé*, a že *mne* vykoupil od zákona hříchu a smrti.“

Byla zmatena. Zastavila se a pokoušela se upořádat své myšlenky. Samozřejmě, spasení je Kristovým dílem. Tak to stojí v Bibli. On věděl, že ona to ví. A věděl také, že ona věděla, že on to ví. Zde však zřejmě šlo o víc než o něco, co každý věděl. Pocítil, že důvěřuje Kristu. Pocítil. *Pocítil*. Nejen rozumová znalost. Její Jackie mluví o jakési emocionální zkušenosti, o strážce víry, která přesahuje rozum.

Nemohlo to být ono vnitřní svědectví, o kterém Sam tak často mluvil. Jackie by byl jistě použil tento výraz. Byla ráda, že se chce na cestě do Německa počátkem června rozhodně u ní zastavit.

Byla opravdu ráda? Pomalu překonávala pocit paralyzující ztráty, ale stále ještě trpěla hlubokou melancholií. Období melancholie se u ní objevovalo už i dříve každých několik let. Pak se k tomu přidaly zármutky a otřesy související se Samem a s dětmi.

Naproti tomu blahodárně vnímala, že se zbavila dluhů. Jak prožívala tento pocit svobody! Bůh zřejmě před lety její slib přijal. Jak se mu teď mohla zasvětit dokonaleji?

Než přijel Jackie, objevila Susanna první poupata na šípkových růžích. Aby však ucítila, jak voní, musela se sklonit až ke květům; plná vůně se objeví až za několik týdnů. Susanna se právě procházela, když se Jackie blížil.

Stále ještě jezdil na svém malém hnědém koni, a také jeho zevnějšek se za ta léta příliš nezměnil. Zatímco muži, včetně Sammyho, většinou nosili pečlivě napudrované paruky, černé kabáty zvané frak a přiléhavé kalhoty, Jackie nešel s módou a nadále nosil pěšinku uprostřed a česal si své tmavé vlasy přes uši. Ještě ve věku třiceti pěti let měl po matce útlou, štíhlou postavu.

Se zářící tváří seskočil Jackie s koně, vřele objal Susannu a vyzvedl ji, že se její nohy nedotýkaly země. „Nazdar, mami!“

„Postav mě na zem, prosím! Jak se daří mému nejmilejšímu synu?“

„Ten se činí ve Westminsteru. Mám od něho pozdravovat!“

Přátelsky ho rýpla do žeber. „Víš dobře, koho mám na mysli!“

Oči mu zářily. Nějak se změnil. Vyzařovalo z něj nové nadšení. „Mami, víme přece všichni, že Sammy je tvou zřítelnicí. Charles a já jsme šťastni, že můžeme hrát druhé housle.“

„Přestaň!“ Susanna šla pomalu podél cesty a vychutnávala okamžik, kdy s ním byla sama. Jackie ji vzal za ramena, jak to kdysi dělával Sam, a přitáhl ji k sobě.

„Vy hoši jste dobře vystihli, že jsme dávali Sammymu přednost. Pro Sama to byl prvorozený a k tomu jeho jmenovec. Avšak ani já nejsem bez viny. Miluji ho možná příliš...“

„Milovat příliš? To snad není možné!“

„Ale tebe a Charlese mám také moc ráda, jenom jinak. Tys můj ohařek, vyrvaný z plamenů, můj pilný student, ten, kdo převzal můj smysl pro metodu a pro pořádek. Charles je můj malý Sam, tolik mi připomíná svého otce. Všichni tři věrně sloužíte Bohu. Jsem na vás hrdá!“

„Podivila by ses, jak i Charles velice miluje metodičnost. Už ti vyprávěl o Svatém klubu?“

„Moc mi nepíše. Ale ty ses o něm zmínil.“

„Ano, Charles založil v Oxfordu klub pro modlitby a studium Bible. Chodil jsem tam také po několik let. Posměváčkové nám říkali »metodisté«, protože jsme svůj život uspořádali podle určité metody.“ Svíral paži své matky. „Po kom jsme to asi zdědili?“

Susanna se usmívala. „Před lety jsme s Emilií četly zprávu o dvou dánských misionářích. Žili v Tranquebaru. Když jsem přemýšlela o je-

jich zkušenostech, uvažovala jsem, jak bych mohla Bohu lépe sloužit. Výsledkem byla hodina, kterou jsem trávila denně vždy s jedním z vás. Podivila jsem se, jak člověk svým životem ovlivňuje životy druhých, aniž by si toho sám byl vědom.“

„Ano, je to překvapivé, když o tom člověk přemýšlí. Pár Moravanů cestuje z jednoho kontinentu na druhý a ovlivní tady v Londýně můj život víry. Charles a já jsme celé léto jezdili po zemi a konali evangelizační shromáždění, která přinesla mnohé ovoce.“

„Slyšela jsem o tom. Anglie je správným místem pro vás oba, a nebe je o mnoho duší bohatší.“ Jak by se ho měla zeptat? „Ve svém dopise jsi psal něco o zvláštní zkušenosti. Měl Charles stejnou zkušenost?“

„Ano, tři dny přede mnou. Četl komentář Martina Luthera k Listu Galatským a prožil totéž co já: zkušenost spásy, která přesahuje rozum.“

„Opravdu?“ Susanna se zastavila a obrátila k němu. „To je právě ta kniha, která dovedla Johna Bunyana k spasitelnému poznání. Před časem jsem četla životopis tohoto muže, někdy ve stejnou dobu, kdy jsem četla jeho »Cestu poutníka«.“ Pokračovala zase v cestě. „Psal jsi, že se tvé srdce zvláštním způsobem rozechřálo.“

„To nevystihuje situaci úplně přesně, ale nevím, jak to vyjádřit lépe.“

Za celých devětašedesát let její služby neviditelnému Bohu se Susannino srdce ani jednou „nerozehřálo“. Také nyní měla dojem, že je tvrdé a chladné a sklíčené záchvaty melancholie. A po Samově smrti bylo ještě chladnější.

„Mami, jsi připravena pro věčnost?“

„Věřím, že ano. Smířila jsem se se svou minulostí, smířila jsem se dokonce i s Hetty, po všech těch letech. Odpustila jsem jí a ona odpustila mně.“

„Ale je ještě něco víc, mami, mnohem víc. Ale už jsme doma. Ještě si o tom musíme někdy později promluvit!“

V příštích měsících si vyměnili mnoho dopisů. Jackie popsal své nové zkušenosti a dal tento popis přečíst matce. Znělo to dobře.

Také Sammy jí poslal úvahu, kterou nazval „Nejnovější teologické názory bratra Johna“. Věřoučné omyly ji tak vyděsily, že napsala Jackie-

mu do Ochranova, aby se vrátil a napravil své omyly – už jen proto, aby Sammy měl v celé věci pokoj.

Napsala Charlesovi, jak velice se raduje z toho, že učinil novou duchovní zkušenost a že jeho život víry dostal novou hloubku. Odpověděl zvláštním dopisem, v němž tvrdil, že před touto zkušeností byl „duchovně mrtvý“. Napsala obratem; vysvětlovala mu, že i před touto zkušeností žil duchovním životem, a to velice plodným životem!

Do března následujícího roku jí Sammy poslal mnoho materiálu, který se zabýval Jackieho důrazu a jeho novými přáteli, takže nabyla jistoty, že Jackie podkopává zdravé učení. Po týdny studovala, četla a snažila se utřídit si tento přívál teologických argumentů, které byly v rozporu s jejím mateřským instinktem a s její důvěrou v Jackieho moudrost. Přece nebylo možné, aby se tak daleko uchýlil od správné cesty! Ale Sammy přece byl zralejší ve víře a kovaný muž církve v dobrém postavení.

Jackie a Charles neměli žádné postavení, žádný pravidelný příjem, žádnou vlastní farnost, a to Susannu skličovalo. Jestliže jejich kázání v Londýně byla tak dobrá, jak slyšela, proč potom nepracovali s podporou oficiální církve? Tak by se to koneckonců slušelo.

Jednoho dne ji navštívil muž jménem George Whitefield, který úzce spolupracoval s Jackieem. Byl právě na cestě po hrabství Devon a chtěl si při té příležitosti promluvit se Susannou o službě jejího syna.

Sotva George Whitefield odcestoval, napsala Sammymu: „Vysvětlila jsem mu, že s jejich způsobem života nesouhlasím a že bych si přála, aby oba měli místo, kde by mohli pravidelně kázat. Řekl, že si nedokážu představit, kolik dobra vykonali v Londýně; že se většina farářů nachází v hlubokém duchovním spánku a že nikdy předtím nebylo více zapotřebí cestujících kazatelů. Spolu s ním přišel muž, který mi řekl, že se pod vlivem Charlesova kázání obrátil a že oba moji synové konají jen dobro. Zeptala jsem se, zda moji synové nechtějí měnit církevní řády. Toho jsem se obávala. On mne ujistil, že na to vůbec nepomýšlejí.“

Susanna věděla, že Sammymu bylo velice proti myslí, jakým způsobem jeho „malí bratři“ vykládali křesťanskou víru. Rozdílnost mezi bratry tvořila propast, která procházela jejím mateřským srdcem. Proč jen nemohly ženy prostě propustit své děti a přenechat je sobě samým

jako pověstné krkavčí matky? Měla dojem, že pořád ještě nosí Sammyho, Jackieho a Charlese pod svým srdcem jako kdysi před lety. Asi už nikdy nebude volná jako v mládí, v době, než si ji Sam vzal.

***

Než rozkvetly šípkové růže, přišel Jackie do Devonu a vzal Susannu s sebou do Londýna. „Musím ti ukázat něco ohromného, mami!“

Něco ohromného? „Znám to místo docela dobře!“ V Londýně spatřila zbořeninu na pokraji širého pole poblíž Windmill Hillu. Byla to stará slévárna. „Vzpomínám si, jak budova vyhořela, asi tak v době, kdy jsi odešel z domova. Stále ještě nemá střechu. Doufám jen, že ji dostaneš levně.“

Vyšla skupina dělníků. Všude byly trámy a neopracované kameny. V místě, kde kdysi stála slévárna, vládl značný zmatek.

Velký požár Londýna zničil také tuto oblast, která se pak neopravovala. Na vyvýšenině, na okraji Moorfields, se rozkládal pěkný park s mohutnými jilmy. Ale ze tří stran se sem šířila divadla a nevěstince a lidé v nich zaměstnaní. Tak velké nezastavěné místo v tomto přeplněném městě bylo stále vzácnější.

„Levně?“ Jackie pokyvoval hlavou a díval se spokojeně na shon dělníků. „Ano, dostal jsem ji velice levně. Perfektní místo pro nás!“

„A co bude stát rekonstrukce? Tu musíš přece také zaplatit!“

„Odhaduji, že za šest set liber to vybudujeme tak, jak to potřebujeme. Nanejvýš šest set padesát. To není špatná cena.“

„A k čemu potřebuješ ten dům?“

„Charles a já potřebujeme ústředí, něco jako hlavní stan. Čím blíže bude ke středu města, tím lépe. A pro tebe zařídíme byt v nejvyšším patře. Budeš moci studovat, psát dopisy, spát, dívat se z okna na jilmy – na co budeš mít chuť.“

Susanna tu myšlenku zvažovala. Zatím počítala s tím, že bude střídavě bydlet u svých dcer a že bude tu a tam dávat pozor na děti. Mít byt pro sebe, to znělo lákavě. A mít toto bydlení v Londýně, to bylo ještě lákavější. V duchu počítala: „Dvaachtyřicet.“

„Cože?“ Jackie na ni tázavě pohlédl.

„Je tomu už dvačtyřicet let, kdy jsem bydlela v Londýně, a čtyřia-dvacet, kdy jsem zde byla naposledy. Bylo by pěkné se vrátit.“

Susanna však pochybovala, že by se Sammymu líbilo, kdyby žila s Charlesem a Jackieem v jejich ústředí. A skutečně Sammy psal jeden dopis za druhým, ve kterých se rozčiloval, soptil a nazýval Moorfields hnízdem rozkolu.

Susanna sledovala práci svých synů a někdy měla obavy, že Sammy má pravdu. Charles a Jackie sice byli duchovními anglikánské státní církve, avšak ani jejich způsob práce, ani jejich bohoslužby neodpo-vídaly běžné praxi ordinovaných farářů.

A pak, v srpnu, prožila Susanna Wesleyová životní obrat. Vlastně to nebyl ani tak její vnější život, který se změnil, jak při zpětném pohledu zjistila. Změna se týkala jejího vnitřního života.

Susanna začínala a končila každý den s Kristem. Svým životem vzdá-vala čest Bohu všehomíra. A přece: To všechno, včetně jejich zbož-ných myšlenek, zůstávalo nějak mimo ni.

Jednoho slunného srpnového odpoledne šla Susanna ke svaté ve-čeři Páně. Tak to činívala každý týden od té doby, kdy se jako dítě obrátila zády k disenterskému sboru svého otce a připojila se k an-glikánské církvi. Poklekla u oltáře, jako obvykle přijala oplatku a če-kala, že jí bude podán kalich. Známy hlas kněze zněl jako vždy: „Krev našeho Pána Ježíše Krista, jež byla vylita za tebe, zachovej tvou duši i tvé tělo k životu věčnému. Pij na památku, že Kristova krev byla vylita za tebe, a buď mu vděčná.“

Vzala kalich, napila se a podala jej dál. *Kristus, sám Kristus zemřel za mne!* Kolikrát to slyšela za těch sedmapadesát let! Znala liturgii nazpaměť, teď však v ní tato slova zapálila oheň a naplnila její srdce teplem.

Jackieho a Charlesova zkušenost teď zaplavila i její srdce. Její slova a její činy vždycky patřily Bohu. Teď mu poprvé patřilo také její srdce. Její vroucí srdce zpívalo, v době, kdy bohatě kvetly šípkové růže, a zpívalo píseň, která přetrvá i zimu.

Susanna si teď přála, aby také Sammy prožil toto zbohacení, aby okusil stejnou duchovní plnost, měl stejné vnitřní svědectví. On se však vždy bránil všemu, co neplynulo z rozumového výkladu Písma, a stejně

jako Sam, když si byl jist určitým názorem, nestrpěl žádný jiný. Uvažovala, že se bude muset ve svých dopisech vyjadřovat velmi opatrně, možná ho raději navštíví osobně.

Nakonec se přece jen rozhodla pro psaní. Od chvíle, kdy byl Sammy z domu, pravidelně mu psala. Dlouhé dopisy. Ona a Sammy byli v mnohém zajedno. Také ona nikdy nedala na své pocity a Sam byl stejný. Přesto se chtěla pokusit sdělit nadheru této nové zkušenosti dopisem, i když musela připustit, že Jackie měl pravdu: Slova byla nedostačující.

Ale už k tomu neměla příležitost. Její syn, kterého tak milovala, zemřel zcela neočekávaně v listopadu téhož roku, ve věku pouhých čtyřiceti devíti let.

***

Mnozí duchovní neměli rádi Jackieho názory, stejně jako je neměl rád Sammy. Avšak tisíce lidí mu naslouchaly, když cestoval z místa na místo a kázal pod širým nebem. Jeho matka byla často s ním a byla na to hrdá.

Stále ještě se potýkala s návaly melancholie. Na druhé straně našla svůj životní rytmus: četla, psala nebo prostě naslouchala. Pořád ještě milovala řád a rutinu, a ze všeho nejvíce to, že neměla nouzi. Už nikdy žádné dluhy, žádné smlouvání, žádné odříkání.

V březnu 1741 zemřela Kezzy v bytě, který jí Jackie zařídil na faře. Krátce poté zemřel Bob Harper, manžel Emilie, který beztak nebýval doma. Byla teď skutečnou vdovou, i když si tak připadala už dlouho.

V roce 1742 začínalo jaro velmi pozdě. Trvalo dlouho, než se ukázaly první květy, které činí z jara období naděje. Susanně bylo třiasedmdesát let. Cítila, jak jí síly neustále ubývají. Jen zřídka už vycházela z domu, avšak vycházet ani nemusela. Někteří přední intelektuálové Anglie ji navštěvovali a ona se z těchto návštěv a rozhovorů velmi radovala. Naplňovalo ji hrdostí, jak přejně se všude mluvilo o cestách a kázáních Jackieho a Charlese.

Sam snil po léta o tom, že z Epworthu jednou vzejde duchovní probuzení. A teď přicházelo, i když oklikou přes Oxford a Londýn prostřednictvím jeho synů. K Boží slávě převraceli Anglii naruby a Susanna, šťastná a spokojená, s nimi tyto převraty prožívala.

V červenci, když šípkové růže byly v plném květu, musela Susanna ulehnout. Byla na to po léta zvyklá avšak tentokrát věděla, kolik uho-dilo. Poprosila Nancy, Patty a Emilii, aby přišly; také Charles tu teď byl.

Věděla, že Jackie káže v Bristolu a smířila se s tím, že bude muset umřít, aniž by ho ještě jednou držela za ruku. Necítila žádnou trpkost: jeho práce byla důležitá – důležitější než stará žena, která byla na cestě do Boží slávy.

Pak jí selhávala řeč. Žena, která vždy měla pohotově slovo, mírné nebo ostré, bude brzy beze slov. Jednu prosbu však ještě chtěla za kaž-dou cenu sdělit: „Prosím vás, děti, až budu vysvobozena, zazpívejte chvalo zpěv k Boží slávě!“

Bylo to zvláštní, jak se jí život rozplýval pod rukama, kousek po kousku. Zatímco jí bylo zatěžko přijmout Samovu smrt, se svou vlastní smrtí byla teď vyrovnána. Proč také ne? Vždyť Ježíš, kterého milovala, má všechno ve své péči.

Ještě poznávala tváře těch, kteří bděli kolem jejího lože, a její srdce zajásalo, když mezi nimi objevila také Jackieho tvář. Její ústa však už nemohla zpívat. Také se nedokázala pohnout a už po tom ani netou-žila. Její tělo bylo uvolněné, její duch byl jasný a klidný. Byla připra-vena setkat se s Kristem.

Stěny pokoje se rozestoupily. Tlumené světlo v místnosti se rozjas-nilo v nádhernou zář. Ta naplnila její oči a její duši.

Byla doma.

Z Deníku Johna Wesleyho

Opustil jsem Bristol v neděli dne 18. července [1742] večer a dorazil v úterý do Londýna. Našel jsem svou matku na prahu věčnosti. Neměla pochybnosti, ani strach, ani jinou touhu, než (jakmile Bůh zavolá) „odejít a být s Kristem“.

Pátek, 23. července. Asi ve tři hodiny odpoledne jsem šel ke své matce. Poznal jsem, že se její proměna blíží. Usedl jsem na lůžko. Byla na pokraji smrti, nebyla schopna mluvit, věřím však, že byla schopna vnímat. Vypadala klidně a vyrovnaně, oči měla upřeny vzhůru, když jsme její duši poroučeli Bohu. Mezi třetí a čtvrtou hodinou se začal stříbrný provaz přetrhávat a džbán tříštit nad zřídlem. A pak, bez boje, bez vzdychání a bez sténání, duch vešel v svobodu. Stáli jsme kolem postele a splnili její poslední přání, které vyjádřila krátce předtím, než ztratila řeč: „Děti, až budu vysvobozena, zazpívejte chvalozpěv Bohu.“

Neděle, 1. srpna. Téměř nepřehledný zástup lidí se shromáždil kolem páté odpoledne, kdy jsem odevzdal tělo své matky zemi, aby odpočinula se svými otci. Oddíl Písma, na který jsem mluvil, byl: „A viděl jsem veliký bělostný trůn a toho, kdo na něm seděl; před jeho pohledem zmizela země i nebe a už pro ně nebylo místa. Viděl jsem mrtvé, mocné i prosté, jak stojí před trůnem, a byly otevřeny knihy. Ještě jedna kniha byla otevřena, kniha života. A mrtví byli souzeni podle svých činů zapsaných v těch knihách“ (*Zjevení 20, 11–12*). Bylo to jedno z nejslavnostnějších shromáždění, jaké jsem kdy viděl nebo očekávám spatřit na této straně věčnosti.

Postavili jsme do záhlaví hrobu prostý kámen s tímto nápisem:

Zde leží tělo
Mrs. Susanny Wesleyové,
nejmladší a poslední z žijících dcer
Dr. Samuela Annesleyho.

V jisté a pevné naději ve vzkříšení
a v očekávání příbytku v nebesích
zde křesťanka složila své tělo,
zaměnila kříž za věnec slávy.

Soužení jí bylo údělem,
byla vydána bolesti a bídě
a dlouhé noci zármutku a strastí,
noci trávající let sedmdesát.

Otec jí zjevil svého Syna,
kterého poznala v lámaném chlebu;
prožila a okusila odpuštění hříchů
a našla závdavek nebeské slávy.

Byla připravena na obecenství v nebi
a uslyšela hlas: »Povstaň, milovaná!«
»Já jdu,« odvětila zmírajícím hlasem
a připodobněna Beránku, svému Pánu, skonala.

Chci ještě připomenout, že ona (stejně jako její otec a děd, její manžel a tři synové) byla v rámci svých možností kazatelkou spravedlnosti. Dozvěděl jsem se to z dopisu, který před dlouhou dobou napsala mému otci, z něhož cituji:

Dne 6. února 1712

„...Jako žena mám také na starosti velkou rodinu. A i když převážná část duchovní péče spočívá na Tobě, musím za Tvé nepřítomnosti pokládat každou duši, kterou přenecháváš mé péči, za hřivnu, kterou mi velký Bůh všech rodin na nebi i na zemi svěřil. A budu-li jemu nebo Tobě nevěrná tím, že se nebudu snažit těžít těmito hřivnami, jak mu budu moci odpovídat, až mi přikáže, abych vydala počet ze svého šafářování?

Tyto a podobné myšlenky mě vedly k tomu, abych věnovala duším svých dětí a služebných více než běžnou péči. Vím, že naše náboženství žádá důsledné zachovávání dne Páně a myslala jsem si, že neplníme tento příkaz tím, že chodíme do kostela, pokud nevyplňujeme ostatní čas jinými skutky zbožnosti a poslušnosti. Proto jsem pokládala za svou povinnost trávit část dne tak, že budu předčítat své rodině a vyučovat je. Považovala jsem čas takto trávený za Bobu milejší, než kdybych se byla věnovala osobním, soukromým úvahám.

To byl počátek mé současné praxe. Když přišli jiní lidé a připojili se k nám, bylo to spíše náhodné. Náš chlapec to řekl svým rodičům a ti po-

žádali jako první, zda by mohli přijít. Další, kteří se o tom doslechli, pak žádali rovněž o svolení. Tak naše skupina vzrostla asi na třicet lidí a během minulé zimy stěží překročila počet čtyřiceti.

Auřak brzy poté, co jsi odeřel do Londýna, jsem narazila na zprávu dánských misionářů. Myslím, že mě nikdy nic tak neoslovalo. Nemohla jsem jinak, než strávit značnou část večera chválením a oslavováním Boží dobroty, že jim dal tak vroucí horlivost pro svou slávu. Několik dnů jsem nebyla schopna přemýřlet a mluvit o ničem jiném. Nedávno jsem si řekla, že ač nejsem mužem ani farářem, mohu dělat víc než dělám, zasvětlím-li se cele Bohu a oslavím jej pravou horlivostí. Myslela jsem, že se mohu více modlit za ty, se kterými se stýkám, a mluvit s nimi s větší vřoucností. Rozhodla jsem se, že začnu u vlastních dětí a budu postupovat takto: Každý večer si vyhradím tolik času, kolik jen budu moci, abych promluvila s každým dítětem zvlášť. V pondělí hovořím s Molly, v úterý s Hetty, ve středu s Nancy, ve čtverek s Jackym, v pátek s Patty, v sobotu s Charlesem a v neděli s Emily a Sukey.

Hovořila jsem otevřeněji a upřímněji s několika sousedy, kteří tehdy přišli za mnou. Vybrala jsem ta nejlepší a nejživější kázání, která mám. A aniž jsem se starala o výsledek svého konání, věnovala jsem těmto pobožnostem trochu víc času. Od té doby naše skupinka večer co večer rostla, neboť jsme se neodvážili odmítnout ty, kteří chtěli přijít. Minulou neděli nás bylo víc než dvě stě, přestože mnozí odešli, protože už nebylo kde stát.

Ve skupině odmítáme všechny světské záležitosti. Nikdo nesmí vnášet jakoukoli takovou zmínku do našeho čtení nebo zpívání. Držíme se pořadu a po skončení jdou všichni domů.

Nedovedu si představit, že by Ti někdo něco vytykal proto, že Tvá žena se snaží přivést lidi do kostela a zabránit jim v znesvěcování dne Páně tím, že jim čte a i jinak slouží. Já sama na takové výtky nedbám. Dosti dlouho jsem žila světsky. A ze srdce si přeji, aby proti mně neměli jiných námitek.

Při bližším pohledu připouřtím, že je mají. Tak se totiž děje téměř všem, kdo jsou opravdoví, nebo kdo jakýmkoli způsobem slouží Boží slávě nebo spáse duří.

K Tvému návrhu, aby někdo jiný četl: Neuvědomuješ si, jací to jsou lidé. Myslím, že by ani jeden jediný muž mezi nimi nedokázal číst

kázání, aniž by značnou část slabikoval. A z naší rodiny nikdo nemá dosti silný hlas, aby ho slyšelo takové množství lidí.

Jedna věc mě však neuspokojuje: že totiž jsou přítomni při rodinné modlitbě. Nemluví o věcech, které se týkají mne osobně, ne proto, že je přítomno tolik lidí – vždyť ti, kdo mají tu čest mluvit s velkým a svatým Bobem, se nemusí stydět mluvit před celým světem –, ale proto, že jsem žena. Nevím, zda se pro mne bodí, abych Bobu předkládala prosby lidí. Minulou neděli jsem je chtěla propustit před modlitbou, prosili mě však tak naléhavě, aby směli zůstat, že jsem jim to nemohla odepřít.

Rev. Mr. Wesleymu,

St. Margaret's Churchyard, Westminster.“

K užitku těch, kdo mají na starosti početnou rodinu jako měla ona, připojuji ještě jeden dopis, který mi poslala před mnohými roky.

***

24. července 1732

Milý synu,

na základě tvého přání jsem shrnula základní pravidla, která jsem zachovávala při výchově své rodiny. Posílám ti je, jak mi přicházejí na mysl a pokud myslíš, že někomu mohou být užitečná, použij je jak chceš.

Děti byly od narození vždy vedeny k pravidelným životním návykům ve věcech, které dokázaly zvládat, jako je oblékání, svlékání, výměna lůžkovin atd. První tři měsíce života většinu času prospaly. Potom bývaly uloženy do své kolébky a ukolébávány do spánku. Byly kolébány, dokud nebyl čas, aby se probudily. Tak si měly osvojit pravidelný rytmus spánku. Zpočátku to byly tři hodiny dopoledne a tři hodiny odpoledne, potom dvě hodiny, až už pak spát nepotřebovaly.

Když jim byl jeden rok (a některým ještě méně), byly vedeny k tomu, aby se bály metly a aby plakaly tiše. Tím se pak ušetřilo mnoho nápravných opatření, kterých by jinak bylo třeba. V domě pak byl sotvakdy slyšet protivný zvuk dětského řevu. Rodina žila zpravidla v takové pohodě, jako by tam žádné děti nebyly.

Jakmile trochu odrostly, dostávaly tři jídla denně. Při obědě byl jejich malý stoleček s židličkami postaven vedle našeho, takže na ně bylo vi-

dět. Mohly jíst a pít (slabé pivo), kolik chtěly, nesměly si však nic vynucovat. Jestliže něco chtěly, zašeptaly to služebné, která byla nablízku, ta přišla a řekla to mně. A jakmile uměly zacházet s nožem a vidličkou, byly posazeny k našemu stolu. Nikdy si nesměly vybírat jídlo, ale vždy musely jíst to, co bylo připraveno pro celou rodinu.

Ráno mívaly tekutou stravu, někdy i večer. Ale ať měly cokoli, nebylo jim nikdy dovoleno jíst víc než jednu věc, a to s mírou. Jíst nebo pít mezi dobou jídla nebylo dovoleno, jedině v případě nemoci, což se stávalo málokdy. Ani nesměly chodit do kuchyně a žádat něco od služebných, když byly u jídla. Jakmile se zjistilo, že tak učinily, byly bity a služebné vážně pokárány.

V šest, po skončení rodinné pobožnosti, byla večere. V sedm je chůva umyla a počnající nejmladším je začala svlékat a do osmi hodin je uložila do postele. Pak je nechala v jejich pokojích, i když nespaly, neboť v našem domě nebylo dovoleno sedět u dítěte, dokud neusne.

Děti byly natolik zvyklé jíst a pít, co se jim předloží, že když některé z nich bylo nemocné, nebyl žádný problém dát mu i ten nejnejpříjemnější lék. Nesměly jej odmítnout, i když jej některé za chvíli zvrátily. Zmiňuji to proto, abych ukázala, že se člověk může naučit užívat jakýkoli lék, i když nedělá dobře jeho žaludku.

Při formování dětské mysli je především nutné přemoci jeho vůli a přimět dítě k poslušnosti. Formovat chápání je záležitostí určitého času a děti je třeba vést pomalými kroky tak, jak jsou schopny to přijmout. Ale poddanost vůle je něco, co je třeba vytvořit naráz, a to čím dříve, tím lépe. Zanedbáme-li včasnou nápravu, děti si zvyknou na paličatost a neústupnost, které lze později jen těžko překonat, a to se pak neobejde bez tvrdosti, která by byla stejně bolestivá pro mne jako pro dítě. V očích světa se pokládají za laskavé a shovívavé ti rodiče, kteří dětem dovolují získat návyky, jež je třeba později zlomit. Někteří jsou tak nemoudře shovívaví, například při hře, že učí děti dělat věci, za které později dostanou pořádný výprask. Kdykoli dítě napravujeme, musíme je přemoci. To nebude těžké, pokud se dítě přílišnou shovívavostí nestalo svéblavým. A když je vůle dítěte úplně podmaněna a dítě má k rodičům úctu a bázeň, pak lze pomínout mnoho dětských poštilostí a neuvážeností. Někteří bychom měli přehlédnout a nebrat na vědomí a jiné pokárat mírně. Avšak žádný úmyslný přestupek bychom neměli odpustit

více méně bez potrestání, podle toho, jak to vyžaduje povaha a okolnosti přestupku.

Trvám na tom, že vůli dětí je třeba včas překonat, protože to je jediný silný a rozumný základ náboženské výchovy. Bez tohoto překonání jsou poučování a příklad neúčinné. Když se to děje důsledně, pak je dítě schopno dát se vést rozumem a zbožností svých rodičů až do doby, než samo dospěje k zralosti a v jeho mysli zakoření zásady náboženství.

Tento bod nemohu ještě opustit. Umíněnost je kořenem všeho břichu a veškeré bídy. A proto cokoli ji v dětech vyvolává, to zapříčiňuje jejich pozdější špatnost a nevíru. Cokoli ji potlačuje a umrtvuje, to podporuje jejich budoucí štěstí a zbožnost. To je tím patrnější, když uvážíme dále, že náboženství není nic jiného než činění Boží vůle a nikoli vůle naší. Protože umíněnost je jedinou velkou překážkou našeho dočasného i věčného štěstí, není shovívavost na místě a její potírání není bez užitku. Závisí na tom nebe, či peklo. Rodič, který se snaží umíněnost u svého dítěte potlačit, spolupracuje s Bohem při obnově a záchraně jeho duše. Rodič, který jí trpí, koná ďáblovo dílo, způsobuje, že náboženství se stává neúčinným a spasení nedosažitelným. Takže dělá všechno, aby své dítě, jeho duši a jeho tělo, uvedl do věčného zatracení.

Děti v této rodině se učily modlitbu Páně, jakmile uměly mluvit. Odříkávaly ji pravidelně při vstávání a večer, než šly spát. Jakmile byly větší, přibyla k tomu krátká modlitba za rodiče a další modlitby, krátký oddíl z katechismu a některé oddíly z Bible podle toho, jak byly schopny si je zapamatovat.

Velice záhy, dříve než uměly mluvit nebo chodit, se učily odlišovat den Páně od jiných dnů. Stejně záhy byly vedeny k tomu, aby při rodinné pobožnosti byly zticha a aby se na závěr pomodlily. Než mohly klečat nebo uměly mluvit, činily tak posuňky.

Brzy jsme jim dali najevo, že nedostanou nic, co si vymáhají křikem nebo pláčem, a byly vedeny k tomu, aby si slušně řekly o to, co chtěly mít. Netrpěli jsme, aby o něco požádaly služebnictvo, aniž by řekly „prosím, dejte mi to a to“. A služebná byla napomenuta, jestliže je nechala, aby nepožádaly tímto způsobem. Braní Božího jména nadarmo, kleání a zatracování, sprostá slova, oplzlosti, hrubost, neslušné nadávky

u nich nebyly slyšet. Ani jsme netrpěli, aby se oslovovaly křesťnám jménem bez připojení bratře nebo sestro.

Nikdo z nich se nenaučil číst později než v pěti letech, kromě Kezzy, v jejímž případě to bylo nad mé síly. Učila se roky to, co ostatní se učily měsíce. Učení probíhalo takto: Den předtím, než se dítě začalo učit, byl uveden dům do pořádku, každý dostal přidělenou práci. Pak byl dán pokyn, aby nikdo nechodil do místnosti mezi devátou a dvanáctou hodinou a od dvou do pěti, což byly – jak víš – naše hodiny vyučování. Každé dítě mělo den na to, aby se naučilo abecedu, a zvládly to všechny, kromě Molly a Nancy; ty potřebovaly den a půl, než se ji naučily dokonale. Kvůli tomu jsem je pokládala za velice hloupé. Avšak když jsem zjistila, jak dlouho se mnohé děti učí slabikář, změnila jsem svůj názor. Hodnotila jsem je tenkrát takto, protože se ostatní učily tak rychle. Tvůj bratr Samuel, který byl prvním dítětem, jež jsem učila, se naučil abecedu za několik hodin. Dne 10. února mu bylo pět let a následujícího dne se začal učit. Jakmile zvládl písmena, začal číst první kapitolu knihy Genesis. Naučil se slabikovat první verš, pak jej přečetl několikrát, až jej dokázal číst plynule a bez zaváhání. Potom četl postupně další verše, až uměl deset veršů za jednu lekci, což zvládl rychle. Velikonoce byly ten rok dříve a o Letnicích dokázal velice dobře číst celou kapitolu. Četl plynule a měl tak výbornou paměť, že si nevzpomínám, že bych mu musela říct totéž slovo dvakrát.

A co bylo pozoruhodnější: Každé slovo, které se naučil při vyučování, si pamatoval a věděl, kde je četl, zda ve své Bibli nebo v jiné knize. Tak se velice záhy naučil dobře číst kteréhokoli anglického autora.

Stejná metoda byla uplatněna u všech ostatních. Jakmile znaly písmena, musely napřed slabikovat a číst jeden řádek, potom celý verš. Nikdy jsme nepokračovaly, dokud nebyly dokonalé ve své lekci, ať byla kratší nebo delší. Tak jeden i druhý pokračoval ve čtení během vyučování, bez přestávk. Než jsme skončily vyučování, každé dítě četlo, co se naučilo během dopoledne, a než jsme se rozešly odpoledne, četlo vše, co se naučilo během dne.

Nebylo dovoleno mluvit nebo brát si nahlas, každý byl zaměstnán po šest hodin vyučování. Je až neuvěřitelné, co všechno se může dítě naučit při troše pilnosti za čtvrt roku, má-li slušnou vnímavost a dobré

zdraví. Každý, kromě Kezzy, dokázal tehdy číst lépe než většina žen za celý svůj život.

Vstávat z místa nebo vycházet z místnosti nebylo dovoleno, leč by k tomu byl pádný důvod. A vyběhnout na dvůr, do zahrady nebo na ulici bez dovolení bylo vždy pokládáno za velký přestupek.

Po léta jsme tak pokračovaly velmi dobře. Děti nikdy nebyly v lepším pořádku. Nikdy nebyly více nakloněny ke zbožnosti nebo poddanější rodičům, až do jejich osudného rozptýlení do několika rodin po požáru. Tam se jim dostalo plné svobody mluvit se služebníky, což předtím nikdy nesměly. A směly běhat venku a hrát si s jinými dětmi, dobrými i špatnými. Rychle se naučily zanedbávat přísné zachovávání dne Páně a naučily se písňím a zlovykům, které předtím neznaly. Slušné chování, které všichni u nich obdivovali, když byly doma, bylo do značné míry pryč. Prováděly taškařiny a mnoho hrubostí, které se nedaly odstranit bez značných potíží.

Když pak byl dům znovu postaven a všechny děti zase byly doma, docházelo k přísné nápravě. Tehdy jsme začaly pravidelně zpívat žalm ráno i večer při zahájení a zakončení vyučování. Také jsme začaly s celkovým ztišením v pět hodin, kdy nejstarší vzal nejmladší dítě, které už mluvilo, druhé dítě pak vzalo další a přečetly jim denní žalm a kapitolu z Nového zákona. Ráno byly vedeny, aby si přečetly žalm a kapitolu ze Starého zákona. Pak měly soukromé modlitby než byla snídaně nebo než přišly mezi ostatní členy rodiny. Děkuji Bohu, že se nám tento zvyk zachoval.

Dodržovaly jsme několik dalších zásad, na které si dnes už nevzpomínám nebo které jsem zmínila na jiném místě. Shrnu je zde, neboť je pokládám za užitečné.

- 1. Zjistily jsme, že zbabělost a strach z trestu vedly děti často k tomu, aby lhaly, až se z toho vyvinul zvyk, kterého se nedokázaly zbavit. Abychom tomu zabránily, přijaly jsme zásadu, že kdokoli byl obviněn z přestupku, jehož se dopustil, a otevřeně jej vyznal a slíbil, že už to neudělá, už se nemusí bát. Tato zásada zabránila mnohému lhaní a byla by účinnější, kdyby ji byl zachovával také jeden člen rodiny. Ale nebylo možné ho donutit, a proto se často utíkal k falešným záminkám a vykrucováním, které by byl nikdo (kromě jednoho případu) nepoužil, kdyby se projednaly v lásce. Přes to všechno některé děti vždy otevřeně přiznaly pravdu.*

2. *Žádný břišný skutek, jako lhaní, okrádání, dovádění v kostele nebo v den Páně, neposlušnost, hádky atd., nesměl zůstat bez potrestání.*
3. *Žádné dítě nemělo být peskováno nebo trestáno dvakrát za stejný přestupek, a pokud se polepšilo, nemělo se mu to už nikdy vyčítat.*
4. *Každý mimořádný čin poslušnosti, zejména při kterém musely překonat své sklony, měl být po zásluze vždy pochválen a odměněn.*
5. *Pokud některé dítě udělá něco z poslušnosti nebo se záměrem, aby se zalíbilo, a provedení pak nebude dobré, má se kladně hodnotit poslušnost a záměr; dítěti se má laskavě ukázat, jak to má v budoucnu udělat lépe.*
6. *Za každou cenu bylo třeba zachovávat slušnost a nikdo se nesměl dotknout věcí druhého, i kdyby šlo o maličkost, která měla nepatrnou hodnotu; jeden druhému nesměl nic brát bez jeho soublasu, tím méně proti jeho soublasu. Tuto zásadu nelze dětem dosti důkladně vštěpovat. Když ji rodiče nebo vrchnost nezachovávají, jak by měli, vede to k hanebnému zanedbávání spravedlnosti, které vidíme ve světě.*
7. *Sliby se musely přísně dodržovat a dar jednou daný, jakmile právo na tuto věc přešlo z dárce na obdarovaného, nesměl být vymáhán zpět, ale musel být ponechán tomu, komu byl dán, leč by byl dán s podmínkou a závazek nebyl splněn.*
8. *Žádné děvče se neučilo pracovat, dokud nedokázalo dobře číst. Potom bylo vedeno k práci se stejnou pílí a po stejnou dobu, kterou mělo uloženo ke čtení. Tuto zásadu musíme zachovávat důsledně, neboť učit děti šít, než umí dokonale číst, je pravým důvodem toho, proč tak málo žen umí číst tak, aby se to dalo poslouchat a aby jim bylo dobře rozumět.*

Časový přehled

- 1669 – V lednu se narodí Susanna nazývaná „Sukey“ Annesleyová jako poslední z dvaceti pěti dětí vedoucího britského disentera Samuela Annesleyho.
- 1682 – V srpnu, když je Susanně třináct, se setká se Samem Westleyem, studentem, který se připravuje na službu disenterského duchovního. Susanna změní svou církevní příslušnost a připojí se k anglikánské církvi.
- 1689 – Sam se připojí k anglikánské církvi a změní si jméno na Wesley. Susanna a Sam se vezmou. Založí si domácnost v malém bytě u Temže. William, princ Oranžský, a Mary nastoupí na anglický trůn.
- 1690 – V únoru se narodí Sammy junior. Po bitvě u Boyne upevní William svůj nárok na trůn. Sam přijme místo v South Ormsby, vesnici v divokých lincolnshireských horách.
- 1691 – Narodí se druhé dítě, dcera Susanna. Toto neuživé dítě zemře.
- 1692 – Narodí se Emilia, jejich třetí dítě.
- 1694 – Dvočata Annesley a Jedediah zemřou. V prosinci zemře královna Mary na neštovice ve věku třiceti tří let. Oranžský princ vládne sám.
- 1695 – Narodí se šesté dítě Susanna, přezdívané Sukey. Sammy poprvé promluví v pěti letech.
- 1696 – Narodí se Mary. Říkají jí Molly a kvůli nepozornosti chůvy bude natrvalo zmrzačena.
- 1697 – Sam převezme větší farnost v Epworthu nedaleko od South Ormsby. Tam se narodí osmé dítě Mehetabel neboli Hetty. Během dalších pěti let se narodí pět dětí, včetně dvojčat, které všechny zemřou.
- 1701 – Samovy a Susanniny politické názory ohledně legitimacy Oranžského prince vedou k rozchodu. Sam opouští rodinu.
- 1702 – William zemře a na trůn přichází královna Anne. Přesto manželé nedokážou ukončit politický spor, který téměř zničí Susannino manželství. Narodí se čtrnácté dítě, které dostane jméno Anne a přezdívku Nancy. Susanně a Samovi se podaří překonat rozkol a vrátí se k sobě.
- 1703 – Narodí se John Benjamin Wesley, ovoce jejich obnoveného svazku, a dostane přezdívku Jackie. Je to jejich patnácté dítě.
- 1704 – Sammy junior odchází do školy. Politická opozice proti toryovským Wesleyům v této whigovské oblasti vrcholí.
- 1705 – Během divokého politického nepokoje poblíž jejich domu zalehne chůva nešťastnou náhodou jejich šestnácté dítě. Sam je uvřazen do vězení pro dlužníky v Lincolnu. John Sharpe, arcibiskup z Yorku, mu na Susanninu žádost pomůže. Sam během příštích sedmi zim bude pobývat na konvokacích v Londýně.
- 1706 – Narodí se sedmnácté dítě Martha, přezdívaná Patty.
- 1707 – V prosinci se předčasně narodí Charles, osmnácté dítě, a přežije.
- 1709 – V únoru oheň zničí faru. Jackie je dramatickým způsobem zachráněn oknem z prvního patra. Narodí se Kezia, zvaná Kezzy, Susannino devatenácté

a poslední dítě. Děti jsou ubytovány jinde, dokud není postavena nová zděná fara.

- 1711 – Susanna začne v zimě s pobožnostmi v domě a musí je hájit před Samem proti stížnostem pobouřeného a žárlivého kaplana. Shromáždění přispívají k šíření evangelia a k překlenutí propasti mezi místními lidmi a jejich farářem. Sam nakonec souhlasí.
- 1714 – Jackie odejde ve věku jedenácti let na přípravnou školu. Třiadvacetiletá Emilia odchází do Gainsborough, kde učí.
- 1715 – Sammy junior se dobře ožení.
- 1716 – Charles, kterému ještě není osm, odchází do školy v Londýně, kde se připojí ke svým bratrům. Susanna začíná mít ve čtyřiceti sedmi letech deprese.
- 1721 – Sukey se vdá, aby unikla chudobě, ale vdá se špatně.
- 1724 – Poprvé po třiceti pěti letech se Susanna vrátí do Londýna, aby uvítala navracejícího se bratra. Ten však nepřijede, protože se ztratil za podezřelých okolností.
- 1726 – Jackie se stane stipendistou (fellow) v Lincolnské koleji. V té době uteče Hetty s vmlouvavým právníkem, který ji pak zavrhne. Vezme si Williama Wrighta a i toto manželství je nešťastné. Patty odchází do Londýna a setká se s Westleym Hallem. Sam převezme farnost ve Wrootu. Toto rozhodnutí ho nakonec neuspokojí a je neúspěšné, takže se Sam vrátí s rodinou zpět do Epworthu.
- 1731 – Sukey v listopadu těžce onemocní, pravděpodobně na horečku omladnic. Susanna ji navštíví a onemocní zánětem pohrudnice. Její deprese se zhoršují.
- 1732 – Po úrazu je Sam zčásti ochrnutý. Začíná slábnout. Westley Hall zruší vztah s Patty, protože se zamiloval do Kezzy, nakonec se k Patty vrátí, ožení se s ní a vezme ji i Kezzy do Londýna.
- 1735 – Sam Wesley zemře ve věku sedmdesáti dvou let. John a Charles odcházejí do Georgie, aby tam pracovali jako misionáři mezi Indiány. Susanna žije s Emilií v Gainsborough.
- 1736 – Charles se vrátí z Georgie zbaven iluzí.
- 1737 – John se vrátí jako uprchlík. Bratři se rozhodnou evangelizovat v domovské Anglii místo mezi Indiány.
- 1738 – Johnovo obrácení v Aldersgate mu dá poznat vnitřní svědectví spásy, které jeho otec po léta kázal. Charles prožil totéž o několik dnů dříve. Probuzení, o kterém Sam tak dlouho snil, nakonec prostřednictvím jeho synů zasáhne Anglii a svět.
- 1739 – V srpnu, ve věku sedmdesáti let, Susanna pozná stejné vnitřní svědectví, které její manžel popisoval a její synové našli. V listopadu zemře Sammy junior ve věku čtyřiceti devíti let.
- 1741 – Kezia zemře dvaatřicetiletá. Robert Harper, muž Emilie, který ji opustil, umírá.
- 1742 – V hlubokém vnitřním pokoji odchází Susanna, aby se setkala s Pánem, kterému tak věrně sloužila.

Poznámky

- ¹ Nonkonformisté tvoří církevní společenství, které se v polovině 16. století odštěpilo od anglikánské církve, nebylo s ní „konformní“.
- ² Sociniáni se stavěli proti učení o Trojici. Jméno dostali po Faustu Sozzinim (1539 – 1604), který v Polsku založil vlastní církev. Jejich teologie spojuje racionalistické a supranaturalistické prvky.
- ³ Disenterři („odštěpenci“) je jiné označení nonkonformistů. K disenterům patřili mj. baptisté, kongregacionalisté, metodisté, presbyteriáni a kvakeři. Napřed byli pronásledováni, toleranční zákon (1689) jim však umožnil svobodné shromažďování.
- ⁴ Docketisté (z řeckého *dokein* – zdát se, jeviti se) učili, že Kristus byl jen zdánlivě v lidském těle a po ukřížování Ježíšovo tělo opustil.
- ⁵ Puritáni usilovali podle kalvinistického vzoru o očistu anglikánské církve od zbytků katolicismu a zároveň vystupovali proti feudálnímu absolutismu a požadovali reformy veřejného života. Především odmítali episkopální zřízení církve a liturgii jako neshodné s Biblií. V roce 1567 se puritánství konstitovalo jako samostatné církevní společenství. Důsledným zachováváním nezávislosti církve na státu (independentismus) vyvolávali odpor a pronásledování ze strany anglikánské církve, těsně spjaté se státem (pozn. překl.)
- ⁶ Whigové byli příslušníci anglické politické strany, která zastávala zájmy obchodníků a průmyslníků. Strana vznikla v druhé polovině 17. století jako opozice proti absolutistickým a rekatolizujícím snahám posledních Stuartovců. V 19. století přešlo toto označení na liberální stranu.
- ⁷ Toryové byli příslušníci anglické politické strany, která vznikla v druhé polovině 17. století. Zastávali zájmy pozemkové aristokracie a vysokého duchovenstva a podporovali nástupnictví Jakuba II. na trůn. Označení vzniklo z původně hanlivé přezdívky irských banditů. V 19. století se pak přeneslo na přívržence konzervativní strany.

Obsah

Předmluva	3
Krásná Sukey	5
Bystrý Sam	12
Co je láska	19
Rozmar přírody	28
Malý Sammy	35
South Ormsby	42
Ztracený syn	50
Rozpor v názorech	55
Těžké časy v Epworthu	64
Boží prst	73
Ostrované	82
Oharek vyrvaný z plamenů	88
Příležitost k službě	95
Sobotní dítě	103
Středeční děti	111
Šípkové růže	116
Z Deníku Johna Wesleyho	125
Časový přehled	134
Poznámky	136

